

2008 - a kisiklott év

Politikai várakozások 2008-ra

2008 első hónapjainak alapkérdésévé az ország megállíthatatlannak tetsző lemaradása, s e jelenség okainak értelmezése lett. Magyarország minden lényeges mutató alapján az átalakuló országok sorának végére került. Mit lehetne tenni? Hol kellene kezdeni a kitörést ebből a mind csüggesztőbb helyzetből? – ezek voltak 2008 évindító kérdésfelvetései. S a megérkezett válaszok: helyre kellene állítani a közbizalmat, meg kellene egyezni a legalapvetőbb teendők tekintetében. Valami olyasmire kellene sort kerítenünk, amit Európa számos országában már megoldottak olyankor, amikor hasonló jellegű, nagyságrendű nemzeti feladatok elé kerültek.¹ De ki tárgyaljon, kivel? Ki egyezzen meg és kivel? És hol? És Miről? Ezen a ponton rendre megrekedt az okoskodás; valamennyi szereplő/szerző eljutott annak felismeréséhez, hogy politikai megoldást nem lehetséges a politikai főszereplők nélkül kitalálni... Viszont a kialakult helyzethez éppen ezekkel a főszereplőkkel jutottunk el. Vagyis *patthelyzet van, mert a jelenlegi főszereplőkkel nem lehet dűlőre jutni, ám a jelenlegi főszereplők nélkül még csak elindulni sem lehet.*

A helyzet paradoxona az volt, hogy e pontig csaknem mindenki eljutott; mind a baloldali, mind a jobboldali álláspontot vallók belátták, hogy tárgyalni, kiegyezni kellene, fel kellene oldani a sehová nem vezető patthelyzetet. Csakhogy, mind a két oldalon eleve olyan feltételeket támasztottak, amelyek legkevesbé sem szolgálták a patthelyzet feloldását, hanem szüntelenül reprodukálták e lehetetlen és sehová sem vezető szituációt.

A jobboldalon is nagyon sokan nyitottak voltak a megegyezésre, ám a feltételük az volt, hogy a hazug Gyurcsány mindenképpen tűnjön el, mert vele semmiféle kiegyezésről nem lehet szó. Ő az oka mindennek, miatta jutott az ország ide, s amíg ő – meg az elvbarátai - fémjelzik a baloldalt, addig nincs miről tárgyalni. A baloldalon meg úgy vélték, hogy csak akkor lehetséges bármiféle megegyezés, ha az ellenzék felhagy a kormány reformlépéseinek/döntéseinek bármi áron történő támadásával, ha legalább egy meghatározott időre belátják a választások elvesztését, és tudomásul veszik a reformok elkerülhetetlen elindításának szükségességét. Addig szó nem lehet semmiféle kiegyezésről, amíg az ellenzék a kádárkori állami gondoskodás visszatérését tekinti a leendő kormányzati cselekvés alapjainak.

---

¹ Ilyenkor rendre előkerülnek a spanyol, a finn, az ír stb. példázatok, s ennek tudható az is be, hogy ebben az évben több összeállítás, példázat jelent meg ezen országok ebbéli gyakorlatáról, mint a korábbi időkben összesen. Újévi üzenetében a köztársasági elnök úr is szorgalmazta ezt a gyakorlatot.

2008 tavaszán tehát úgy tűnt, hogy nincs olyan politikai lehetőség, ami fel- és megoldhatná a patthelyzetet, ezért is értékelődött fel a márciusra kitűzött népszavazási kezdeményezés, hátha annak eredményei nyomán megteremtődnének a továbblépés lehetőségei. E peremfeltételek figyelembe vételével érdemes szemügyre vennünk a valóságos politikai szezonkezdet legelső produktumait, a februári beszédeket.

Februári nyitóbeszéd – és kitérő a tavaszi népszavazási fordulatra

Lassan egy évtizede a hazai közélet megszokott rituáléjává vált az évkezdő-évértékelő beszéd. Az első években ez Orbán Viktor miniszterelnöki monopóliuma volt – innét is ered a ragadványnév: *Vigadó-beszéd*, noha már régen nem ott tartja ő sem. 2002 után a mindenkori rivális is csatlakozott e szokáshoz. Eleinte Medgyessy Péter, majd később Gyurcsány Ferenc is demonstratív a parlamentben tartotta szezonnyitó üzenő beszédét, ezzel is kifejezve, hogy az ilyen jellegű értékeléseknek a parlamenti diskurzus közepette lenne a helyük, s nem a saját, jól megválogatott „civil” közönség előtt. A politikai élet alapvető logikájának megfelelően az évértékelők egyúttal programadó, közéleti beszéd tartalmakat meghatározni kívánó versengéssé is avansáltak.

Orbán Viktor - ebben az évben megelőzve riválisát -, február 13-án a SYMA-csarnokban lényegében kampánynyitó nagygyűlést tartott a jobboldal reprezentatív közönsége előtt. Az előzetes vélemények nagyjából a várható hangnem és stílus kitalálásával foglalatostkodtak. Ennek valóban volt némi tétje, mert nem lehetett tudni, hogy a Fidesz a hátralévő négy hetet a konfrontáció, a kormányt mindenáron leváltani igyekvő hangvétel jegyében fogja-e megoldani, avagy inkább folytatja az ősszel már egyszer kipróbált, mérsékelt orbáni irányvonalat. A 2008-as „évértékelő” inkább az utóbbit igazolta vissza. Orbán Viktor kétségtelenül kampánybeszédet tartott, mondanivalójának túlnyomó részét a népszavazáson feltett három kérdés részletezésének szentelte. Roppant aprólékossággal győzködte a hallgatóságát arról, hogy miért kell és érdemes mind a három kérdésre igennel válaszolni, és beszéde minden ízében azt sugallta: *a jövő az igent-mondással alapozható meg*, mert az elsöprő igent-mondás egyúttal egy új népi egység alapjául szolgálhat. A beszéd feltűnő módon nélkülözte a korábbi, kötelezően hangoztatott kormány-leváltó indulatkeltést, szinte alig-alig szólt a hazug, tehetségtelen és kártékony koalícióról.

Választási beszédként viszont tökéletesen betájolta a lehetséges szavazói magatartás kritériumait, mert meglehetősen egyszerűséggel jelölte ki a jó és a rossz szerepköreinek elemi

feltételeit. Meglehet, ezen a napon ennél többet nem is akarhatott Orbán Viktor elmondani. Többet meg nem tudott.

A választ a következő héten hallhattuk, a parlamentből. Február 18-án a már megszokott keretjátékok közepette (hogyan t.i. a miniszterelnök napirend előtt szót kér...és elmondja éwertékelésnek szánt beszédét) Gyurcsány Ferenc is nekirugaszkodott a maga program-hirdetésének. Beszéde első részében valami önkritika-szerű mondandóval igyekezett a társadalmat arról biztosítani, hogy az idén már nem lesznek további megszorítások, túl vagyunk a nehezen, és megérti mindazokat, akiknek az eltelt másfél év kormányzása csalódást okozott. Majdhogynem azt mondta, hogy neki is csalódást okozott ez a másfél év, mert az emberek rosszabbul viselik a megszorításokat annál, mint amit ő erről előzetesen feltételezett....de ez egyszer hajlandónak mutatkozik még a megbocsátásra, ha legalább a következő két évben megfelelő partnerei leszünk a reformpolitikának. Mégpedig annak a reformpolitikának, ami mostantól már nem a megszorítások/kellemetlenségek szinonimája lesz. "Munka, tudás, tulajdon"- címen ezúttal is új programot hirdetett, ám az igazi meglepetés a beszéd utolsó perceiben érte az érdeklődőket. Akkor, amikor már azt hitték, hogy be kell érniük a szokásos, szebb jövőt ígérő programbeszéd legújabb - és a korábbiakhoz képest hasonlóan gyors feledésre ítéltetett - darabjával. Gyurcsány Ferenc váratlanul meghirdette a népi-részvénykapitalizmus nemzeti programját. A még meglévő állami nagycégekben bárki néhány ezer forintnyi részesedéssel tulajdonossá válhat, s ha gondos gazdaként viselkedik, akkor, idővel jelentős vagyonok letéteményese lehet...

Volt zűrzavar, napokon keresztül csak az volt. Kiderült – mint már néhányszor korábban -, hogy a kormányfői bejelentés mögött nincs semmiféle igazgatási-apparátusi döntés-előkészítő munka. A megszólalók jelentékeny része azt sem rejtette véka alá, hogy az elképzelés nélkülözi a reális mérlegelést, s nem is tartják az ötletet kivitelezhetőnek.

Az viszont kétségtelen, ettől a beszédétől kezdve egy árva szót sem vesztegetett senki sem Orbán Viktor öt nappal korábbi beszédére. Ha az volt a miniszterelnöki ötlet lényege, hogyan kellene pillanatok alatt ellenfelét lesöpörni a kommunikációs porondról, akkor a siker ebben az értelemben maximális volt. *Arra viszont e produkció a legkevésbé sem volt alkalmas, hogy a saját politikai tábor híveinek támponot nyújtson a népszavazás során tanúsítandó döntéshez.* Sőt, a beszéd feltűnő módon tartózkodott a közelgő népszavazás szóba hozatalától. Igyekezett úgy tenni, mintha a közeljövő belpolitikai problémái között ez a momentum egyáltalán nem játszana komolyabb szerepet. Ha Orbán Viktor február 13-ai beszédéről azt mondtuk, hogy annak kizárólag a közelgő népszavazás szempontjából lehetett bármiféle értelmet tulajdonítani, akkor Gyurcsány Ferencére mindez fordítva igaz. A

miniszterelnök előadása arról tanúskodott, hogy a kormányzó erők semmiféle jelentőséget nem tulajdonítanak a közelgő referendumnak.

Pedig, ekkor már nem volt kétséges, hogy a márciusi népszavazás a 2006-os választások óta eltelt csaknem kétévtényi időszak kulcsfontosságú politikai csomópontjává nőtte ki magát. Érdekes tehát a március 9-ei eredményeket szélesebb összefüggések közepette is mérlegre tennünk.

Mire eljött a kampány vége, teljesen elsikkadt az egész népszavazási kezdeményezés eredettörténete. Ez a feledékenység egyáltalán nem a véletlen műve. A Fidesz számára márciusra már annak a hangsúlyozása vált fontossá, hogy ezúttal olyan népi kezdeményezésről van szó, amelynél a politikai osztály legfeljebb „meghajolhat a népakarat előtt.” A baloldal meg állandóan ingadozott a jelentéktelenítés/intellektuális gyengítés/csodavárás opciói között, ezért ő is szívesen feledkezett meg az előtörténetről. Csupán az a nagyon is fogas kérdés maradt még nyitva, hogyan alakul majd a részvétel. Érvényes és eredményes lesz-e a referendum? A korábbi tapasztalatok alapján ugyanis ez a metszet jelentette a legnagyobb talányt.²

A közvélemény-kutató intézetek még a szokásosnál is nagyobb óvatosságot mutattak, amire minden okuk megvolt. Abban megegyeztek, hogy az igenek aránya egyértelműen győztes lesz. Azt azonban nem tudták, hogy az igenek mind a három kérdés esetében túl fogják-e lépni a sikerhez szükséges kétmillió határt.

Március 9-ének eredményei mindenkit megleptek. A tucatnyi jelentős tényezőből négy olyan összefüggést emelünk ezúttal ki, amelynek a későbbi fejleményekre is jelentékeny hatása lehet.

- Senki nem számított 50 % feletti aktivitásra, ezért a népszavazási kezdeményezés, s az eredmény legitimitása körüli viták egy pillanat alatt tűntek el a közéletből.
- Több mint meglepő volt az az egység, ahogyan a három kérdésre válaszoltak; előzetesen ugyanis azt lehetett hinni, hogy a társadalom többségét merőben másként érinti az egészségügy finanszírozása, mint a felsőoktatás. Ehhez képest elhanyagolható volt az igenek és nemek kérdésenkénti különbsége. Azaz, a kormánnyal szembeni állásfoglalás attitűdje erősebben hatott, mint a feltett kérdések konkrét jelentése.

---

² A politikai elemzőket nem annyira az foglalkoztatta, hogy ki és milyen arányban győz, hanem az a lehetőség, ami a sikeres népszavazás nyomán egyértelműen rajzolódhatna ki: hogy t.i. a kormányozhatóság komoly akadályokkal találhatja majd szemben magát, s ebből jónéhányan az ország weimarizálódását vizionálták. (Lásd pl. Zimányi Zoltán: *Pördület*, Népszabadság, Márc. 5.)

- Az elmúlt húsz év során mindig jelentős különbség volt a fővárosi, városi és a falusi választók aktivitása között; ezúttal a kisteleplések népessége legalább annyira mobilizálható volt, mint a fővárosé.
- A Fidesz meglévő táborához ez a népszavazás hozzáolt egy újabb milliós réteget. Ez utóbbi jelenség váltotta ki a leghevesebb értelmezési vitákat. Voltak ugyanis, akik ezt az egyszeri, véletlen jelenségek körébe tartozónak vélték, de legalább ugyanennyien, akik ugyanezen adatokat a társadalmon belüli erőviszonyok határozott eltolódásának kézzelfogható jeleként olvasták.

Meghatározó politikai tényezők márciustól júliusig

A tavaszi és kora nyári hónapokat alapvetően a március kilencedikei népszavazás váratlan eredményei nyomán kifejlődött belpolitikai válság befolyásolta. Az első hetekben korántsem volt világos, hogy mire is számíthat Magyarország állampolgári közössége. Gyors lefolyású, az alkotmányos kereteken belül maradó kormányzati válságra, avagy a kereteket is feszegető, szélesebb ívű belpolitikai krízisre? Netán a normál, négyévenkénti választási ciklus rendjét is felborítani képes változások sorozatára? Március utolsó napjai meglehetősen gyorsasággal forgatták fel az erőviszonyokat. Teljesen egyértelművé vált, hogy a koalíciónak mindenképpen vége, ám azt nem lehetett tudni, hogy a szakadásnak milyen következményei lesznek rövid és hosszabb távon. Gyurcsány Ferenc a március 9. utáni hetekben nagyjából azzal volt elfoglalva, hogy saját elhamarkodott és át nem gondolt reakcióinak következményeit hatástalanítsa. „Az élet megy tovább, március 9. után 10. következik”-kezdetű banalitása katasztrófális melléfogásnak bizonyult, ám azt nem tudta pontosan, hogy a politikai túlélésének érdekében megteendő lépéseket milyen irányba kezdje el. A hónap végére kétségtelenül rátalált egyfajta megoldásra: amennyire ez lehetségesnek tűnt, érdemesnek látta az egész kudarcért a felelősség nagyobbik részét koalíciós partnerére terelni. Ez az akkori helyzetben több szempontból is hasznos megoldásnak tetszett:

- Részben el lehetett utólag hitetni, hogy a felelőtlen, átgondolatlan és a lakosság nagy részét irritáló reformokért tulajdonképpen a mindig is radikálisan reformerőszakos és érzéketlen SZDSZ-t terheli a felelősség.
- Részben a saját pártján belül okkal/joggal erősödtek meg azok a zúgolódók, akiknek teljesen elégük lett a kisebbik partner örökös kioktató/vizsgázató/ellenőrző szerepköréből; s Gyurcsány Ferenc egy esetleges szakításkor nagyon is bízhatott eme elégedetlen hangok látványos támogató erejében.

- Részben pedig - és erről a tanácsadók a miniszterelnököt már régebben is meggyőzték – 2008 tavaszára az SZDSZ egykori értelmisége és megmaradt választóközönségének döntő része is *eleve Gyurcsány Ferenccben látta a valamikori liberális párt szellemi örökségének leghatékonyabb képviselőjét.*³

Ha mindezeket számításba vesszük, akkor utólag nem is tűnik akkora kockázatnak mindaz, amit március 30-án a kormányfő-pártelnök a SYMA-csarnokban elvállalt akkor, amikor váratlanul erőteljes támadást intézett koalíciós partnerével szemben. Akkorát, amelynek nyomán lényegében nem is hagyott más lehetőséget partnerének, mint a koalíció minél előbbi felmondását.⁴ A már hat éve politikai szövetségben, koalíciós kötelékben vergődő két párt vezérkara úgyszólván napokon belül vált egymás ádáz ellenfelévé. Az egészségügyi miniszter gyors lemondatása legfeljebb csak ürügy lehetett arra, hogy mindkét oldalról szabadon vagdoshassák a szemrehányásokat egymás fejébe, többnyire persze olyanokat, amelyeket addig képesek voltak a nyilvánosság elől eltüntetni.⁵ E politikai hangzavar jegyében telt el az április, és azt is pontosan lehetett tudni, hogy az április 30-ával megjelölt hivatalos kilépési/szakítási dátummal sem fog véget érni ez a fura szócata. Már csak azért sem, mert nem kevesen akadtak, akik szerint az említett huza-vona – többek között - szerves része volt annak az elnökválasztási küzdelemnek is, amit az SZDSZ-ben csak június hetedikén fejeztek be véglegesen.

Júniusra az MSZP véglegesen és – úgy látszott, hogy – visszavonhatatlanul egyedül maradt, nyakában az egyedüli kormányzati felelősség és lehetőség szabadságával és kényszerével. Ráadásul a Gyurcsány Ferenc maradásához/menesztéséhez kapcsolódó híresztelések június végére eltűntek a hazai médiumokból, s mire mindenki nyaralni ment, addigra magától is körvonalazódni kezdtek az új típusú, egypárton belüli konszolidáció

---

³ Ha valakinek esetleg lett volna még kétsége, akkor a március végi, Hollán Ernő utcai ellentüntetéskor elvállalt, utcai, személyes szereplésével, illetve Gerhardt Schrödert is mozgósítani képes gesztusaival végképp meggyőzhette a kételkedőket.

⁴A korabeli szócataik, beszédek, blog-bejegyzések közül ezen a ponton talán az sem érdektelen, amikor a miniszterelnök elszólta magát. Hogy t.i. már korábban, hetekkel előtte számított arra, hogy az SZDSZ a lehető legelső alkalommal ki fog szállni a koalícióból... Az elemzők/megfigyelők egy része éppen ilyen elszólásokra alapozva mondta/fújta sokáig azt, miszerint egész áprilisban tulajdonképpen egy előre egyeztetett, jól végiggondolt cirkusz részeseiként az orrunknál fogva vezettek minket... E sorok írója nem hisz ebben az összesküvés-elméletben. Legfőképpen azért nem, mert ha ezt ilyen profi módon végig tudták volna előre modellezni, akkor – ennél lényegesen egyszerűbb és termékenyebb lett volna – eredményesen kormányozni. Ahhoz jóval kevesebb konspiráció szükségeltetik.

⁵ A külső megfigyelőnek áprilisban legalább két hétig olyan érzése volt, mintha a felek nagy-nagy megkönnyebbüléssel beszélhettek volna ki mind a két oldalon ezer és egy olyan sérelmet, amelynek addigi titkolása számtalan frusztráció forrása lehetett. Azon is el lehetett töprengeni, hogy Magyarországon vajon hol találhatóak az alapvető politikai törésvonalak? Az ellenzék és a kormányzók között, avagy inkább belül, a kormányzati oldalon?

szerkezeti elemei. Megmutatkozott ez mindenekelőtt az április végén elkezdett nagyszabású kormányzati átalakítás személyi következményeiben, valamint a nagy nehezen megtalált új kormányzati ideológiában. „Trendforduló” - úgy látszott, hogy ez lesz a következő időszak domináns gyurcsányi jelszava. Ám gyanítható volt ennek a törekvése is, ezért az is érthető, hogy ugyanezen negyedéves periódusban az ellenzék meghatározó ereje, a Fidesz is nagyszabású kormányzati felkészülési vágtába kezdett.

Az elemzők és a politikai főszereplők március 9.-e után hosszú ideig *legalább négyféle politikai/hatalmi-szerkezeti változat bekövetkeztével számoltak párhuzamosan:*

- Az ellenzék és a „látható többség” a népszavazási földcsuszamlásra tekintettel követelni fogja az *előrehozott választásokat*, arra hivatkozván, hogy radikálisan megváltoztak az országon belüli erőviszonyok.
- Ha az előrehozott választásoknak nincsenek is alkotmányos esélyei, attól még a kormány menesztése elképzelhető „konszenzusos úton” - mégpedig a két nagy tábor megállapodása nyomán megalakítandó *szakértői kormány* révén.
- Ezen a tavaszon felbomlott ugyan a koalíció, ám az SZDSZ-en belül az elnökváltás utáni viszonyok alakulhatnak még úgy, hogy – persze, megkérve ennek a megfelelő árát - később még *újraköthető lesz az egykori koalíció*.
- S ha e fönti változatok egyike sem válik valóságossá, akkor nem marad más, mint *a kisebbségi kormányzás*. Még akkor is, ha valamennyi érintett pontosan tisztában van e konstrukció túlzottan törekeny jellegével, s a belőle fakadó kockázatokkal.

Nem kétséges, hogy a tavaszi hónapok során hol az egyik, hol a másik változat látszott inkább megvalósíthatónak, s mindegyikük mellett komoly érvek szólhattak. Valódi cselekvési lehetősége azonban egyedül a kormányzó pártnak, illetve magának a kormányfőnek volt, s így nem volt túl nagy meglepetés, hogy végül is a kisebbségi kormányzás vált elsőszámú opcióvá. Június végére Gyurcsány Ferenc előbb a párton belüli helyzetét, majd pedig a kormányzati szerkezeten belüli pozícióit erősítette meg, s mindenki azzal a boldog tudattal mehetett el nyaralni, hogy ősszel új kormányzati programmal, új cselekvési tervekkel új korszak kezdődhet el.

Átalakítási dilemmák

Áprilisban Gyurcsány Ferenc nekiláthatott a kormányzat átalakításának, hiszen a hónap utolsó napján az SZDSZ visszavonta a maga minisztereit a kormányból. Nem mondható, hogy a miniszterelnök ne okozott volna némi meglepetést április 28-án elővezetett javaslatával.

Először is azzal, hogy addig nem túl sok politikai tehetségről árulkodó embereket sikerült bársonyszékbe ültetnie. Másodszor azzal, hogy a megmozgatott káderek jórészt lefedték a legerősebb területi lobbikat, ezáltal Gyurcsány Ferenc a kormányátalakítás révén jelentékeny pártbeli támogatáshoz jutott. Harmadszor pedig, a miniszterelnöknek meglepő mélységben sikerült az egész kormányzati szerkezetet is felforgatnia.

Első ránézésre is világos volt, hogy a gazdasági minisztériumnak a Bajnai Gordon-féle fejlesztési/uniós pénzek menedzselésével foglalkozó hivatallal történő összevonásakor olyan kormányzati centrum jött létre, amelyben a hangsúlyok egészen másutt lesznek, mint ahol korábban voltak, és ez a megoldás a korábbiaknál sokkal hatékonyabbnak tűnt. Második ránézésre viszont némi fejtörésre adott okot az új közlekedési/informatikai/távközlési minisztérium mibenléte, funkciója. Már azon túl is, hogy oda egyáltalán nem politikus, hanem a kormányfő személyes "megbízottja" került miniszternek.⁶ Meg államtitkárnak a szocialista párt egyik legerősebb, gazdasági szempontból legjelentékenyebb alakja, az a Puch László, akiről azt írták ekkoriban a lapok, hogy most már el van zárva a pártkasszájától.⁷ S még valami: a hagyományos igazságügyi szerepkör és a volt belügyi igazgatási felelősség ezúttal olyan ember kezébe került, aki az egész kormányzati elitben messze a legsokoldalúbb, legmélyebb tapasztalatokkal, kormányzati rutinnal, s több évtizednyi apparátus-irányítási gyakorlattal rendelkezik (Draskovics Tiborról van szó).

A korabeli sajtóvisszhangokkal szemben úgy véljük, hogy a kormányfő ezzel az átalakítással kormányzati és pártbeli helyzetét is egyértelműen megerősítette és egyúttal egy sokkal hatékonyabb, centralizáltabb végrehajtó hatalom lehetőségét is megteremtette – önmaga számára.

Májusban értelemszerűen hetekig eltartott, amíg egy felében-nagy részben felforgatott kormányzatban mindenki megtalálta a maga helyét, s ez még akár magyarázatul is szolgált a nagy csöndre. A miniszterelnök szűkebb, ám a döntések kialakulásában kivételes szerepkörhöz szoktatott környezete /öt-nyolc fő.../ mindenekelőtt azzal volt elfoglalva, hogyan állítsa meg Orbán Viktor szemmel látható megerősödését és a lehetséges kormányzati szerepkörökben is látványos előrenyomulását. Május második felére fel is építettek egy nagy kommunikációs ellenoffenzívát, amelynek a lényegét illetően ehelyütt csak annyi az érdekes,

---

⁶ Aki a lehető legelső alkalmat meg is ragadta ahhoz, hogy pártalan gyorsasággal szabaduljon meg a miniszteri széktől. Az év végén már a sajtó sem emlékezett e rövidéletű kormányzati karrierre.

⁷ Hát, nem tudjuk... éppen ez lenne az a hely, ahol a közeljövő közlekedésfejlesztési projektjeinek ezermilliárdjairól döntenek, és ezért nem ez a legbiztosabb pénzforrás-elzáró rezervátum.

hogy - a régi megszokásoknak engedve - a valóságos kormányzati koordinációs/döntés-előkészítő/visszacsatoló teendőket ezúttal is hetekig a pr-rohamok előállítására helyettesítette.

Júniusra helyreállt a nagyüzemi működés, minden új ember a maga helyére került, az egyes szocialista pártfórumok is lassan leszoktak Gyurcsány Ferenc megbuktatásának legkülönbözőbb trükkjeiről, de a miniszterelnök-pártelnök is belátta, hogy nem tudja megbuktatni az őt körülvevő pártelitet. Nincs mese, együttműködésre ítéltettek, és ezt az egységkényszert, illetve szándékot június folyamán többször kénytelenek voltak deklarálni. Először június 10/11-én tartottak kétnapos összejövetelt Dobogókőn, ahol a kormánytagok, a pártvezetés legszűkebb és területileg is legbefolyásosabb csoportjaival megbeszélték az őszől követendő politikai irányvonalat. Itt Gyurcsány Ferenc előállt azzal, amit egész nyáron finomított: reformokat ígért most is, de olyanokat, amelyeket a nép támogat... /részletekről nem illett ezúttal sem tudakozódni/. Szociális stabilitást, kiegyensúlyozott növekedést ígért, s a pártelit láthatóan hálás közönség és partner volt ehhez a jócskán megszelídített programvázlathoz.⁸ Az érintett vezetői körök mindegyike elhitte Gyurcsány Ferencnek, hogy trendforduló előtt áll az ország, mert ugyan lassan, de minden jobban megy majd. Lesz forrás a legszükségesebb feladatokhoz, a hiány láthatóan csökken, a nyugati tőke jön, lesz majd pénz és fejlődés, egyszóval túl vagyunk a nehezén. A miniszterelnök egyik óvatlan pillanatában még azt a mézesmadzagot is elhúzza a káderelit előtt, hogy ha minden úgy lesz, ahogy neki hagyják, akkor a 2010-es választás is megnyerhető.⁹ A lényeg, hogy Gyurcsány Ferenc stabilizálta a márciusi kudarc után megroppanni látszott helyzetét. A hónap végén, szintén Dobogókőn, a választmány színe előtt Gyurcsány Ferenc már sokkal magabiztosabban mondogatta a „trendfordulást”, s lassan talán a többiek is elhitték. Neki.¹⁰

Fidesz: feltámadás, váltás és elhárítás

---

⁸ Néha ugyan fel-felfeslik az egyet nem értés, főleg olyan kérdésekben, amelyek valóságos konfliktusokat és kihívásokat sejtetnek: pl. a segélyezési alapelvekről, munkahely-teremtési garanciákról, kedvezmények megszűnéséről, de úgy tűnik, hogy megint teljes a bizalom.

⁹ Érdekes, még erre sem szólalt meg a veszélyérzetük. Egyetlen jelentékeny párt- vagy kormányzati vezető sem áll elő azzal, hogy Feri, hányszor hallottuk tőled az elmúlt négy év során mindezt, és mi a garancia arra nézve, hogy ezúttal tényleg így lesz... S legfőképpen: senki nem vetette föl azt a kínos kérdést, hogy ezek az álmok és biztató szavak hogyan viszonyulnak ama realitáshoz, miszerint az egykori, 2006-os győzelmet jelentő támogatói tábor feléne a nyomait sem látni.

¹⁰ Az ország most még focit nézett, azután meg jött az olimpia – ráérnek meggyőzni a többséget ősszel is, ha még egyáltalán kíváncsiak lesznek a legújabb programra. Ilyen hamar nem küldték pihenni a képviselőket tizennyolc éve, ilyen hosszú politikai holtszezon nem volt Magyarországon 1988 óta.

A népszavazás utáni napokban a Fidesz és maga Orbán Viktor is hetekig feltűnően higgadtan, és a kínálkozó helyzetet egyáltalán nem kihasználó módon reagált. Feltehetően nekik is kellett egy-két hét ahhoz, hogy a nem várt méretű győzelem hatásait feldolgozzák. E magatartást valószínűleg leginkább az motiválta, hogy a Fidesz vezérkara is meglepődött a csaknem egymilliónyi, újonnan érkezett „támogató” tényén, és egyáltalán nem volt magától érthető: mit is kezdjenek a történelem e kevéssé várt ajándékával. Mi a jobb? Ha megpróbálják őket is megtartani? Vagy, ha úgy számolnak velük, mint akiket legfeljebb ideiglenesen, a pillanatnyi erőviszonyok szeszélye sodort alkalmilag a jobboldali politika táborába? Feltehetően mind a két opciót gondos elemzés övezhette, mert a március 9. utáni időszakban jó ideig mind a két variációra igyekeztek válaszolni. Igaz, a korábbiakhoz képest meglepően higgadtan.

Legelőször a Fidesz huszadik évfordulóján tett Orbán Viktor kísérletet arra, hogy radikális következtetést vonjon le a népszavazási eredményből. Ekkor hangoztatta először, hogy itt lenne az ideje az előrehozott választásoknak. A szellemi holdudvar ezt már jó ideje követelte, de ez volt az a pont, amikor maga a Vezér is úgy gondolta, hogy ez lenne a népszavazási eredmény legmegfelelőbb értelmezése. Az „előrehozott választások”- doktrínája még akkor is ezer sebből vérzett, noha egyébként a korabeli társadalmi közhangulat maximálisan alátámasztotta. Számptalan olyan közjogi/parlamentari/alkotmányos eseménynek kellett volna hozzá bekövetkeznie, amelynek az elindításához - finoman szólva is - a kormányzati oldal egyetértő cselekedeteire is szükség lett volna. Márpedig azon az oldalon éppen ezekben a hetekben kezdték egyre inkább belelovalni magukat a kisebbségi kormányzás-teremtette heroikus küzdelmek leendő szépségeibe. Az egyik oldalon tehát úgy vélték, hogy továbbra is a csonkolt lehetőségekkel megterhelt kormányzati oldal kezében van a jövő alakulása/alakítása. A másik oldal meg úgy érezte, hogy eljött a minél előbbi váltás/változtatás ideje. A két megközelítés nagyjából semlegesítette és ki is oltotta egymást májusban. Az egyik mellett szólt az alkotmányos rend, a másik mellett pedig az aktuális társadalmi közhangulat. Ám ez utóbbi a legkevésbé sem alkotmányos tényező, noha szociológiailag nagyon is lényeges politikai/hatalmi összetevő.

A vákuumhelyzetben Orbán Viktor radikális váltásra szánta el magát. Úgyszólván egyik hétről a másikra szakított csaknem egy évtizede megszokott/rögzült politikai stílusával, tematikai rendjével. A szokásos, fellengzős, politics/polity-centrikus nyelvezetet egy pillanat alatt cserélte fel policy-típusú mondandókkal. Ellenfelei eleinte nem is értették a változás lényegét, holott az korántsem volt előzmények nélküli. Már a 2007. október 23-ai beszéd is élesen különbözött a korábbi Orbán-féle nagygyűlések stílusától. A decemberben megjelentetett új Fidesz-program körvonalai is egyértelműen jelezték a váltás irányát a

szakpolitika felé, mert a hatalmi harc az ágazati/szakpolitikai kompetenciák szintjén is megvívhatónak tűnt. Egyáltalán nem volt véletlen a március 9. után megfigyelhető visszafogottság, hanem éppen annak az átalakulásnak volt a része, amelynek keretei között Orbán Viktor nemcsak érzékelte, hanem meg is értette, hogy mostantól kezdve egészen más igényel tőle a megváltozott szerkezetű/összetételű hallgatóság és támogatói had. A Fidesz szempontjából a népszavazás utáni időszak legfontosabb következménye mégis csak az volt, hogy a tőlük megszokott/megunt ideologikus, a saját táborban népszerű, ám mások számára nagyon is irritáló tematikai zártság helyett kikényszerítették néhány kulcsfontosságú, a jövőbeni kormányzást lényegi pontokon érintő gazdaságpolitikai jellegű kérdés permanens megvitatását. Ráadásul úgy, hogy a vitában ők voltak a kezdeményezők.

A kormányzati oldalról elindított májusi kampány a megszokott, s évtizede sikeresnek bizonyult sémára épült fel: a baloldali/liberális tábor végső soron összeterelehető akkor, ha megfelelően veszélyes és riasztó ellenfélként, végső veszélyforrásként sikerül felmutatni Orbán Viktor közeledtét. A mostani mutatvány csak félig volt sikeres, eltántorított talán félmilliónyi potenciális választót a Fidesztől, de nem tudta őket átterelni a másik táborba. Ahhoz eleve hiányzott Gyurcsány Ferenc kellő vonzereje, ugyanezekben a hetekben ugyanis a széteső koalíció inkább a taszítónak tűnt, mintsem vonzónak. Ezáltal pedig szép csöndben elvégezték Orbán Viktor radikális átpozicionálását is, amennyiben ez idő tájt már úgy lehet őt megjeleníteni, mint akinek folyamatosan vannak – és lesznek - napi/operatív kormányzati meglátásai, javaslatai is.

Indul az ős...

Több mint negyedévnnyi szünet után ősszel a parlamentben ismét felsorakoztak a megszokott politikai/közéleti küzdő felek. Mindenki tökéletesen tisztában volt saját szerepének lehetőségeivel és korlátaival, s a megelőző egy-két hét játszmaí alapján már azt is meglehetősen pontos tudták, hogy a vélhető szövetségesek, ellenfelek, riválisok hogyan fognak reagálni a legfontosabb belpolitikai dilemmákra és kérdésekre. A kiinduló pontot ezúttal a kisebbségi kormányzás elfogadása, elfogadtatása, avagy ennek elvetése jelentette.

Miért is ez? Mert júniusban, a hosszú politikai szünet megkezdésekor itt maradtak abba, ennél a pontnál függesztődtek föl a hatalmi játékok. A szocialista vezérkar legfőbb testületei arra adtak felhatalmazást Gyurcsány Ferencnek, hogy szeptemberig dolgozza ki a

kisebbségbe került kormányzat új és támogatható programját.¹¹ A frissen megválasztott liberális elnök számtalanszor elmondta a nyáron, hogy a leendő program ismeretében döntik el a kabinet támogatását, vagy ennek az ellenkezőjét. Az ellenzék vezető ereje rutinszerűen ismételte, hogy ebben a helyzetben a kisebbségi kormányzás legfeljebb a haláltusa elhúzására alkalmas, s ők az előrehozott választásokat tartanák a lehető legjobb megoldásnak. S mintegy második, színező mondandóként tették mindehhez hozzá, hogy ez nemcsak rajtuk múlik. A kisebbik párt – az MDF – igyekezett olyan konstruktív partnernek mutatkozni, amely minden lehetséges helyzetben a tárgyalások, a kölcsönös kiútkeresés hívének szerepét támasztja alá.

A média többségi álláspontja nem volt egyértelműen kihámozható. A körültekintőbb, több szempontot is figyelembe vevő elemzések nem zárták ki annak esélyét, hogy e kusza helyzetből ideiglenesen valamiféle szakértői kormányzati variációval lehetne előbbre lépni, s nagy terjedelemben adtak helyet olyan elemzéseknek is, amelyek e scenárió követelményeit latolgatták. Párhuzamosan pedig igyekeztek részletekbe menően számot vetni a kisebbségi kormányzás mindennapi működésének lehetőségeivel és kockázataival. (E bizonytalankodásnak talán a legékesebb bizonyítékát a Népszabadság adta, amikor egy szeptemberi, szombati Hétvége-mellékletben egyszerre közölt hosszadalmas, alapos írást a szakértői kormányzás ellen, illetve mellette...¹²)

Ebbe a felkészülési folyamatba dobta be a kormányfő a maga kommunikációs füstbombáját, legújabb politikai pamfletjét, „Megegyezés” címmel. A fizetett hirdetésként megjelent írás legfontosabb funkciójának eleget tett, amennyiben hosszabb időre el tudta hitetni a támogatóival: a kisebbségi kormánynak tényleg van érdemi programja.

A felsoroltak voltak a parlamenti nyitány, a szeptember 15-i keretjének peremfeltételei, s nem meglepő, hogy e nyitánykor a legfontosabb szereplők is e keretek között formálták meg a maguk lehetőségeit.

A miniszterelnök napirend előtti beszédében megkísérelte összefoglalni közismertté vált dolgozatának legfontosabb mondandóját. Törekvésében leginkább az volt fölöttébb tanulságos, ahogyan átértelmezte – ekkor már két hetes - dolgozatát. Részben megpróbálta kiemelni, hangsúlyozni és sulykolni az „eredményekkel való politizálás” – régen volt kongresszusi reminiscenciákat megidéző – vonulatát. Ennyiben a beszéde mintegy élő-

---

¹¹ A különböző szocialista grémiumok dobogókői tanácskozásain rendre azt latolgatták: GyF alkalmas lehet-e egy kisebbségi kormány vezetésére is? A részletekről nem sokat tudhattunk meg, de a végeredmény az lett, hogy megszavaztak neki újabb negyedévi próbaidőt, hátha eszébe jut még valami olyasmi is, amit a nyár elején még senki sem láthatott előre...

¹² Bayer József: Szakértetlenkedés a szakértői kormányzásról, Lengyel László: Senkiföldjén. Mind a két írás a Népszabadság szept. 13-ai, szombati számában jelent meg.

hangképes melléklete lett mindannak a pozitív kormányzati hirdetési kampánynak, amely a különböző médiumokban már hetek óta tapasztalható volt. (Mi dolgozunk, és az eredményeinkkel politizálunk...) Részben pedig többször is tett udvariassági gesztusokat az SZDSZ felé, mintegy érzékeltetvén, hogy az eredményeket az egykori koalíciós partnerek még együtt érték el, és nincsen semmi ok azok utólagos megtagadására. Eme fordulatok szinte megelőlegezték azt a megbocsátó/megértő szocialista hozzáállást, ami azután a vezető szocialista politikusok megnyilvánulásainak később is meghatározó mozzanata lett. (Megértjük, hogy tavasszal kiszálltatok, de azért... végső soron... itt a helyetek, mellettünk...Mintha a későbbi Charta-nagygyűlés szónoklatainak főpróbáját hallhattuk volna.)

A frakcióvezetők által produkált fogadtatás nem kevésbé volt tanulságos. Navracsics Tibor a Fidesz nevében azt hangoztatta, hogy nem arról kellene beszélni, amit Gyurcsány Ferenc elmondott, hanem arról a kormányzati csődtömegről, amit ez a koalíció az elmúlt hat évben felhalmozott. S a későbbiekben sem mulasztotta el felhívni a figyelmet arra, hogy a kormányfő dolgozatát – amennyiben ez tényleg a kisebbségi kormány programja - itt a parlamentben kellene megvitatni. Ez utóbbi szándék nem volt éppen teljesen érthetetlen, hiszen az SZDSZ korábban – s ezen a napon az üléssteremben is – többször is kifejezte: Gyurcsány Ferenc irományát nem tartják arra alkalmasnak, hogy kormányprogramként funkcionáljon. A Fidesz szerette volna a liberálisokat egyértelmű döntési helyzet elé állítani, miközben ők éppen ettől a kényszertől irtóztak a leginkább¹³.

Ugyanezen az ülésnapon kellett a pártoknak megbirkózniuk az MDF által felvetett javaslattal, hogy t.i. az időközben kialakult bizonytalan belpolitikai helyzetre tekintettel a parlament oszlassa fel magát, s adjon utat az előrehozott választásoknak. A liberálisok ebben a kényszerhelyzetben azt a megoldást választották, hogy amikor szavakban kellett bírálni a miniszterelnököt (pl. a napirend előtti produkciója során), akkor kemény kritikában részesítették, ám amikor a kormány sorsáról kellett döntenet, akkor megmentették a kabinetet, s persze magukat is. Az ellenzéki vezérszónokok természetesen nem hagyták szó nélkül ezeket a fejleményeket és igyekeztek kimutatni e rejtett játszmák többféle értelmezési lehetőségeit.

Az aznapi parlamenti vitába az MDF elnöknője nagy vehemenciával emelte be azt a megfigyelési/lehallgatási/titkosszolgálati botrányt is, amely számukra ezekben a napokban a

---

¹³ Ti., ha kormányprogramként tárgyalnak a parlamentben a Megegyezésről, és arról szavaznak is, az a magyar alkotmányos berendezkedés szerint egyben a kormányfőről való szavazást is jelenti. Aki a kormányprogramnak nevezett „Megegyezés”-t nem fogadja el, az Gyurcsány Ferencet sem miniszterelnöknek.

lehető legfontosabb probléma volt, ám a többiek ekkor még egyáltalán nem éreztek késztetést arra, hogy ebben az ügyben bármiféle álláspontot elfoglaljanak.

A pillanatkép tehát roppant tanulságos összefüggéseket fedhetett fel: *a programvita alkalmat teremtett annak bemutatására és bevallására, ahogyan a négy meghatározó párt viselkedne egy eseteleges előrehozott választási szituációban. Mindenki elmondhatta a maga leendő kampányszónoklatát. Az MDF önfelosztási javaslata viszont arra teremtett lehetőséget, hogy mindegyik párt elhelyezhesse magát az aktuális hatalmi/politikai tagoltsági térképen: hol is található az ő pozíciója?* E kétféle identitás-bemutató nem feltétlenül kell, hogy fedje egymást, s mint ezt ezen a szeptemberi napon láthattuk: többnyire nem is fedik egymást. Ebből még nem kell arra következtetnünk, mintha a hazai politikai palettán a fejtelenség, az összevisszaság uralkodna, de a lehetséges magyarázatok érdekében érdemes egy kissé szélesebb látószögű kép után kutakodnunk. Lehet, hogy egy-egy ülésnapon, vagy egyetlen hét eseményeinek sodrában talán a kapkodás, a meggondolatlanság uralkodik. Ha azonban vesszük arra is a fáradságot, hogy ezeket a pozíciókat több hónapnyi fejlemények tükrében is megvizsgáljuk, akkor egészen másféle eredményre is juthatunk.

Az év utolsó hónapjai

A szeptemberben kialakított és viszonylag hamar betanult politikai szerepeket az október 9. körüli események hihetetlen gyorsasággal zilálták szét. Egy-két hétig ugyan tartotta magát az a reménykedés, miszerint az amerikai pénzügyi válság túlzottan messze van tőlünk – egyébként is, megvan a magunk baja... - és nincs komolyabb ok a jól begyakorolt reflexes viselkedések megváltoztatására. Ám a tőzsdei zuhanások, az árfolyam-mozgások sebessége, meg az óráról órára fenyegetőbb európai pénzügyi hírek kikényszerítették a hazai politikai életben szokatlanul aktív együttműködés és döntési képesség korábbról alig-alig ismert módozatait.

Október 9. és 15. között feltehetően olyan lázas egyeztetések, tárgyalások, alkudozások folyhattak, amelyekre nagyon kivételes, legfeljebb háborús körülmények között szokott csak sor kerülni. E sokszintű egyezkedések valódi tétjéről, valamint a lehetséges kockázatokról a hazai közvélemény egy-két meglehetősen demonstratív jellegű eseményből viszonylag gyorsan vonhatott le következtetéseket¹⁴.

---

¹⁴ E néhány nap kulisszatitkairól idővel a hazai sajtóban eléggé sok fontos információ jelent meg. A fontosabb források minderről:

- Nehéz napok éjszakái. Magyar narancs. 2008.nov. 6.
- Van vészforgatókönyv. Veres János-interjú, Figyelő. Dec. 4.
- Simor András interjúja a Magyar narancs év végi duplaszámában

Már az is meglepő volt, hogy a szocialisták október 11.-re meghirdetett rendkívüli kongresszusa mégsem az előzetesen beharangozott program szerint zajlott. Eredetileg ugyanis azt szerették volna, ha ez, az időközben meglehetősen okafogyottá vált fórum a kisebbségi kormányzás bizonytalan jövőjének megerősítéseként szolgáljon támasztékul azzal, hogy a miniszterelnöki röpiratot hivatalos ideológiai dokumentummá avatják. Két nappal a kongresszus előtt azonban változott a forgatókönyv, és a szombati találkozó egyetlen feladatává a kormányzat pénzügyi válságkezelő csomagjának a jóváhagyása lett. (S így azt is megérhettük, hogy mindössze három óráig tartó, azaz minden idők legrövidebb pártkongresszusát tartották meg.)

A kormányfő a következő szombatra összehívta az addig nem ismert legfőbb nemzeti fórumot, a Nemzeti Csúcsot. A média nem győzte megemésztetni az elmúlt évek legnagyobb újdonságát, hogy t.i. Orbán Viktor és Gyurcsány Ferenc találkozni fognak egymással. Sőt, kezét is fogtak... E kivételes esemény napokra háttérbe szorította a csúcson elhangzott tartalmi kérdéseket. S feltehetően ez lehetett az, amiből nagyobb tömegek megérthették, hogy valóban nagy lehet a baj. Az előző évek konfrontációs mintái, kommunikációra szándékosan képtelen szokásai után valóban óriási eseménynek tűnt már az is, hogy az ország két legfontosabb politikai vezetője egyáltalán hajlandónak mutatkozott személyesen is szót váltani egymással.

Ez a néhány hét fenekestől forgatta fel a megszokott erőviszonyokat, s az új fejlemények váratlan erővel alakították át az évek óta megszokottnak tűnő várakozásokat. Október első napjaiban még azt lehetett hinni, hogy Gyurcsány Ferenc kénytelen lesz napról-napra, hétről hétre összetákolni a kisebbségi kormányzás minimális működési feltételeit, s a következő hónapok a reménytelen vergődés, a bármikori megbukás borús esélyével megterhelten telnek majd. Október végén pedig azt a válságmenedzsert láthatta már az ország, aki képes volt olyan nemzetközi feltételek megszervezésére, amelynek köszönhetően az ország fölül elhárulhatott a legnagyobb veszedelem, a közvetlen pénzügyi összeomlás veszélye. S ha erre alkalmasnak bizonyult, akkor az sem kizárt, hogy a válság további fázisaiban is eredményes kormányfőként működjön tovább. E gyors reagálókészségnek furamód szerves részévé vált még az a momentum is, ami más körülmények között a politikai botrányok netovábbját jelentette volna: a már szeptemberben benyújtott költségvetés heteken belüli többszöri átíratása is.

A miniszterelnök azt is gyorsan felismerte, hogy *a végveszélyben történő nemzeti egység-teremtésnek ezen az őszön valóban kivételes tere nyílik*, s a legelső, októberi Nemzeti Csúcs egy hónappal későbbi megismétlésével szerette volna megőrizni e téren megszerzett presztízselőnyét. E második – ezúttal Gazdasági Csúcsként beharangozott – kísérlet már nem sikeredett olyan kivételes eseménnyé, mint az elődje. Részben azért, mert a Fidesz ez alkalommal korántsem igyekezett megfelelő partnerként ellenfele sikerében közreműködni. Részben meg azért, mert ekkorra már az országban felülkerekedett a megkönnyebbülés, s a válság következő fázisából adódó – meglehet, jóval keserűbb – következményekkel meg még nem voltak kénytelenek szembesülni.

A tágabb közélet szereplői közül azonban jó néhányan belátták ekkorra már, hogy a válság tényleges és hosszabb távon is fenyegető hatásaival az elmúlt évtized megszokott megoldásaival nem lehetséges eredménnyel megbirkózni. Előbb a köztársasági elnök hozta létre – november végén - az ú.n. Bölcsek Tanácsát, amelynek kellő tekintélye, felkészültsége lenne ahhoz, hogy az ország számára stratégiai kibontakozási utakat javasolhasson. Majd néhány nappal később a hazai gazdasági élet legjelentősebb szervezeteinek vezetői - karöltve az akadémiai notabilitásokkal - megalakították a Reformszövetség-elnevezésű közéleti blokkot, amely a kormányzati és az ellenzéki oldal számára egyaránt elfogadható, alapvető jelentőségű reformlépések kidolgozására lenne hivatott. A kezdeményezés komolyságát kellően alátámasztotta az a tény, hogy megalakítása után néhány nappal mind Orbán Viktor, mind pedig Gyurcsány Ferenc személyesen találkozott a szövetség vezetőivel.

Az év utolsó heteinek eseményeire tekintettel nem túlzás azt állítanunk, hogy a társadalom egészét alapvetően érintő, a rendszerváltás elmúlt két évtizedének tapasztalatait is figyelembe vevő kezdeményezések számára a gyorsan beköszöntött válság a korábbiakhoz képest sokkal kedvezőbb, s nagyobb fogadókészséggel biztató klímát teremtett. Hasonló próbálkozások korábban is megfigyelhetők voltak, de a politikai polarizáció ereje vagy legyűrte, vagy a perifériára szorította ezeket. A különféle szakmai/félpolitikai alternatívakeresések egyúttal az elmúlt évtizedbeli politikai gyakorlat nyílt kritikájának is tekinthetők.

Megváltozott szerepek, újfajta alkalmazkodások jelei

Az év utolsó negyedében átformált kormányfői gyakorlat jelentős mértékben megerősítette a kormányfő tavasszal újból megroppant tekintélyét. De nemcsak azt, hanem a nyáron még meglehetősen reménytelennek tetsző kisebbségi kormányzás túlélési esélyeit is. Mindenféle elemzés, jóslat kivétel nélkül a nyár végén még úgy számolt a novemberi adótörvények

elfogadási esélyeivel, valamint a költségvetési viták várható kimenetelével, mint amelyek parlamenti szavazásain a kormány nagyon könnyen elvérezhet. Ehhez képest mind az adószabályok, mind a költségvetés szavazásait meglepően könnyedén vette a szocialista kisebbség. Némi túlzással élve könnyebben, mint amikor még koalíciós partnerrel megterhelten kellett e feladatokat megoldaniuk. A miértekre nem adható olyan válasz, amely egyetlen okkal lenne megmagyarázható.

- A kisebbségi pozícióval szemben korántsem állt olyan homogén és együttműködő többség, amely meg tudta volna oldani a kormány-buktatás meglehetősen komplikált feladatát.
- Eleve a kisebbségi helyzet olyan erős szervező és fegyelmező erőnek bizonyult, aminek következtében a frakciót sikerült úgyszólván százszázalékos aktivitásra szorítani.
- A szocialisták a két kisebb párt között igen eredményesen tudtak lavírozni, s némely kérdésben az SZDSZ, más ügyekben pedig az MDF támogatását szerezték meg úgy, hogy a döntő szavazásokon mindig megvolt a biztos többség.
- A nem egyértelműen elkötelezett képviselők között is voltak elegendő számú „rejtett tartalékok”.
- A Fidesz sem igyekezett minden lehetséges eszközzel megszervezni a kormánnyal szembeni alkalmi többséget. (Talán azért sem, mert az ellenzék is megérezte a váratlanul erős válság nyomán kialakuló közhangulatból az ellenkezéssel, a nemet mondással szemben felhalmozódó ellenérzések politikai jelentőségét.)

A fősorolt körülményeknek együttesen volt köszönhető, hogy ősszel a kisebbségi kormányzás összehasonlíthatatlanul gördülékenyebben zajlott annál, mint amint azt a nyári előjelek alapján sejteni lehetett. Gyurcsány Ferenc újra megérezte a politikai sikerek ízét; az év utolsó heteiben adott interjúiban viszonylag könnyen fel lehetett fedezni a korábban oly jellegzetes, sok ponton vitathatónak bizonyult stílus visszatérő jegyeit. A kormányfő magabiztosan megint a jövő felé fordította gondolkodásmódját, és szívesen kalandozott el a leendő száz- és ezermilliárdok teremtette majdani eredmények - idő előtti - ünneplése felé. Épphogy csak belakta, működőképessé tette a kisebbségi kormányzást, máris látni vélte az ebből adódó reformlehetőségeket, az esetleges jövőbeni sikereket, és megint nem tulajdonított túl nagy jelentőséget a megvalósításkor szükségképpen előkerülő nehézségeknek. Egy ponton határozottan igazított a korábbi attitűdön, amennyiben nem győzte önmagát arra figyelmeztetni, hogy a leendő változások előtt mindenképpen szükséges lesz a megfelelő és elegendő társadalmi támogatottság megteremtése. Ám még eme önkorrekciós igények

megfogalmazása során sem került elő az a problematika, hogy az elmúlt négy év során ki és mi gátolta volna eme előzetes támogatottságok megszerzésében.

Hagyományos ellenfele, Orbán Viktor is igyekezett az október utáni időkből a megváltozott helyzetnek megfelelő stratégia kialakítására. Korábbi gyakorlatához képest sokkal szélesebb körökben próbálta meg elfogadtatni kormányzati elképzeléseit. Az év utolsó hónapjaiban három alkalommal is nagyszabású – négy-öt napig eltartó - kommunikációs offenzívákat indított, s ezek során a legkülönfélébb metszetekben tesztelhette reformszándékai fogadtatását. A nemzetközi diplomáciai köröktől az akadémiai értelmiségig, a gazdasági vezető elittől a közvetlen médiabefolyással rendelkező csoportokig számos olyan nyilvános/félnyilvános fórumon vállalt szerepet, ahol korábban korántsem volt megszokott szereplő. Év végi mérlege etekintetben vegyesnek mondható. Gyors kamatcsökkentési javaslatát sokkal szélesebb körű megütközés fogadta, mint amire számított, viszont decemberi zárószereléseiből egyre világosabban rajzolódott ki egy négyponos, átfogó, s a szakpolitikai döntések szintjén is értelmezhető reformcsomag képe. Azt már csak a 2009-ben fogjuk megtudni, hogy mindez egy valóban átfogó, leendő Fidesz kormányzati elképzelés szerves magva lenne-e, avagy az adott őszi helyzetnek leginkább megfelelőnek vélt pr-akció mulékony terméke volt.

Háttérben zajló folyamatok

A politikai élet rendszeresen látható, legfontosabb szereplőinek tevékenysége mögött az utolsó hónapok során akadt jó néhány olyan zavarba ejtő fejlemény is, amelytől még akkor sem lehet eltekinteni, ha egyiküket sem lehet egyértelműen valamely oldalt erősítő, vagy romboló tényezőként körvonalazni. Már csak azért sem, mert az év utolsó pillanataiban sem érték el a lezártág/befejezettség azon fázisát, amelynek nyomán megnyugtatóan beilleszthetők lennének a Nagy Hatalmi Játzma elemei közé. E sorból egy-egy bekezdés erejéig néhány olyan jelenséget összegzünk, amelyről krónikánk írásakor még nem lehet biztosan tudni, hogy jövőre a gyors feledés, avagy a kivételesen fontos politikai botrányoknak lesznek-e inkább a letéteményesei:

- Az őszt végigkísérte a szlovák-magyar konfliktusok kisebb-nagyobb sorozata. Egyetlen elemében sem lett volna mindez említésre méltó, mégis összességében nem használt az ország megítélésének egy olyan időszakban, amikor a hitelképesség visszaszerzése érdekében minden külpolitikai összetevő fontos. Valószínűleg ezzel a magyar politikai osztály is tisztában lehetett, ezért is kerülhetett sor mind államfői, mind kormányfői szinteken olyan

találkozókra, melyekről eleve lehetett sejteni, hogy nem fognak semmiféle problémát sem megoldani, de az elkerülésükből/elmaradásukból talán még több gond fakadt volna.

- A szeptemberi szezonkezdet legvisszataszítóbb közéleti színjátékát adták elő az ú.n UDF-ügy kapcsán. Erről három hónap után is csak annyit lehet biztosan tudni, hogy valakik titkosszolgálati eszközökkel valakiket rendszeresen megfigyeltek, lehallgattak, és az ügy – nagyon is megtervezett – kirobbantása után nagy-nagy erővel igyekeztek összezavarni a joggal gyanakvó közvéleményt. A gyanú tárgya pedig az, hogy a főbb politikai ellenfelek nem haboznak igénybe venni olyan eszközöket sem, amelyek roppant távol esnének a jogállamiság elemi normáitól is. A nagy garral kirobbantott botrányt a későbbiekben legalább ugyanilyen lendületes jelentéktelenítés követte. Talán túl későn is.

- Egy éve már annak, hogy az egykori fiatal szocialista politikust őrizetbe vették, de csak ezen az őszön jutott el ügye a nyilvános tárgyalási fázisba. A média egészen rendkívüli intenzitással volt jelen a tárgyalásokon, és a legérdekesebb vallomásokat úgyszólván online fogyaszthatta az érdeklődő közönség. Ahogyan teltek a hetek, egyre rémesebb dokumentumokat lehetett megismerni a politikai háttérben tapasztalható nagyüzemi gengszterkedés napi gyakorlatáról. A tárgyalás 2009-ben is folytatódik, s nem lenne túl nagy meglepetés, ha a közvélekedésben mindez előbb-utóbb összekapcsolódna az időközben kipattant nagyvárosi ingatlan-panamák, valamint a munkavédelmi hatóság vezetőinek soraiban kiderült nagyszabású korrupciós botrányok tanulságaival. Mindebből vagy az derül ki, hogy a szocialista párt és kormány semmiféle áldozattól nem riad vissza a közélet megtisztulása érdekében, vagy pedig az, hogy ennyi év után már reménytelen belülről megtisztulni.

- Amint az előre látható volt, a munkavállalók szervezetei nem fogják szó nélkül eltűrni a módosított költségvetési számokból világosan kirajzolódó reáljövedelem-csökkenést. Az is jól előre jelezhető volt, hogy az elmúlt évtizedben már sokrétű sztrájk- és demonstrációs tapasztalatokkal rendelkező, szervezettebb munkavállalói csoportok jelentkeznek legelőször követeléseikkel. Nem kellett sokat várni, mert az év utolsó hat hetében egymást érték a közlekedési ágazat sztrájkjai, az ünnepek előtt voltak olyan napok, amikor az ország teljes megbénulásától kellett tartani. A rendszerváltás eddigi két évtizedében az ilyen jellegű tiltakozó akciók még soha nem álltak össze az ország teljes működőképességét megbénító megmozdulásokká, de a legutóbbi időszak drámai fejleményei nyomán mindezt a jövőre nézve nem zárhatjuk ki. Mindenesetre az év utolsó hónapjában nem láttunk olyan professzionális kormányzati válság-elhárító gyakorlatot, aminek alapján el kellene

tekintenünk a korábbiakhoz képest sokkal hevesebb karakterű konfliktusok elviselhetőségétől is.

Főnti példáinkból is kiolvasható mindaz, amit az év legutolsó hónapjaiból is a legfontosabb következménynek tarthatunk. Az októberi heves, szélsébséggel megérkezett nemzetközi pénzügyi válság itthoni, tragikusnak ígérkező hatásait a kormányzat viszonylag gyorsan és eredményesen el tudta hárítani. Akkoriban még nem volt annyira nyilvánvaló, mint amennyire az év végén már látni lehetett azt is, hogy a szélesebb körben ható gazdasági, s az igazán nehezen viselhető szociális következményekre még nincs felkészülve az ország. Sem felkészítve. S ez már annyiban a politikai élet szűkebb metszetének problémája, amennyiben bizonyosak lehetünk abban, hogy 2009 első felének kihívásai, uralkodó konfliktusai nagy valószínűséggel ebből a felkészületlenségből adódnak majd.

Gazdasági várakozások 2008-ra

2008 a gazdasági stabilizáció másfél éve tartó, „orrnehéz” programja után viszonylag nyugodtnak ígérkezett. Valamennyi elemző és előrejelzést készítő kül- és belföldön úgy vélte, hogy a magyar gazdaság 2007 utolsó negyedében elérte a stabilizáció kiváltotta növekedési ütemcsökkenés mélypontját, ahonnan – ha lassan is, de – már felfelé vezet az út.

A külső feltételek felől ugyan kissé gyengébb konjunktúra ígérkezett, magasabb olajárszinttel és romló dollárfolyammal, amiből úgy tűnt, hogy 2008 a piacváltás esztendeje lesz. Míg 2007-ben az egy százalékra csökkenő növekedési dinamika kizárólag az élénk külpiaci keresletnek volt köszönhető, 2008-re az EU Bizottság előrejelzése szerint is enyhén mérséklődő külső konjunktúrára lehetett számítani. A nettó export kereslethúzó hatásának gyengülését azonban – volt ez az istentől el nem rugaszkodott, földközeli várakozás – a belső piac némi tágulása túlkompensálja. A belső és a külső piacok húzóereje tehát ebben évben helyet cserél, amiből az egyensúly további javulása mellett a magyar gazdaság visszatalál az emelkedő dinamikájú, finanszírozható növekedési pályára.

Nem kellett ugyanis már a reálkeresetek csökkenésétől és foglalkoztatás visszaesésétől tartani, így reális volt, hogy a háztartások fogyasztása – a 2007. évi visszaesés után – emelkedik. A költségvetésből finanszírozott fogyasztás megszorítása is véget ért. Az uniós források húzóhatásának erőt tulajdonítva főként az év második felére várták az előrejelzők a beruházások élénkülését. Vagyis a belső kereslet valamennyi alakítójánál javulás volt prognosztizálható, amit a nettó export némi gyengülése nem fog lehúzni. A külső és belső kereslet súlypontváltozásaiból 2,5-3,2 százalék közötti növekedést jeleztek a

gazdaságelemzők. (A kormány 2,8 százalékos dinamikát várt a 2007. novemberi konvergenciaprogram szerint.)

A 2007 végén ismert feltételek alapján 2008-ra összességében egy minden szempontból ideális pálya volt felrajzolható a magyar gazdaságban, ahol a növekedés üteme határozottan erősödik, a külső és belső egyensúly tovább javul, az infláció számottevően csökken (az inflációt felturbósító stabilizációs hatások kiesésével), és a munkaerőpiacon is szerény javulás mutatkozik. Mindezek mellett a kabinet úgy vélte, hogy a reformok „bársonyosíthatók”, ami reálisan nézve a reformfolyamatok befagyasztását jelentette. Ennek a jelei már 2007 őszén kiolvashatók voltak az MSZP megnyilvánulásaiból. Ennek ellenére az államháztartás GDP arányos hiánya tovább csökkenthetőnek tűnt. A várható növekedési, inflációs és egyensúlyi paraméterekkel ugyan még messze nem kerültünk vissza az átalakuló országok élbolyába – ahonnan néhány éve kipottyantunk -, de a prognosztizált folyamatok legalább már javulást vetítettek előre.

Főbb makrogazdasági eredmények

Bár tanulmányírásunk idején jószerével még csak 2008 első háromnegyedéről állnak rendelkezésre adatok (ezek egy része is még csak előzetes), egészében két félidős esztendő képe rajzolódik ki erről az évről. Abban az értelemben, hogy számos, lényeges makrogazdasági mutató ellentétes tendenciát jelzett az év első és második felében.

Az első félévben a magyar gazdaság két százalékkal növekedett, ami határozott dinamizálódásra utalt az előző évi 1,1 százalékos GDP ütem után. Akkor, amikor az unió valamennyi tagállamában, és a világ számos más országában tompult a lendület. Az export húzó hatása ugyan gyengült, de – amint azt vártuk – a stabilizálódó reáljövedelmi pozíciók, a folytatódó hitelfelvételi többlettel együtt, csökkenőből növekvőbe fordították a fogyasztás pályáját. A beruházásoknál az ütem javulása még nem látszott, de bizakodásra adott okot részben a gépberuházások 10 százalékos elérése, részben számos ágazatban a vállalati befektetések növekedése (energiaágazatban, kereskedelem- és vendéglátásban, pénzügyi szektorban). Az építőipari beruházások meglódulása – több éves visszaesés után – arra utalt, hogy az ágazat konjunktúrájának beindulására készül. A feldolgozóipari fejlesztések csökkenése is mérséklődött az első félév folyamán. Ágazatilag nézve a növekedést a mezőgazdaság kiugró teljesítménye húzta, amely három évi visszaesés után a kedvező időjárásnak köszönhetően fellendült. Az ipar kibocsátási ütemének mérséklődése a

külső eladások lanyhulására volt visszavezethető, a belső piacra történő termelésnövekedés ugyanis erősödött.

Az egyensúly is a várakozásoknak megfelelően alakult; a külkereskedelmi mérlegben mintegy fél milliárd eurós aktívum halmozódott fel az első félévben. Az ország külső finanszírozási szükséglete is mintegy 600 millió euróval kevesebb volt az egy évvel korábbinál. Az év közben statisztikailag követhető államháztartási hiány pedig hónapról hónapra rendre alacsonyabb lett a tervezettnél.

Az infláció is mérséklődött, igaz, nem a várt mértékben, ám ennek globális okai voltak: a rapid módon emelkedő olaj- és élelmiszerárak. De a még így is bekövetkezett magyar dezinfláció szembe ment a fejlett világban globális okokból mindenütt erősödést jelző inflációs trendekkel.

Egyedül a munkaerőpiac romló tendenciái nem igazolták vissza a 2007. végi pozitív várakozásokat, a foglalkoztatás ugyanis enyhe csökkenésbe a munkanélküliség pedig növekedésbe váltott.

A forint erős volt, a sáveltörlést követően különösen beerősödött, átlépett az egykori erős sávszélen is.

A második félévben aztán követték a világ mozgását. Először csak lassult az export dinamikája, majd csökkenésbe váltott a kivitel, ami lehúzta az ipar teljesítményét. Megkezdődtek a multiknál is az elbocsátások. A külföldi közvetlen tőkebeáramlás lassult, a portfóliótőke-kiáramlás viszont gyorsult. A harmadik negyedévben 0,8 százalékra esett vissza a GDP üteme – a fele sem volt az első félévben mértnek -, és ez is csak a mezőgazdasági többlet teljesítménynek volt köszönhető. Másutt mindenütt visszaesés volt már kimutatható a közigazgatás, oktatás, egészségügyi és szociális ellátás ágazat kivételével.

Az utolsó negyedévben hézagosan rendelkezésre álló adatok alapján nem tartható kizártnak, hogy a 2008. évi GDP dinamika egy százalék közelében alakul, azaz a második félévi megtorpanás, visszaesés következtében 2007-hez képest nem lesz elmozdulás. A bruttó hazai termék tortája 3 százalék helyett feltételezhetően csak egy százalékkal nagyobbodik.

A zsugorodó növekedés ellenére az államháztartás GDP arányos hiánya az eredetileg kitűzött 4 százalékos mértéknél jóval alacsonyabb lesz – köszönhetően annak a jelentős tervezési tartaléknak, ami végigkíséri a stabilizáció időszakát.

A külső egyensúly javulása azonban megtorpant, a külkereskedelmi mérleg deficitje a második félévben elolvadt, és főként a megugrott kamatszolgálat okán a folyó fizetési mérleg hiánya is megemelkedett. Ezúttal a külső egyensúlyromlás azonban nem az államháztartáshoz, hanem feltételezhetően a lakosság fogyasztásához kapcsolódott.

A nyáron még a 230 forintos euróárfolyam alá is benéző forint a pénzügyi válság nyomán szeptemberben és októberben elhagyta a 270-280 forintot is, és csak az ország fizetőképességének közvetlen veszélye múltán szelídült a 260 forint körüli szintre. Ennek ellenére a forintinfláció lehülése épp a kritikus őszi hónapokra erősödött fel – amivel megint szinkronba kerültünk a világgal – ugyanazon tényezők hatására, amelyek fél évvel korábban még fűtötték az inflációt a globális világban.

A második félévben elromló folyamatok következtében az esztendő átlagában felmutatható teljesítményünkkel továbbra is az átalakuló országok hátsó fertályába sorolódunk. Az importált pénzügyi válság és annak reálgazdasági következményei okán belátható időn belül nincs remény arra, ami 2007 végén még reálisnak tűnt: a magyar gazdaság lassan meginduló felemelkedésére.

A 2008. évi gazdasági folyamatokat meghatározó külső körülmények

Minden korábbinál zordabb külső körülmények befolyásolták a magyar gazdaság 2008. évi pályáját.

Olajár-alakulás

A 2007 tavaszán megindult olajár-emelkedés nyomán 2008 első napjaiban a hordónkénti árszint elérte a történelminek nevezhető 100 dolláros határt, ahonnan az év első felében további megközelítően ötven százalékos növekedést produkált. Történt ez annak ellenére, hogy a legtöbb előrejelző 2008-ra az árszint enyhe mérséklődését vetítette előre – elsősorban az alternatív energiaforrások helyettesítési hatására hivatkozva. Az energiaigények csökkenéséről – ami az árat mérsékelné – szó nem volt, sőt, 2008 júniusában a New York-i tőzsde adatai arra utaltak, hogy a befektetők még ebben az évben elérhetőnek vélték a 300 dolláros olajárat is.

A gyors olajár-drágulás – amelynek forintinflációs hatását csak a romló dollárárfolyam ellensúlyozta valamelyest – arra utalt, hogy 2008 első felében a világnak még fogalma nem volt arról: mi vár rá az amerikai subprime válság nyomán néhány hónap múlva. Még ekkor is az volt a feltételezés, hogy a recesszió az USA-t elkerüli, hiszen a másodlagos ingatlanhitel-piaci buborék kipattanását (2007. július) követően az Egyesült Államokban a GDP rendre két százalék fölötti növekedést mutatott az előző év azonos időszakához képest (2007. III. negyedév: 2,8 %, IV. negyedév: 2,3 %, 2008. I. negyedév: 2,5 %, II. negyedév: 2,1 %). Az

olajár 2008 júliusában érte a történelminek tekinthető hordónkénti 147 dolláros szintet. Ezt követően lejtmenetbe váltott, a csökkenés sebessége a globális recessziós félelmek térnyeréséhez igazodott. 2008 végére 30 dollár közelébe ereszkedett az árszint annak ellenére, hogy az OPEC jelentősen korlátozta a kitermelési kvótát.

Az olajár-alakulás a fogyasztói árszintet részben közvetlenül, a járműüzemanyagok árváltozásán keresztül befolyásolta (az árindexben ennek a reprezentánsnak viszonylag magas, 5,44 százalékos volt a súlya 2008-ban), részben közvetetten a szállítási és energiaköltségeknek a termékek és szolgáltatások árába való beépülésével. A rapidan, augusztusig havi átlagban 16 százalékkal emelkedő üzemanyagárnak jelentős szerepe volt abban, hogy a fogyasztói infláció az év első nyolc hónapjában rendkívül „ragadósnak” bizonyuljon, a 6,5-7 százalék közötti tartományt ne hagyja el és a maginflációt is felfelé hajtja. Törés csak szeptemberben következett be, amelytől kezdve leengedett az árnyomás. Novembertől az üzemanyagok árszintje alatta maradt az egy évvel korábbihoz. A teljes fogyasztói infláció – az élelmiszerár-drágulás legyöngyülésével együtt szeptembertől esésbe ment át annak ellenére, hogy a forint árfolyama ugyanezen idő alatt számottevően romlott az euróhoz és a dollárhoz viszonyítva egyaránt. A határozott, a maginflációban is megnyilvánuló dezinflációhoz a jegybank monetáris politikájának nem volt köze.

A subprime válság hatása

Az Egyesült Államokból kiinduló másodlagos jelzálog-hitelpiaci válság tovagyűrűző hatásai 2008 kora őszén újabb hullámokat vettek. Olyanokat, amelyekre egy évvel korábban senki nem számított. Akkor a nemzetközi kánon az volt, hogy ez nem érinti lényegesen Európát, az európai bankokat. A reálszférában 2008 második felétől már élénkülés következhet, mert a reálgazdasági alapok jók, Kína valamint India, Brazília pedig átveszi a világgazdasági motor szerepét az átmenetileg gyengélkedő USA-tól. Brüsszelben még 2008 nyarán is úgy gondolták, hogy az infláció a fő ellenség és nem a dekonjunktúra, ezért az ECB kamatot emelt. Még szeptember elején sem beszéltek válságról, csak pénzügyi turbulenciákról, amelynek csak az oldalszele érinti meg a magyar gazdaságot – volt az MNB-ben is a vélekedés, nem kevésbé Brüsszel szemellenzős magatartása nyomán még 2008 szeptemberében is. Az élet azonban rácaffolt ezekre a várakozásokra.

A Lehman Brothers bukása után rendkívül felerősödött nemzetközi pénzügyi bizalmi válság *súlyos megpróbáltatásnak* tette ki a magyar kormányt, a magyar gazdaságpolitikát. A globális hitelválság pénzügyi következményei a magyar gazdaságban a következők voltak:

- A tőkéjüket menekítők először a budapesti értéktőzsdét hagyták el; a BUX index 23000 forint fölötti csúcsáról rövid időn belül a felére esett. A tőzsdei papírok kb. 80 százalékaival külföldiek rendelkeztek, akik eladott papírjaik ellenében devizát vásároltak, és azt vitték ki az országból.
- Hasonló módon szaporította a forintkínálatot a másodlagos állampapírpiacra bekövetkezett pánikszerű eladás. A bizalom olyannyira megrendült, hogy a magas hozam ellenére sem tudta a Magyar Államkincstár még a hathónapos diszkontkincstárjegyeket sem értékesíteni. Az elsődleges forgalmazók eltűntek, az 5 és 15 éves lejáratú kötvények kibocsátása – ilyen körülmények közt – leányálomnak tűnt. A másodlagos piacon 12-14 százalékos hozamok alakultak ki, amire a lakosság egy része rá is kattant. Az állampapírok kb. egyharmada volt a külföldiek kezében, amelynek kb. a 60 százalékatól a tulajdonosaik megváltak. Eltűntek a vevők az elsődleges piacokról, a másodlagos piacon pedig jószerivel csak eladók voltak.

Az állampapírpiac kiszáradása az államháztartás finanszírozási válságát vetítette előre, azt, hogy az állam nem tud eleget tenni fizetési kötelezettségeinek. Ezt hívják szimbolikusan államcsődnek. A kiszáradáshoz hozzájárult a magán-nyugdíjpénztárak portfóliójának 2007-ben megváltoztatott szabályozása, amely az alacsony hozamú, biztonságos papíroktól való megszabadulást írta elő. Ez súlyos hiba volt, kb. 300 milliárd forint ilyen okból vonult ki az állampapírpiacról. A globális pénzügyi válság begyűrűzését követően ezt a szabályt érvénytelenítették, ezzel azonban csak a további romlást tudták feltartóztatni.

- A likviditási válságot Európában jórészt a nemzetközi pénzügyi intézmények között kialakult bizalmi válság váltotta ki és erősítette. Ennek következtében a bankközi piacok is kiszáradtak, az anyabankok többsége likviditási nehézségekkel küszködött, és nem tudta lányát továbbra is olcsó forrásokkal

ellátni. A források elapadásával a hazai bankok zöme felmondta a svájci frankban történő hitelezést, és később sem állította vissza, amely körülmény a forint árfolyamának egyik komoly erősítő tartópillérét építette le. A hazai alacsony megtakarítási ráta okán ugyanis a bankok a náluk elhelyezett betétek felett hiteleztek (kb. 50 százalékkal), a különbözetet pedig a bankközi piacon szerezték be. A bankközi piacok lefagyásával a bankok hitelforrásai beszűkültek, ami a hitelezés szigorításához vezetett.

- Az árfolyamválság a forintban befektetők meneküléséből következett, amit sem a fizetési mérleg hiányának alakulása nem tudott feltartóztatni, sem pedig a devizaalapú hitelezés folytatódása. Az árfolyam október második dekádjában bekövetkezett zuhanásában az említettekén túl jelentős szerepe volt spekulációnak is. Historikus információk szerint 5 milliárd euróval támadták meg a forintot, 300 forintos euróárfolyamra játszva, shortoltak. Van olyan vélemény, hogy ez nem volt spekulációs támadás, hanem a tőzsdei szereplők normális magatartása. A következmények felől tekintve azonban teljesen mindegy, hogy minek nevezzük a forint gyors árfolyamzuhanásában kifejezésre jutó pénz- és tőkepiaci mozgások hátterét.

A forint sebezhetősége több körülményből következett, a spekulációnak, vagy ha úgy tetszik, az árfolyam-nyerészkedési váagnak volt alapja:

= Izland után valóban nálunk volt Európában a legmagasabb adósságállomány a GDP százalékában, kb. 100 % (Izlandé 250 %). Ám ennek kb. a fele működő tőke, amely nem tud gyorsan mozdulni.

= A hazai devizaadósság kb. 23-25 milliárd eurót tett ki, aminek a megújítása a bizalmi válságban kétségessé vált.

= Előéletünk alapján egyébként is rendkívül rossz hírünk volt a világban.

= Az MNB devizatartaléka szeptember végén 17 milliárd eurót tett ki, ami a kötelezettségekhez mérten kevés volt, a spekuláció számára viszont biztos kiszámítható értéket jelentett.

= Brüsszel október közepén kinyilvánította, hogy az euróövezethez tartozó bankokat megvédi, amit a hazai lánybankokra nem terjesztettek ki. Ez

rendkívül sérülékennyé tette az övezeten kívüli periféria bankjait, aminek a veszélyébe Brüsszel csak később gondolt bele (abba ti., hogy például a magyar lánybankok bukása visszaüt az anyabankokra is).

A subprime válság reálgazdasági hatása az exportpiacok összeszűkülésén, a közvetlen külföldi tőkebeáramlás visszaesésén, a bankközi hitelezés kiszáradásával és az értéktőzsde zuhanásával megnehezülő finanszírozási forrásokhoz jutáson keresztül, valamint az importált infláció zsugorodásának folyamatában jelent meg a magyar gazdaságban. Mindezeknek a hatása tükröződött a növekedés lassulásában, a foglalkoztatás mérséklődésében, a munkanélküliség emelkedésében, a vállalkozói fejlesztések további esésében, az ingatlanpiac leülésében, a felszámolási eljárások kiugró növekedésében és az ipari valamint a fogyasztói infláció mérséklődésében. A külső piacok visszaesésével a belső kereslet nem mérséklődött arányosan, ezért az export csökkenésével nem tartott arányosan lépést az import zsugorodása; ez a körülmény rontotta a külső mérlegek pozícióit annak ellenére, hogy az államháztartás hiánya tovább kisebbedett.

A 2008. évi gazdasági folyamatokat meghatározó belső körülmények

Költségvetési politika

Rendkívül szigorúnak ígérkezett a 2008-ra vonatkozó költségvetési politika. Az államháztartás hiányát a 2007-re akkor várt 6,4 százalékról 4,3 százalékra kívánták leszorítani (majd a második menetben 4 százalékra). Ám a deficitcsökkentésből 1,5 százalékpontot olyan egyszeri tételek kiesése jelentett, mint a MÁV konszolidáció előrehozatala, a Gripin-beszerzés és nagy autópálya-finanszírozás költségeinek elmaradása.

A szigor a tervszámokból volt kiolvasható, úgy mint az elsődleges egyenleg deficitjének felszámolásából (2,3 százalékpontos javulás), és abból, hogy az államháztartás konszolidált bevételei reálértékben a kiadásoknál több mint hatszor olyan gyorsan emelkedtek. Ugyanakkor általános és céltartalék címén 413,6 milliárd forintot irányoztak elő, 181 milliárd forinttal többet a 2007. évinél. E nyílt tartalékon kívül a költségvetés implicit tartalékkal is rendelkezett. Egyrészt az alátervezett inflációból, másrészt abból a tervezési tartalékból, amely a ténylegesen várható bázisadatok és az előirányzatok különbségéből következett. Mindebből az következett, hogy a tervezett deficitcél nagy biztonsággal tartható lesz, sőt, az előirányzottnál alacsonyabb hiány is teljesülhet.

A beterjesztett költségvetésnek egyébként nem volt semmiféle karaktere, olyan „se hal, se hús”-féle költségvetés volt, amely a deficitcél a bevételek kiadásoknál nagyobb növelésével kívánta elérni.

A 2008. évi költségvetési törvény elfogadásával egyidejűleg eltörölték azt a korábbi kötelezettségvállalást, hogy az államháztartás elsődleges egyenlege 2008-tól már nem lehet deficit. Történt ez arra való hivatkozással, hogy a közpénzügyi törvény átfogóan fogja rendezni a költségvetési tervezetek közgazdasági helyénvalóságát. A közpénzügyi törvényt ugyan benyújtotta a kormány a parlamentnek, ám annak tárgyalására nem kerítették sort. Benyújtását követően ugyanis a Fidesz bejelentette, hogy nem fogja elfogadni, mert más koncepciót tartana helyesnek. Nem ért egyet a több mint száz főből álló apparátus felállításával, a rendelkezésükre bocsátandó 1,2 milliárd forinttal, amiből a költségvetési hivatalt elindítanák, és azzal sem, hogy csak véleményezési joga lenne az intézménynek. Ehelyett kis létszámú, vétójoggal felruházott csapatot szeretne látni. Történt ez azok után, hogy hónapokon keresztül folyt az ötpárti egyeztetés a közpénzügyi törvény ügyében, és azt benyújtásakor a pénzügyminiszter, mint konszenzuális előterjesztést mutatta be. A közpénzügyi törvényt csak a globális pénzügyi válság nyomására 2008 végén fogadta el a parlament – jelentős engedményekkel az ellenzék javára -, hogy a magyar gazdaságpolitika elkötelezettségét intézményi oldalról is megerősítsék a költségvetés konszolidálását illetően.

Az év közben nyomon követhető pénzforgalmi szemléletű deficit szinte minden hónapban elmaradt az előirányzottól, és ennek alapján a Pénzügyminisztérium egyre lejjebb és lejjebb szállította a 2008. évi hiányprognózist. Még a márciusi népszavazási eredmények ismeretében is, holott tudvalevő volt, hogy a „háromigenes” érvényes döntés néhány tíz milliárd forintot ki fog venni az államháztartásból. Annak ellenére is, hogy a miniszterelnök ezt nem akarta elfogadni, tartva magát az alkotmánybírósági döntéshez, hogy ti. a feltett kérdések nem érintik a költségvetést. Az ellenzék a MEH, a Külügy- és Oktatási Minisztérium pr-keretét javasolta megcsapolni, 2008 után pedig a játékadóban talált erre fedezetet. A vita a meddő politikai viták közé sorolódott, a kieső tételeket (tandíj, vizitdíj, ápolási díj) ugyanis a deficitcél sérelme nélkül pótolni lehetett – mint ahogy azt más címen a kabinet később meg is tette, ha nem is teljes kompenzációt nyújtva.

A pénzügyminiszter hosszas nyomásra a nyár közepén 3,8 százalékra szállította le a 2008. évi hiánycél (az elfogadott GDP arányos 4 százalékról), de még ennek alapján is úgy látszott, hogy a kabinet elosztható többlettartalékokat gyűjt magának. A fiskális többlet-kifizetési ígéretek ugyanis idővel megszorodtak (többletjuttatás a kórházaknak, nagyobb bér az egészségügyi dolgozóknak, tanároknak, a közszféra bérfiigazítása, a nyugdíjak

előrehozott korrekciója). Még akkor sem látszott veszélyeztetve a 2008. évi hiánymutató, amikor a romló folyamatok ismeretében Gyurcsány Ferenc október 11-én bejelentette, hogy a befektetők megnyugtatására tervbe veszik a hiány 3,4 százalékra való lecsökkentését.

A vártnál magasabb infláció (4,5 % helyett, 6,1 %), valamint az említett, többrétegű implicit és explicit költségvetési tartalékoknak köszönhető, hogy a megroppant növekedés ellenére is teljesül a többszörösen is lefelé-korrigált hiánycél. Ez egyben azt is jelenti, hogy a magánnyugdíj-pénztári megtakarítás Brüsszel által engedélyezett mértékének figyelembe vétele által a magyar gazdaság teljesítette a 2008-ban a maastrichti kritérium határértékét. Ez különösen annak fényében kiemelkedő teljesítmény, hogy a költségvetési konszolidáció megkezdése előtt, 2006-ban a hiány a GDP-nek a 11,6 százalékát tette ki.

Az elért teljesítményt a fiskális politika alapvetően mennyiségi eszközökkel, megszorításokkal hozta, ami a centralizáció és redisztribúció növelését jelentette. A versenyképességünk javítását lehetővé tevő adószervezeti változásokról, az adóreformról – amelynek ellentétele a kiadások reformalapokon tételeződő csökkentése lenne – csak beszédfolyamok áradtak. De azok úgy szólván egész évben.

Gyurcsány Ferenc 2007 őszén 2009-re olyan átfogó, nagy adóreformot ígért, ami reálissá teszi az egyensúlyára visszataláló magyar gazdaság gyorsabb növekedését. Erre vonatkozólag 2008-ban kellett volna döntéseket hozni. Ehelyett az esztendő elején arról folyt hosszan a vita, hogy mekkora a költségvetésben a mozgástér az adócsökkentés számára (akkora, amekkorát kiadási oldalról erre megteremtene). Majd a miniszterelnök koratavasszal meghirdetett 3 adóreform-változatot, amin egy darabig elcsámcsogtak, aztán mindegyik elfelejtődött.

A vállalkozók különböző érdekképviseleti szervei egyre sürgetőbben követelték az addig csak az orruk előtt elhúzott mézesmadzagon megcsillantatott adóreform realizálását. Ebbéli panaszukkal a köztársasági elnököt is megkeresték, aki egyetértve velük sürgős intézkedésekre hívta fel a kormány figyelmét. De a június végi MSZP frakcióülésen csak abban állapodtak meg a kormányon lévők, hogy szeptemberre elkészítik a foglalkoztatást is ösztönző adószervezeti változások forgatókönyvét. Feltételezhetően ennek kívánt eleget tenni Gyurcsány Ferenc „Megegyezés” címen augusztus végén megjelent publicisztikája, amiben egy nettó kb. száz milliárd forintos vállalkozói és kb. 45 milliárdos személyi jövedelemadó-könnyítést tartalmazó elgondolást fejtett ki. A lényege az volt, hogy a fekete és szürke gazdaságból nyerhető forrásokat adja vissza a kabinet részben a személyi jövedelemadóban, részben a cégek társasági adójában és a tb-járulékok korlátozott mértékű csökkentésében.

A Lehman Brothers utáni nemzetközi pénzügyi helyzetből ránk terhelődő nyomás azonban kikényszerítette a benyújtott költségvetés átdolgozását, ami a 2009. évi deficitcél 3,2 százalékról 2,9 százalékra történő leszállítását tartalmazta a GDP arányában - romló növekedési feltételek mellett (az első változat 3 százalékos GDP többletre, a második 1,2 százalékosra épült). Ez mindenféle adócsökkentést lenullázott a 2009. évi költségvetésben. Az októberi nemzeti csúcson a nagyvállalkozók is már annak a véleményüknek adtak hangot, hogy ilyen ínséges, válságos időben nem időszerű az elvonások mérséklése.

A költségvetési politika az év folyamán a tartalékokkal viszonylag jól kipárnázva különösebb erőfeszítésekre nem szorult. A költségvetési reformok előkészítésével, folytatásával a márciusi népszavazás után már nem kellett bíbelődni. Az egészségbiztosításról szóló törvényt visszavonták és helyette nem terjesztettek elő semmit sem.

„Csak” az államháztartás finanszírozását szorongatták meg a külföldi befektetők, de azt kétszer is és alaposan.

Február végén megindult a hozamemelkedés az állampapírok piacán, ami március elején már olyan méreteket öltött, hogy a kibocsátásokat szervező Államadósság Kezelő Központnak át kellett alakítania kibocsátási tervét: a rövidebb lejáratokra kellett fókuszálnia, és növelnie kellett a devizában való hitelfelvételt. A kereslet a rövid papírok iránt is jelentősen visszaesett, de a hosszabb lejáratokon az állampapírok visszavásárlási értéke 90 százalék alá is benézett. Ebben a szerepe volt az ingatlanpiaci válság miatt bedőlt piaci szereplők menekülésének a feltörekvő piacokról, kiváltképp a gyenge teljesítményt produkáló magyar gazdaságból. A magyar kötvényeket ugyanis nagyrészt olyan fedezeti alapok vásárolták korábban, amelyek nagyobb kockázatok vállalására is hajlandók voltak, s most ezek befektetői tőlük menekülőben kérték vissza eszközeiket, amelyeket az alapok csak úgy tudtak kifizetni, ha portfóliójuk mobilizálható részétől megváltak. Emellett a hazai magánnyugdíj-pénztárak portfóliójának előírt átalakítása nyomán ezek az intézmények is eladóként jelentek meg az államkötvénypiacon.

Az állampapír-piaci válság kialakulása alapvetően külső piaci okra volt visszavezethető, a nemzetközi kockázatkerülés tőkemenekítésben csapódott le, de szerepe volt benne annak a belpolitikai bizonytalanságnak is, ami a népszavazás körül gerjesztődött. A népszavazás eredménye alapján a világ legnagyobb hitelminősítője, a Standard and Poor's jelzést adott arra, hogy a reformfolyamat megszakadása esetén leminősíti a magyar adósbesorolást. A hitel- és befektetés-minősítő stabilról negatívra jelezte besorolásunkat, ami rendkívül kedvezőtlen jelzés volt az egyébként is bizonytalan, kockázatkerülő piacoknak, más

oldalról a magyar gazdaság külső finanszírozhatósága szempontjából. Valójában a népszavazás nyomán tovább nőtt politikai kockázatot minősítette az intézmény.

Az állampapírpiacról történő külföldi tőkemenekülés második szakasza – mint már említettük – ősszel következett be. A pénz- és bizalomhiány általános közegében az új, rövid lejáratú papírok eladása is komoly nehézségbe ütközött. Ez, az állam finanszírozásának összeomlásával fenyegető feszült helyzet csak a 20 milliárd eurós megahitel aláírását követően oldódott.

Monetáris politika

A fiskális szigor erősödése normál körülmények között monetáris lazítással párosul, különben túlhűtik a gazdaságot. Nálunk azonban – ebből is láthatóan – nincsenek normális körülmények, mert a jegybank nem tudta/merte a szükséges és lehetséges mértékben alkalmazni a kamatvágás politikáját. Noha többször is hangsúlyozta, hogy monetáris politikájában nem követ árfolyamcél, és keresztülnéz a kiigazítás kiváltotta inflációs turbulencián, mégsem ekként viselkedett. 2007 folyamán a kamatvágást késve és a lehetségesnél kisebb mértékben indította el, majd szeptemberben be is fejezte az élelmiszer- és olajár-emelkedésre, mint többletinflációs kockázatra hivatkozva. S miután látszott, hogy a 3 százalékos meghatározott inflációs cél a szigorú monetáris politika ellenére sem teljesül 2008-ban, azt egy évvel későbbre tolt ki.

2008. januári kamatdöntő ülésén a Monetáris Tanács változatlanul hagyta az alapkamat szintjét. Februárban azonban a forint hirtelen gyengülni kezdett az euróval szemben, amiben több tényező játszott szerepet. Egyrészt a feltörekvő piacokkal szembeni kockázathétség csillapodása, amely régióink egészét sújtotta. Ezen belül azonban megkülönböztető szigorral viselkedtek a befektetők a magyar piaccal. Ennek háttérében részben a nagy befektetés és hitelminősítők tartózkodó magatartását kell keresnünk, a Standard and Poor's és a Fitch ratings bejelentette, hogy a vártnál is kedvezőbben alakuló államháztartási egyenleg ellenére sem javítja besorolásunkat, mert időközben megnőtt az inflációs és a növekedési kockázat. Részben annak volt szerepe a gyors árfolyamesésben, hogy Londonban elterjedt: napokon belül távozik Gyurcsány Ferenc és Veress János, vagy mind a kettő, vagyis kormányválságot vizionáltak a befektetők. A hírt ugyan azonnal cáfolták, de az árfolyamok ettől nem nyugodtak meg, a forint romlása folytatódott az euróhoz képest. Átlépte a korábban támasznak tartott 260 forintos határt is, és rohamosan tartott a 270 forint felé. A spekuláció támadása nyilvánvaló volt.

A 260 forintos határ átlépése előtt már megjelentek azok a hangok, hogy a jegybanknak a februári kamatdöntő ülésen kamatot kell emelnie. Előbb 25, majd később 50 bázispontos növelést jósoltak és javasoltak. Ti. azok a piaci szereplők, akiknek a háttérében ott van egy-egy nagybank a maga értékpapír-forgalmazási üzletágával. Később józanabb házak óva intették a jegybankot attól, hogy engedjen a spekulánsok támadásának. A február 25-i kamatdöntés előtt a szakértők véleménye kb. fele-fele arányban oszlott meg tekintetben, hogy mit fog lépni a Monetáris Tanács.

A nevezett napon kompromisszumos megoldás született. A kormány beleegyezését adta abba, hogy kimondassék az árfolyamsávok eltörlése, a jegybank viszont nem emelt kamatot. De elnökének üzenetéből kivehető volt az is, hogy a későbbiekben nem zárkózik el attól. Rövidtávon a legjobb megoldás született. Ti. a vártnál nagyobb inflációról érkező friss jegybanki prognózis valóban kamatemelést kívánt volna, ha szigorúan ragaszkodunk az inflációs célkövetés rendszeréhez. Ám, ha számba vesszük, hogy miért ugrott meg az inflációs prognózis, akkor kiderül, hogy olyan okokból, amelyre a kamatemelés egyáltalán nem hat (rossz mezőgazdasági termés-eredmény és olajár-emelkedés). Az alacsony növekedési ütem is ellentmondott a kamatemelésnek, amelynek egyetlen igazán szenvedő alanya lett volna, az államháztartás - a kamatszolgálat megugrásán keresztül.

A sáveltörlés egyben azt az üzenetet is hordozta, hogy a jegybank és a kormány nem látja közeli esélyét az euróövezethez való csatlakozásnak. A 2011-12-es csatlakozás füstbe ment tervnek bizonyult, hiszen ebben az esetben 2009-2010-ben, vagyis meglehetősen rövid időn belül újra vissza kellett volna állítaniuk azt a rendszert, amit ilyen rövid időn belül értelmetlen lett volna rángatni.

A következő kamatdöntő MT ülésre 2008. március 31-én került sor, amikor a jegybank az általános várakozást meghaladó mértékű 0,5 százalékpontos emelést hajtott végre. Hivatkozva főként a bérek vártnál nagyobb emelkedésén keresztül szétterülő másodlagos inflációs hatások felerősödésére. Április végén ismét emelt negyedszázalékpontot, majd május 27-én szintén ugyanennyit. Ezzel a forint alapkamata mintegy háromnegyedéven belül 1 százalékponttal magasabb szintre emelkedett, 8,5 százalékot tett ki. A májusi kamatemeléskor az MNB újfent a nagyobb bérnyomásra hivatkozott. A májusi kamatdöntés olaj volt a tűzre, megindult a forint gyors erősödése, és a további kamatemelésre való várakozás. A kamatdöntés kiütötte mindkét politikai oldalon a biztosítékot, és hirtelen beszámoltatásra kérték az MNB elnökét a parlamentben. Egy százalékpontos kamatemelés

ugyanis kb.100 milliárd forinttal emeli meg az államháztartás kamatszolgáltatát, ami rendkívül kellemetlen mind a kormányon lévőknek, mind az odaigyekvőknek.

A jegybank szakértői közben nyilvánosságra hoztak egy anyagot, amelyben azt bizonyították – hajmeresztő módon -, hogy a kamatemelés jót tesz a költségvetésnek. Igaz, ezt olyan hosszú távra értelmezték, ami nem látható át. Mondván, a nagyobb kamatszolgáltat kikényszeríti a megtakarításokat és a racionálisabb állami gazdálkodást.

A június végén megjelent bér adatok nyomán minden elemző és piaci szereplő azt várta, hogy a Monetáris Tanács június 23-i ülésén ismét kamatot emel. Minden abba az irányba mutatott ugyanis, ami a korábbi jegybanki megnyilvánulásokból a kamatemelés valószínűségét növelte. A Monetáris Tanács azonban változatlanul hagyta a kamatszintet, mondván, ezt elégségesnek tartja inflációs célkitűzésének teljesüléséhez, a növekedés lanyha és ez erős dezinflációs támasz, valamint homályos utalást tett arra, hogy a publikált bér adatok zajosak, nem értelmezők egyértelműen.

Az elemzők és piaci szereplők ezt követően természetesen meg voltak lepődve, és azt firtatták, hogy akkor az MNB mégis követ árfolyamcél, mert tekintettel volt az erősödő forintárfolyamra. Egyidejűleg rámutattak arra, hogy az MNB éppen ellenkezőleg cselekedett ahhoz képest, mint amit korábban kommunikált, és ez nem erősítette a hitelességét.

Valószínűleg az történt, hogy a jegybank június végi döntésével kompenzálni kívánta májusi túlkapását, hathatott a döntéshozókra a nagyon beerősödő forintárfolyam és a parlamenti meghallgatás is. De lehetséges, hogy ugyanaz történt, mint egy évvel korábban, amikor szintén késve ismerte fel a jegybanki elemző társaság, hogy az általa veszélyesnek tartott béremelkedés papírtigris.

Június végén a Monetáris Tanács ülése utána a forint kissé gyengült, aztán ismét visszaerősödött, és történelmileg addig még nem látott mélypontokat ért el. Augusztusi inflációs jelentésében a jegybank elismerte, hogy a kereslet oldaláról a bérkiáramlás hűtötte az inflációt. Vagyis azt, hogy tavaszi kétszeri kamatemelése, amikor a vártnál magasabb bérkiáramlásra hivatkozott, nem volt megalapozott. (Egy évvel korábban ugyanez játszódott le.)

A jegybank a III. negyedévben változatlanul hagyta az alapkamatot.

A másodlagos jelzáloghitel-piaci válság második hullámának megjelenésekor az MNB igyekezett mindenkit megnyugtatni, hogy ránk ezek a folyamatok nem hatnak, a magyar bankrendszer és az instrumentumok stabilak, a felügyelet szigorú. Később kiállt a BEVA által védett betétek összegének emelése, és a teljes betétállományra vállalt állami garancia kiterjesztése mellett, és részt vett a Valutalappal folytatott tárgyalásokon.

A Monetáris Tanács az október 9-e után nyilvánvalóan felerősödött forint elleni támadások ellenére október 20-i ülésén változatlanul hagyta az alapkamatot, majd egy munkanap eltelte után, rendkívüli ülésén drasztikusan, 3 százalékponttal megemelte. E rendkívüli kamatemelés ugyan nem tudta megfordítani, de megállítani sem a forint árfolyamromlását, ám felhívta a figyelmet arra, hogy baj van. Ezt olcsóbban is meg lehetett volna tenni. Információk szerint október 22-én a Monetáris Tanács attól tartott, hogy az október 23-i hosszú ünnepek alatt – amikor nálunk zárvatartás lesz – baj lehet. Ám ezt már október 20-án is tudhatta, amikor az alapkamat változatlanul hagyása mellett szavazott. Az október 23-án várható politikai kockázatnövekedéssel is tisztában lehetett lenni már október 20-án, és már folytak a megnyugvást hozó meghitelről is a tárgyalások. Ugyanakkor az is ismert volt, hogy közben intenzív kamatsökkentés kezdődött a fejlett világ jegybankjainál, ami az általunk adott kamatfelárat emelte.

Az elemzők többsége e kamatemelést követően – az időközben bekövetkezett árfolyam-erősödés ellenére – úgy gondolta, hogy 2009-ben a jegybank már semmiféle döntést sem fog hozni a kamatszintet érintően. E várakozással ellentétben rendkívüli kamatdöntő ülésen megkezdődött novemberben a kamatvágás. Decemberben a jegybank ismét 50 bázispontos csökkentést hajtott végre. Mint Simor András, jegybankelnök sajtótájékoztatójából kiderült, többen ennél nagyobb mértékű vágást javasoltak. A Monetáris Tanács tagjaiban ismét az óvatosság kerekedett felül. A kamatvágás napján a forint árfolyama a nap végére némileg erősödött a megelőző munkanap záróértékéhez képest. Nagyon jelentős lépés volt a jegybank részéről a kötelező tartalékráta leszállítása 5 százalékról a történelmileg legalacsonyabb 2 százalékos mértékre. Ezzel több száz milliárd kihelyezhető forrást szabadított fel a kereskedelmi bankok részre.

Összességében a monetáris politika sodródott mind a hazai folyamatokkal, mind a nemzetközi pénzrendszerben lezajló változásokkal.

Jövedelempolitika

A konvergenciaprogram szerint 2008-ban már nem csökkenek a reálkeresetek, és a kormány olyan előterjesztést tett, amiből enyhe reálbér-növekedés következett a költségvetés benyújtásakor ismert paraméterek alapján. A 2008. évi bértárgyalások lassan és igen távoli értékekről indulva kezdődtek meg 2007 őszén az OÉT-ben. A munkaadói oldal ugyanis arra várt, hogy kialakuljanak a 2008. évi adózási feltételek, mindenekelőtt, hogy pont kerüljön az általuk megvétózott kisadók összevonására. A munkaadói oldal elfogadta a kormány előterjesztését (4,5 százalékos bruttó béremelés), a munkavállalók azonban arra az álláspontra helyezkedtek, hogy 2008-ban nagyobb részt kompenzálni kell a 2007-ben elszenvedett

reálkereset-esést. A tárgyalásokat ezért 10-12 százalék közötti bruttó béremelési javaslattal kezdték.

Az októberben kezdődött béralku december végén végül azzal a kompromisszummal zárult, hogy a versenyszférában 5-7,75 százalékos lesz a bruttó kereset emelése a következő évben. A megállapodás létrejöttének időpontja előrehaladás volt a 2007. évi szerződéskötéshez képest, amelyre csak a tárgy év elején került sor. A tárgyalások folyamán – szokatlanul – az MNB is megszólalt, javaslatot téve 6 százalékos emelésre, miután inflációs prognózisát 5 százalékra korrigálta.

A közalkalmazottak két évre szóló eredeti konvergenciaprogrambeli vállalását, amely a létszámcsökkenések utáni bértömeg befagyasztását jelentette, a kormány ezúttal is feloldotta. Visszavonta azt az ígérését, hogy a konvergenciaprogram teljesülése esetén 2008 januárjában kétheti plusz keresetet kifizet jutalomként a közsférában. Ehelyett itt öt százalékos béremelésre tett javaslatot, így 0,6 százalékkal több bért kapnak a közszolgák ahhoz képest, mint amihez a kétheti plusz kifizetéssel, ám béremelés nélkül hozzájutottak volna.

A munkavállalói oldal szerette volna elérni, a 2006-ban kötött, három évre szóló bérmegállapodás felülvizsgálatát a minimálbérek és a garantált minimumok növeléséről, ám ettől a kormány és a szakszervezetek is elzárkóztak.

A miniszterelnök húsvét előtt bejelentette, hogy januárig visszamenőleg egy százalékkal megemelik a nyugdíjakat, és további béremelést helyezett kilátásba a közsférában is. Mindkét lépés az elolvadt népszerűség visszaszerzésére irányult. A nyugdíjak korrekciójára év vége felé szokott sor kerülni, amikor már egyértelműen látszanak a svájci indexálás paraméterei, a nyugdíjas fogyasztói árindex és a béralakulás. A márciusban megadott engedményt azonban ekkor még semmi sem indokolta. A nyilvánosságra került januári béradat szerint a bruttó keresetek másfél százalékkal csökkentek – amiben bázistorzító tényezők játszottak szerepet -, de ettől eltekintve sem tűnt magasabbnak az (infláció+bérindex):2 hányados a költségvetési törvényben számba vettnél.

2008 utolsó hónapjaiban már a 2009-re vonatkozó jövedelemalakulásról folyt a vita. Decemberben végre megszületett a megállapodás, amely a 4,5 százalékos kormányzati inflációs prognózishoz igazodott. A munkaadói oldal semmiféle béremelésről nem akart tudomást venni a mély válságúnak ígérkező 2009-es esztendőben, a munkavállalói oldal pedig folyamatosan azt hangoztatta, hogy a cégek a versenyképességet ne az ő rovásukra erősítsék. A létrejött megállapodás szerint 2009-ben 3-5 százalék közt lesz a bérszint növelése a

versenyszektorban. A minimálbért is 3,6 százalékkal emelték, 71.500 forintra. A legalább középfokú végzettséggel rendelkezőknek pedig legalább 87.000 forintot kell fizetni.

December 19-én létrejött a megállapodás a közszférát képviselő SZEK és a kormány között a korábbi szigorú szabályok enyhítéséről, másoldalról pedig a sztrájkokról való lemondásról (pontosabban: sztrájkmoratórium 2009. szeptemberig). Eszerint a bírakon kívül is lesz bérfejlesztés a közszférában, mégpedig korlátozottan és a 13. havi bér terhére. A 180.000 forint alatt keresők ugyanis megkapják 2009-ben - havonta elosztva - a 13. havi fizetésüket, az efölött keresők pedig havi 15.000 forinttal kapnak többet. (Az adatok szerint a közszférában dolgozók 70 százaléka hozzájut a 13. havi fizetéshez.) Ez a megállapodás 119 milliárd forintba kerül, amihez a pénzügyminisztérium közlése szerint 112 milliárd forint rendelkezésre áll a költségvetésben. Ha ez így volt, kérdés, hogy miért kellett az IMF hitel feltételéül beígérni a közszféra bérfagyasztását és 13. havi bérének megvonását. Ha pedig a tervezetten felüli bérkiadás a költségvetés tartalékát apasztja, akkor ez plusz kockázat beépítését jelenti a 2009-es költségvetésbe.

A kabinet 2008 során összességében az előző évi megszorítások ellensúlyozására törekedett, és meghirdetett szigorából folyamatosan engedett.

A gazdaságpolitika összefoglaló értékelése

A gazdaságpolitika az év egészében az eseményekkel együtt sodródott. Az importált válság magyar gazdaságra zúdulását megelőzően a konvergenciaprogramban vállalt hiánycél tartására összpontosított. A reformokról a kabinet már az év elején lemondott, amikor „bársonyos reformok” folytatását helyezte kilátásba a miniszterelnök, hiszen mindenki tudta, hogy ez fából vaskarika, vagyis, hogy ilyen nincs. A márciusi népszavazás kapóra jött hivatkozási alapjává vált annak, hogy a reformoknak nincs társadalmi támogatottsága, márpedig akkor nem is folytathatók. Gyurcsány Ferenc „Megegyezés” című kvázi-kormányprogramjában a reform kifejezés már említésre sem került.

A 2009. évi költségvetést kétszer kellett átdolgozni a benyújtást követően, ami a gyorsan változó külső körülmények számlájára írható. Ám az, hogy az adórendszer átalakításáról egész évben folytak az értekezések, és végül a hegyek egeret szültek, miközben újabb és újabb ígérek, programok születtek, valójában koncepciótlanságra, kapkodásra vall, az épp így lét feltételeihez való rögtönzött igazodásra, vagyis perspektivikus gazdaságpolitika helyetti pillanatnyi ötletelésekre. Ezáltal a gazdasági feltételek kiszámíthatósága a

vállalkozások számára tovább romlott - és hangsúlyozzuk – nemcsak a globális világválság ránkterhelődése okán.

A válságkezelés rövid távú feladatait a kormány viszonylag jól oldotta meg, miután a hályog lement a szeméről. Alkalmazkodott a brüsszeli szabályokhoz, és felemelte a betétvédelem határát (6 millió forintról 13 millióra), eltörölve egyidejűleg a 10 százalékos önrészt. Néhány nappal később a többi európai országhoz csatlakozva teljes állami garanciát vállalt a betétállomány egészére, ami kiütötte a betétvédelmi határt. A devizahiteleknek könnyelműen és felelőtlenül ígért könnyítést, amit aztán nem is tudott betartani; az elfogadott intézkedések olyanok voltak, mint Mátyás király okos lányának ajándékai.

Ha késve is, de végül felfüggesztették a magán-nyugdíjpénztárak portfolió-átalakítási kötelezettségét, és időben kezdtek tárgyalásokat az IMF-fel, valamint Brüsszellel arról a megahitelről, amelynek megítélése elfújta a fejünk fölött tornyosuló összeomlás vészfelhőjét. Ezzel egyidejűleg helyesen döntött a Magyar Államkincstár a korábbi kibocsátási tervekben szereplő 5 és 15 éves lejáratú új állampapírok forgalomba hozatalának elhalasztásáról, hogy ezzel is mérsékeljék az állampapír-kínálatot.

Az IMF hitelcsomag ellenében további megszorítást vállalt a kormány a 2009. évi költségvetésben, miközben a GDP növekedéssel szemben recessziós várakozásokat kellett megfogalmaznia. A deficitcsökkentés fedezetét a jövedelemkiáramlás visszafogásából teremtette elő. Feltételezhetően a válság nyomán tudtak megegyezni a politikai ellenfelek a közpénzügyi törvény elfogadásáról, ami egyféle garancia lehet a választási költségvetések készítése ellen.

A válsághárító, tűzoltó jellegű intézkedéseken túlmenően csak olyan döntéseket fogadosíthatott a kabinet, amelyek nem érintették az államháztartást, hanem mögjük uniós források voltak állíthatók. Ezek zöme a cégek működési feltételeinek javítására ad esélyt, így a hitelek mögé állított állami garanciavállalás (900 milliárd forintos keret), a kamattámogatás (10 md Ft), a likviditást javító hitelprogramok (mikrohitel 67 md, KKV-hitel 50 md Ft, különféle MFB hitelkonstrukciók), az Új Magyarország kockázati alap (35 md Ft), automatikus kis- és középvállalati pályázatok (1-50 millió forintig, 50-70 százalékos támogatás, átfutási idő 3-5 hét), járulékkedvezmény a foglalkoztatás megtartására, bővítésére, az uniós pályázatokon elnyert pénzek előlegfolyósítási határának felemelése 40 százalékra. Ám mindezek az erőfeszítések csak olyan lehetőségghalmazt írtak körbe, amellyel a cégek csak akkor élnek, ha erre a piaci kilátások felől támaszt kapnak.

A tényleges piacbővítéshez költségvetési források - a deficit növelése árán - nem voltak felhasználhatók. Az uniós forrásokból megvalósuló megaprojektek, amelyeknek

érdemben lenne keresletélénkítő hatása, viszont késve, csak 2008 végén kerültek benyújtásra Brüsszelbe, a végső döntnökökhöz.

A pillanatnyi helyzethez való alkalmazkodáson túlmutató gazdaságpolitikai koncepció a közvetlen vészhelyzet múltán sem fogalmazódott meg. Az ellenzék ugyanakkor a kormány megszorító intézkedéseit bírálva azt sugallja, hogy tudja a másféle recept tartalmát, amely azon alapszik, hogy csökkentik az adó- és járulékterhelést, növelik a szociális juttatásokat, és így a belső keresletélénkítés gyorsabb növekedést eredményez. Az egyensúlyi dimenzió alakulásáról ez a megközelítés egyszerűen nem vesz tudomást. Mértékadó szakmai vélemények szerint e program meghirdetése napján, semmi perc alatt fejre állítaná a magyar gazdaságot.

Zárszóként

2008 többszörösen sem úgy alakult, ahogyan a közéletet, politikát alakító legfőbb tényezők előzetesen elképzelték. A várakozások szerinti menetirányról néhány tényező döntő módon siklatta ki a fejlődést. Tulajdonképpen már a márciusi népszavazás váratlan eredményei is lényegi pontokon lendítették ki az – amúgy is törékeny - erőviszonyokat. Ennek következtében a főszereplők mindegyike rákényszerült eredeti tervei, stratégiái radikális felülvizsgálatára és korrekciójára.

A következő fontos kisiklási állomást a koalíció gyors és látványos szétesése jelentette. Noha az év végén a magára maradt szocialista párt nem győzte azt hangoztatni, hogy a kisebbségi kormány várakozáson felüli teljesítményt nyújtott, azért arról sem kellene teljesen elfeledkezni, hogy az új feltételekhez történő alkalmazkodás lényegében elvitte az áprilistól szeptemberig tartó hasznosítható időszak túlnyomó részét. Nagy valószínűséggel ennek is köszönhető, hogy az év gazdaságpolitikájában megint csak az ötletelés, a sodródás, a reformok szükségességéhez való nagyon is talányos viszony volt – és maradt - a legjellemzőbb momentum. A megváltásként várt és beígért brüsszeli pénzekre épülő megaprojektek pedig nem tudták betölteni azt a helyettesítő, húzó szerepkört, amire egyébként olyannyira számított előzetesen a kormányzat.

Az őszi, szeptemberi szezonkezdet első heteiben lehetett a megfigyelőknek olyan érzése, mintha az új körülményeknek megfelelő, módosított, s szerényebb méretű konszolidáció lehetne a következő választásokig hátralévő másfél év meghatározó tartalma. Az MSZP vezetői mintha beletörődtek volna a kisebbségi kormányzás korlátozott lehetőségeibe, a Fidesz meg beletörődött volna az olyannyira várt előrehozott választások reményeinek eltűnésébe. E megnyugvás-közeli állapotba vágott be bombatámadásként a

nemzetközi pénzügyi válság, s ennek rendkívüli hazai hatása. Mindenki kezdetett úgyszólván mindent előlről, a nagy-nagy gonddal megformált hatalmi játszmák, stratégiák szinte egyik napról a másikra váltak érvénytelenné. Újfajta játéktér teremtődött, merőben új kényszerekkel és szerepkényszerekkel. Korai lenne még arról szólnunk, hogy ezt a lehetőséget melyik fél tudta inkább a maga javára fordítani.

Az viszont nagy bizonyossággal megállapítható, hogy az eredetileg elgondolt négyéves ciklus dramaturgiája egyáltalán nem úgy alakul, mint ahogyan a tervezői megálmodták. 2006 nyarán a kormányzók úgy vélték, hogy az első másfél év a korrekciók, az egyensúly helyreállításának következtében kialakuló feszültségek, kellemetlen változtatások időszaka lesz. 2008-tól viszont fokozatosan kerekedik fölül az új növekedési periódus teremtette dinamika, a hosszabb távon is páratlannak ígérkező fejlesztéspolitikai hangulat, s mindennek komoly pozitív hatása lehet már a következő választások előtti időben is. 2009 januárjában már nem kell nagy bátorság annak megállapításához, hogy – nem így lesz. Az a valószínűbb, hogy nemcsak az első másfél-két évet, hanem az egész négyéves ciklust a 2000-2006 közötti évek tévedéseinek keserves korrekciója határozza meg.

Tavalyi összegzőnk a következő bekezdéssel zártuk: „A második ciklusból hátra van még bő két év, egyelőre nem lehet megítélni, hogy ez a meglehetősen rövid időszak a végső mérlegen képes lesz-e még eredménnyel változtatni. Ezért azt sem tudhatjuk, hogy 2007 általunk összegzett változásai vajon bevezető lépései voltak-e egy olyan új, valóban látványos és a többség által is elismerhető fejlődési szakasznak, amelyben utólag értelmet és elismerést kaphatnak a maguk idején kellemetlen visszhangot kiváltó döntések. Avagy egy olyan hosszadalmas, a stagnálást látszatváltozásokkal kombináló, lassú átrendeződés esztendeje volt 2007, mint amilyen az eddigi egész koalíciós periódust jellemezte.”

Egy évvel később már nemcsak 2007, hanem a 2008-as esztendő kapcsán sem érdemes feltételesen fogalmaznunk. Az elvesztegetett évtized újabb darabkával gyarapodott.

/ Eddig tart az a szöveg, amely eredetileg a Politikai Évkönyv számára készült, és meg is jelent ott. Valami oknál fogva, nagyjából ugyanezen idő tájt készítettem egy másfajta, sokkal szubjektívebb évösszegzést is, de - 13 év távlatából - arra már nem emlékszem, hogy kiknek is - és miért is. Mindenesetre a szöveg stílusa arra utal, hogy egészen bizonyosan egy nagyon szűk kör, legfeljebb egy-két személy számára íródhatott. Nekünk is több mint érdekes összehasonlítani ezt a két változatot, mert arra is jó, hogy belássuk a hivatalos publikálás, valamint a magánjellegű elemzések közötti azonosságok és különbségek jellegzetességeit. Lehetséges, hogy felhasználtam a negyedéves elemzéseinkből a 2008-as szövegekből a magam részeit, és ezekhez írtam összekötő szövegeket. DE, csak az év utolsó negyedévéig, hiszen a nagy válság már kimaradt belőle. KL. 2021 02. 19./

Összegző 2008-ról, B-változat: személyesebb nézőpont

A 2008 első hónapjaiban megjelent elemző írások túlnyomó többsége arra kereste a választ, hogy vajon minek köszönhető az a mindenoldalú irányvesztés, amelynek nyomait az élet legfontosabb területein szembetűnően érzékelhetünk. Mindennek még nyilvánvalóbbak a jelei, ha kitekintünk közvetlen regionális/nemzetközi környezetünkre. 2008-ra Magyarország minden lényeges mutató alapján a sor végére került. Nálunk a legalacsonyabb a növekedés, legmagasabb az infláció, lassan a munkanélküliségi adatokban is a sor végén vagyunk, a legmagasabbak a közterhek, és a legalacsonyabb az aktív foglalkoztatottakon belül tényleg munkát végzők aránya, a tőke inkább menekül, minthogy jöjjön, versenyképesség dolgában Románia és Szlovákia mögé sorolódunk. (Az Economist, amelyben egy évben egyszer-kétszer, ha írnak Magyarországról, március végi számában lényegében ugyanezt a listát vázolja fel... *A Magyar mess* - című írásában. Március 29. 37.o.)

Mit lehetne tenni? Hol kellene kezdeni a kitörést ebből a mindinkább csüggesztő helyzetből? Ki kellene egyezni, helyre kellene állítani a közbizalmat, meg kellene egyezni a legalapvetőbb teendők tekintetében, valami olyasmire kellene sort kerítenünk, amit Európa számos országában már megoldottak akkor, amikor hasonló nagyságrendű nemzeti feladatok elé kerültek. (Ilyenkor rendre előkerülnek a spanyol, a finn, az ír példázatok.) Igen ám, de ki tárgyaljon és kivel? Ki egyezzen meg és kivel? És hol? És Miről? És ezen a ponton rendre megreked az okoskodás, merthogy valamennyi szerző eljut annak felismeréséhez: politikai megoldást nem lehetséges politikai főszereplők nélkül kitalálni... Viszont a mai helyzethez éppen ezekkel a főszereplőkkel jutottunk el. Patthelyzet, ez a végeredménye valamennyi leírásnak, a jelenlegi főszereplőkkel nem lehet dűlőre jutni, ám a jelenlegi főszereplők nélkül még csak elindulni sem lehet.

A helyzet paradoxona, hogy e pontig csaknem mindenütt eljutnak, és mind a baloldalinak, mind a jobboldalinak tartható álláspontok vallói belátják: tárgyalni, kiegyezni kellene, fel kellene oldani a sehová nem vezető patthelyzetet. Csakhogy mind a két oldalon eleve olyan feltételt támasztanak, ami a legkevésbé sem a patthelyzet feloldását szolgálja, hanem ennek a lehetetlen és sehová sem vezető szituációnak a további és szüntelen reprodukálását.

A jobboldalon is nagyon sokan nyitottak a megegyezésre, ám van egy feltételük: a hazug Gyurcsány mindenképpen tűnjön el, mert vele semmiféle kiegyezésről nem lehet szó. Ő az oka mindennek, őmiatta jutott az ország ide, s amíg ő – meg az elvbarátai - fémjelzik a baloldalt, addig nincs miről tárgyalni. (Az álláspont egyébként nem túl világos, mert néhanapján Orbán Viktor ezt a kizárólagosságot kiterjeszti az MSZP és a baloldal egészére is, kifejezésre juttatva, hogy GYF eltüntetése ma már nem elegendő előfeltétel.)

A baloldalon úgy vélik, csak akkor lehetséges bármiféle megegyezés, ha az ellenzék felhagy a kormány reformlépéseinek, döntéseinek bármi áron történő támadásával, ha legalább egy meghatározott időre belátják a választások elvesztését, és tudomásul veszik a reformok elkerülhetetlen elindítását. Addig szó nem lehet semmiféle kiegyezésről, amíg az ellenzék a kádárkori állami gondoskodás visszatérését tekinti a leendő kormányzati cselekvés alapjainak.

(Erről az állásponttól sem állíthatjuk, hogy következetes és egyértelműen átlátható lenne, mivel éppen a kulcsterületeken megvalósítandó reformok kérdésében egyáltalán nem tisztázott, hogyan is gondolnák az állami szerepvállalást, néha dominánsnak, néha megkiegészítő jellegűnek...)

2009 tavaszán tehát úgy tűnik, hogy nincs olyan politikai lehetőség, ami fel- és megoldhatná a mindenki által sehová nem vezetőnek tartott patthelyzeteket. Pedig elvileg legalább háromféle megoldást is felrajzolhatunk.

a/ A jobb- és baloldali tehetetlenséggel, kényszerekkel szemben kikényszeríthetné a szükséges változásokat valamely harmadik pólus. Akár a köztársasági elnök, akár a kisebbik politikai erők valamelyike, pl. az MDF is. Vagy a nagyobb tekintélyű, civilnek mondott szerveződések valamelyike: gazdasági vezetők, érdekképviselők, nagyegyházak, akadémia stb. Nem tagadható, voltak és vannak is halovány kísérletek ezügyben, de mindezekig kevésbé érinthették a változások valódi területeit.

b/ Lehetséges, hogy a hazai permanens patthelyzetet kívülről – külföldről – mozdítják ki a tehetetlenségi pontjáról. Vagy Brüsszelből, valamiféle olyan fegyvelmező szándékkal és eszközzel, amellyel szemben mind a bal- mind a jobboldal kénytelen lesz meghátrálni, vagy pedig a nemzetközi pénzügyi körök a maguk páratlanul finom nyomásgyakorló hálózataik révén érnek el valami döntő hatást. Esetleg a környezetünkben hatóképes valamelyik regionális nagyhatalom csap szét a hiábavalóan küzdő felek között, ha másként nem, akkor úgy, hogy valamelyikük mellé áll...

c/ Végül, az is megoldás lehet, ha az egyenlő erők küzdelme úgy borul fel, hogy az egyik oldalon radikálisan eltolódnak a belső támogatottsági viszonyok. 2008 első három hónapja alapján erre mindenekelőtt a térfél a baloldalon látni komoly esélyeket, mert

- a népszavazás nyomán láthatóan kiéleződött a két koalíciós partner közötti küzdelem, és nem kizárt a köztük végbemenő szakadás sem,

- a két párt mögötti értelmiségi holdudvarok között meglehetősen nyílt verbális háború kezdődött az év első hónapjaiban,

- a legújabb belpolitikai törésvonal éppen azáltal kezd megszerveződni a balliberális oldalon is, hogy ki van GYF menesztése ellen, s ki maradna mellette,

- a népszavazás után szembekerül egymással a reformokat folytatni kívánó, s a reformokat fagyasztani akarók tábora.

E négy törésvonalat az elmúlt hetek/hónapok nyilvános szócsatái nyomán meglehetősen alaposan fel lehet térképezni, s mindenekelőtt az mutatja a baloldalon tapasztalható válság várható méreteit, hogy a négy törésvonal mentén egyáltalán nem ugyanazokat a csoportosulásokat lehet azonosítani. Vannak Gyurcsány melletti, egyáltalán nem reformhívók, s vannak reformhívó, de az Szdsz-től szabadulni igyekvő csoportok. Vannak Szdsz-barát, de GYF-fel egyáltalán nem együtt tartó csoportok, vannak reformot, de sem szdszt, sem pedig GYF-et nem kedvelő csoportosulások. Vagyis az alapképlet roppantul zavaros, s március utolsó napjaiban még az sem világos, hogy mi történik az Szdsz-en belül a következő hetekben, mennyi ideig tart ki a látványosan bemutatott pártegység GYF mögött, sikerül-e végképp elvadítani a szakértelmiséget, s meddig terjed ki a külföldi befektetők bizalma – nemcsak GYF iránt, hanem egyáltalán: Magyarországgal kapcsolatban.

X X X XX X

A magunk ideiglenes konklúziója az, hogy az igazi küzdelmek még csak a népszavazási előkészületekkel kezdődtek el, s egyelőre annyit tehetünk, hogy megpróbáljuk azonosítani legalább a küzdelemben leginkább résztvevő csoportok mezeinek színét, a játékosok és a kispadosok kilétét. Annyi mindenesetre valószínűnek látszik, hogy az edzés véget ért, és ez a mostani időszak már az igazi meccs kezdetét jelenti.

1. Februári nyitóbeszéd

Lassan egy évtizede a hazai közélet megszokott rituáléjává vált az évkezdő, évértékelő beszédek megtartása. Az első években ez Orbán Viktor miniszterelnöki monopóliuma volt –

innét is ered a ragadványnév: Vigadó-beszéd, noha már régen nem ott tartja ő sem. 2002 után a mindenkori rivális is csatlakozott e szokáshoz. Eleinte Medgyessy Péter, majd később GYF is demonstratíván a parlamentben tartotta szezonnyitó üzenőbeszédét, ezzel is azt fejezve ki, hogy az ilyen jellegű értékeléseknek a parlamenti diskurzus közepette lenne a helyük, s nem a saját, jól megválogatott „civil” közönség előtt.

A politikai élet alapvető logikájának megfelelően az érvértékelők egyúttal programadó, közéleti beszéd tartalmakat meghatározni kívánó versengéssé is avanszáltak; a média már eleve felkészül az összemérésükre, a hazai elemzői kaszt egyik – úgyszólván kötelező – feladata a két beszéd tüzetes összehasonlítása. Évértékelésről ugyan már régen nincsen szó, mert mind az ellenzék vezére, mind a kormányzó e fellépést a közeljövőre érvényes politikai program meghirdetésének lehetőségeként fogja fel, s ha az adott program valamely ponton tényleg egybeesik a helyzetértékelési igényekkel is, akkor igyekszik ennek is eleget tenni.

Orbán Viktor ebben az évben megelőzte riválisát, február 13-án a SYMA-csarnokban lényegében kampány-nyitó nagygyűlést tartott a jobboldal reprezentatív közönsége előtt. Az előzetes találgatások nagyjából a várható hangnem és stílus kitalálásával foglalatostkodtak. Ennek valóban volt valami tétje, mert nem lehetett tudni, hogy a Fidesz a hátralévő négy hetet a konfrontáció jegyében, a kormányt mindenáron leváltani igyekvő hangvétel jegyében fogja-e megoldani, avagy inkább folytatják az ősszel már egyszer kipróbált, mérsékelt orbáni irányvonalat. E mostani „évértékelő” az utóbbi sejtéseket igazolta vissza. Orbán kétségtelenül kampánybeszédet tartott, hiszen mondanivalója túlnyomó részét a népszavazáson feltett három kérdés részletezésének szentelte. Roppant aprólékossággal gyözködte hallgatóságát arról, hogy miért kell és érdemes mind a három kérdésre igennel válaszolni, beszéde minden ízében azt sugallta: a jövő az igent-mondás képességével alapozható meg. Ez az elsöprő igent-mondás egyúttal egy új népi egység alapjaként is szolgálhat. A beszéd feltűnő módon nélkülözte a korábbi, kötelezően hangoztatott kormány-leváltó indulatkeltést, szinte alig-alig beszélt a hazug, tehetségtelen és kártékony koalícióról. (A következő napok lehangosabb média-visszhangját is a saját farkát kergető macska, mint a jelen kormány-allegóriája váltotta ki, ami – valljuk meg – sokkal enyhébb kitétel volt a korábban alkalmazottakéhoz képest.) Mind a jobb-, mind a baloldali sajtó egykedvűen nyugtázta azt aényt, hogy a korábbi évekhez képest sokkal érdektelenebb, még a szokásos dakota-közmondásokat is nélkülöző beszédet hallhattunk. Aminek viszont feltétlenül eleget tett a produkció: választási beszédként tökéletesen betájolta a lehetséges szavazói magatartás kritériumait, meglehetősen

egyszerűséggel jelölte ki a jó és a rossz szerepköreinek elemi feltételeit. Meglehet, ezen a napon ennél többet nem is akarhatott Orbán Viktor elmondani. Többet meg nem tudott.

A választ a következő héten hallhattuk a parlamentben. Február 18-án a már megszokott keretjátékok közepette (hogyan t.i. a miniszterelnök napirend előtt szót kér...és elmondja éwertékelésnek szánt beszédét) GYF is nekirugaszkodott a maga programhirdetésének. Beszéde első részében valami önkritikaszerű mondandóval igyekezett a társadalmat arról biztosítani, hogy az idén már nem lesznek további megszorítások, túl vagyunk a nehezen, és megérti mindazokat, akiknek az eltelt másfél év kormányzása csalódást okozott. Majdhogynem azt mondta, neki is csalódást okozott ez a másfél év, mert az emberek rosszabbul viselik a megszorításokat annál, mint amit ők erről előzetesen feltételeztek..., de ezegyszer hajlandónak mutatkozik még a megbocsájtásra..., ha legalább a következő két évben megfelelő partnerei leszünk a reformpolitikának. Annak a reformpolitikának, ami mostantól már nem a megszorítások/kellemetlenségek szinonimája lesz. "Munka, tudás, tulajdon" - címen új programot is hirdetett; az utólagos elemzők megint nagy bajban voltak annak kapcsán, hogy ez az új program vajon hányas sorszámot kell, hogy kapjon abban a hosszadalmas sorban, amely a miniszterelnök eddigi új programjaiból állna össze. Az igazi meglepetés azonban a beszéd utolsó perceiben érte az érdeklődőket, amikor már azt hitték, hogy be kell érniük a szokásos, szebb jövőt ígérő programbeszédek legújabb - és a korábbiakhoz képest hasonlóan feledésre méltó - darabjával. GYF váratlanul meghirdette a népi-részvénykapitalizmus nemzeti programját. A még meglévő állami nagycégekben bárki néhány ezer forintnyi részesedéssel tulajdonossá válhat, s ha gondos gazdaként viselkednek, akkor idővel ők is jelentős vagyonok letéteményeseivé válhatnak... Nem mondhatni, hogy a szónok nem váltott ki e bejelentésével széleskörű meglepetést. Még saját frakciója tagjainak többsége is felvont szemöldökkel hallgatta az ötletet, sőt, a pártvezetés, meg még néhány kormánytag arcán is a meglepetés érzelmi jelei váltak uralkodóvá. Másnap, harmadnap pedig a megszólalni kénytelen, leginkább érintett szervezetek vezetői is inkább az elemi erejű meglepettség hangján szólaltak meg, mert nekik sem volt fogalmuk arról, hogyan is lehetne a szóba jöhető cégek azonnali tőzsdéi bevezetését elintézni, hogyan lehetne biztosítani a demokratikus, a kisbefektetők elemi érdekeit minden más szempontnál előrébb tartó tulajdonjuttatást. Volt zűrzavar, napokon keresztül az volt. Kiderült - mint már néhánykorábban... -, hogy a kormányfői bejelentés mögött semmiféle számottevő igazgatási-apparátusi döntés-előkészítő munka nem található. S a megszólalók jelentékeny része azt sem rejtette véka alá, hogy az egész elképzelés nélkülözi a reális mérlegelést, s nem is tartják az ötletet kivitelezhetőnek.

Az viszont kétségtelen, ettől a beszédétől kezdve egy árva szót sem vesztegetett senki sem Orbán Viktor öt nappal korábbi beszédére. Ha az volt a miniszterelnöki ötlet lényege, hogyan kellene pillanatok alatt ellenfelét lesöpörni a kommunikációs porondról, akkor a siker ebben az értelemben maximális volt. Arra viszont a legkevésbé sem volt e produkció alkalmas, hogy a saját tábor híveinek támpontot nyújtson a népszavazás során tanúsítandó döntéshez. Sőt, a beszéd feltűnő módon tartózkodott a közelgő népszavazás bármimemű szóba hozatalától. Igyekezett úgy tenni, mintha a közeljövő belpolitikai problémái között ez a momentum egyáltalán nem játszana komolyabb szerepet. Ha Orbán Viktor február 13-ai beszédéről azt mondtuk, hogy annak kizárólag a közelgő népszavazás szempontjából lehetett bármiféle értelmet tulajdonítani, akkor Gyurcsány Ferenc kapcsán mindezt fordítva állapíthatjuk meg. Ez a beszéd arról tanúskodott, hogy a kormányzó erők semmiféle jelentőséget nem tulajdonítanak a közelgő referendumnak. Vagy ha igen, akkor fogalmuk sincs arról, hogy mit is kezdjenek vele...

2. Kitérő a tavaszi népszavazási fordulatra

Nem kétséges, ez a mostani népszavazás a 2006-os választások óta eltelt csaknem kétévnnyi időszak egyik kulcsfontosságú politikai csomópontjává nőtte ki magát. Az eredmények tükrében mindezt utólag már nem nagy kockázat megállapítani. Azt viszont egyáltalán nem állíthatjuk, hogy ez a kivételes fontosság olyannyira magától értetődő lett volna előtte is. Érdeemes tehát a március 9-ei eredményeket olyan szélesebb összefüggések közepette is mérlegre tennünk, amely révén talán pontosabban tudjuk felvázolni a lehetséges következményeket is.

2.1. Az előzményekről

Mire eljött a kampány vége, teljesen elsikkadt az egész népszavazási kezdeményezés eredet-története. Ez a feledékenység egyáltalán nem tartható a véletlen művének, a Fidesz számára márciusra már annak a hangsúlyozása vált fontossá, hogy ezúttal olyan népi kezdeményezésről van szó, amikor a politikai osztály legfeljebb „mehajolhat a népakarat előtt.” A baloldal meg állandóan ingadozott a jelentéktelenítés/intellektuális gyengítés/csodavárás opciói között, ezért ők is szívesen feledkeztek meg az előtörténetről. Ami egyébiránt fölöttébb tanulságos. Csak az elemi tények kedvéért rögzítjük: ennek a népszavazásnak a születési pillanata 2006. október 23-ára, a Fidesz által megszervezett és meglehetősen kétes kimenetelűnek ígérkező nagygyűlésre esett. Orbán Viktor csaknem megoldhatatlan politikai szituációba lavírozta magát és híveit, olyan időpontban hirdetett

nagygyűlést, amikor az ötödik hete tartó lázas állapot, csaknem polgárháborús feszültség egyébként magától is a tetőpontjára hágott. Ezen a délutánon bármi megeshetett volna, mert a magyar lakosság akkor már hozzászólt ahhoz, hogy a következő napon a legrémesebb álmait is felülmúlja az utcai politizálás valósága. Orbán ebben a kínos helyzetben az összegyűlt – és forradalmat váró...- tömeget azzal tudta leginkább leszerelni, hazaküldeni, megnyugtatni, hogy meghirdette (akkor még hét pontba szedett) népszavazási kezdeményezését, amit az ott lévők úgy értelmeztek, hogy van gyors, békés és alkotmányos lehetőség is e kormány minél előbbi eltávolítására.

Másnap megszólaltak azok az elemzők, alkotmányjogászok, egyéb szakértők, akik elkezdtek annak sejtetését, hogy egy ilyen kezdeményezés távolról sem olyan gyors, automatikus folyamat, aminek ezt az ellenzék vezére ott az utcán meghirdette. Kiderült, hogy a javasolt listán szereplő kérdések többsége nem fogja kiállni a különböző alkotmányos stációk kontrollját, s ezzel elkezdődött az a hosszadalmas politikai játszma, ami lényegében csak akkor ért véget, amikor a köztársasági elnök januárban kihirdette a népszavazás időpontját. Nem fér el a jelen elemzés keretei között a közben eltelt tizennégy hónap ideillő eseményeinek krónikája, pusztán csak annyit rögzítsünk, hogy:

- a viták, újabb javaslatok, kérdések és változtatások sorsa elemi erővel mutatta ki a jelenlegi alkotmányos berendezkedés belső ellentmondásait, a hatalommegosztáson nyugvó rend törékenységét, és minden korábbihoz képest nagyobb kérdőjeleket rajzolt a rendszerváltás nyomán létrejött szerkezet működőképessége mögé.
- A Fidesz természetesen nagyon is rugalmasan alkalmazkodott ehhez a hosszadalmas játékhoz, többnyire úgy, hogy az éppen aktuális fázis politikai funkcióját sikerrel definiálta. Sokkal sikeresebben, mint ahogyan ezt a koalíciós ellenfelük tette.

(A részleteket mellőzve, érdemes felhívni a figyelmet egy nagyon használható forrásra: a Népszabadság március 6-ai számában tematikusan összegyűjtötték, hogy 2006 októbere és 2008 februárja között Orbán Viktor mikor milyen értelemben nyilatkozott e népszavazási kezdeményezés alapvető funkciójáról. Összesen *tizennyolc különböző álláspontot* találhat a kedves olvasó egybegyűjtve – ugyanazon politikus szájából...).

- 2007 novembere után felgyorsultak az események, s nyilvánvalóvá vált, hogy a Fidesz a következő tavaszra ki fogja csikarni ezt a népszavazást; ekkor már a politikai paletta jobboldalán abszolút uralkodó értelmezéssé vált a referendum virtuálisan kormányleváltó jellege. S az is, hogy a szavazni elmenők elsőprő többsége az igen mellett fog voksolni. Az új évre az a nagyon is fogas kérdés maradt még nyitva, hogyan alakul majd a részvétel. Érvényes és eredményes lesz-e a referendum? A

korábbi tapasztalatok alapján ugyanis ez a metszet jelentette mindig is a legnagyobb talányt.

2.2. Várakozások március kilencedike előtt

Politikai elemző számára a 2008. március 1. és márc. 7. között megjelent, témánkba vágó napi- és hetilapcikk, elemzések tömege felbecsülhetetlenül hasznos kincsesbányát jelent. E rövid időben kb. negyven kisebb-nagyobb írás, interjú, elemzés próbálta értelmezni a közelgő népszavazás jelentését. Viszonylag pontosan elkülöníthetők egymástól a politikai táborok között, továbbá a szakmai racionalitásokat is szem előtt tartó elemzések.

A gazdasági szaksajtó mindenekelőtt abból indult ki, hogy bármiféle eredmény is születik, annak semmiképpen nem lehetséges jó és kedvező következménye a hazai folyamatok alakulására. Racionális döntés nem várható, ám az esetlegesen sikeres referendum után a gazdaságpolitikai alternatívák a különböző irracionalitások között fognak vergődni. (Ezt a nézőpontot leginkább a Figyelő márc. 6-ai, utolsó oldalon közölt szerkesztőségi vezércikke jelenítette meg, de a HVG is lényegében ehhez hasonló álláspontot foglalt el.)

A jobboldali média eleve srófolta a tétet, s a „Rendszerváltó népszavazás” - címlappal hirdetett hetilap-megjelenés nagyjából pontosan kifejezte azt a lélektani állapotot, ami a kezdeményezők ekkori felfogását jellemezte. (A Heti Válaszról van szó.) A Magyar Hírlap - mint ekkoriban már többször is – még a jobboldali mainstreamen is igyekezett túltenni, s a szavazás előtti utolsó vezércikkének azt a címet adta: *Mindenért fizethetünk...* márc. 6.

A baloldalhoz közelebb álló médiumokban az Szdsz által képviselt, a józanészre és a felelősségvállalásra apelláló hangvétel volt a domináns. Egészséges bizakodással győzködték magukat arról, hogy az emberek nyilván inkább hallgatnak majd a józan eszükre, veszik figyelembe a hosszabbtávú érdekeiket, semmint hagynák magukat becsapni a talmi ígérek által. (Tipikus példája ennek a felfogásnak Kóka János cikke a Népszabadság márc. 7-ei számában: *A felelőtlenség kultúrája* – címmel.)

A politikai elemzőket nem annyira az foglalkoztatta, hogy ki és milyen arányban győz, hanem az a lehetőség, ami a sikeres népszavazás nyomán egyértelműen kirajzolódhatna, hogy t.i. a kormányozhatóság komoly akadályokkal találkozhat majd szemben magát, s ebből jónéhányan az ország weimarizálódását vizionálták. (Lásd pl. Zimányi Zoltán: *Pördület*, Népszabadság. Márc. 5.)

A közvélemény-kutató intézetek még a szokásosnál is nagyobb óvatosságot mutattak, s erre minden okuk megvolt. A korábbi évek referendumai esetében éppen a várható részvétel

megítélése jelentette a legnagyobb szakmai próbatételt, ezért roppant körültekintően jósolgattak, abban azért megegyeztek, hogy az igenek aránya egyértelműen győzedelmes lesz. Azt azonban nem tudták, hogy ezek az igenek mind a három kérdés esetében túl fogják-e lépni a sikerhez szükséges kétmillió határt.

Ezen a ponton érdemes egy bekezdésnyi kitérőt tennünk. 1989 novembere óta Magyarországon több alkalommal is tartottak már népszavazást, de minden egyes esetben a kezdeményezők menet közben átértelmezték az eredeti, népszavazásra feltett kérdéseket, és a szavazni elmenők többsége soha nem lehetett biztos afelől, hogy mire is adta tulajdonképpen a jóváhagyását. Ezért az átlagos magyar választó számára a népszavazás intézménye egyáltalán nem képviselt olyan pozitív értéket, mint amilyenre ez a közvetlen demokratikus részvételi lehetőség igényt tarthatna. Ez a csaknem kétévtizednyi tapasztalat, s különösen a legutolsó, a 2004. december 5-ei megmérettetés kudarcá úgyszólván mindenkit túlzottan óvatossá tett az esetleges végeredmény megítélésében. Ezúttal is meglehetősen nagy hullámzást mutatott a részvételi hajlandóság, februárban hirtelen meglódult a részvételi kedv, majd a hónap végén elkezdtek megjelenni a véleményadók között a koalíció hívei is. S tíz nappal a népszavazás napja előtt csak annyi volt biztos, hogy a szavazni elmenők egészen elenyésző kisebbségének van pontos fogalma arról, hogy valójában mi is az eredményes népszavazás kritériuma... (A Medián mérése szerint a választani szándékozóknek a 19%-a tudta pontosan mindezt...HVG, 2008. márc. 7.)

Az utolsó pillanatok várakozását abban foglalhatjuk össze: nem volt kétséges az *igen*-szavazatok győzelme, de az nagyon is, hogy a jogosultak milyen arányban fognak az urnák elé járulni, s a népszavazás nemcsak érvényes, hanem eredményes is lesz- e.

3. Meghatározó tényezők márciustól júliusig

A tavaszi hónapokat alapvetően befolyásolta a március kilencedikei népszavazás váratlan eredményei nyomán kifejlődött belpolitikai válság. Az első hetekben korántsem volt világos, hogy mire is számíthat Magyarország állampolgári közössége. Gyors lefolyású, a kereteken belül maradó kormányzati, avagy a kereteket is feszegető, szélesebb ívű belpolitikai krízisre? Netán a normál, négyévenkénti választási ciklus rendjét is felborítani képes változások sorozatára? Március utolsó napjaiban legalább annyi teljesen egyértelművé vált, hogy a koalíciónak mindenképpen vége. Ám azt nem lehetett tudni, hogy ennek a szakadásnak melyek lesznek azok a – várt és nem várt – következményei, amelyek az előzetesen is eléggé kusza képletet nemhogy egyszerűsítették volna, hanem még tovább bonyolították.

Az említett márciusi utolsó hétvége két napja meglehetősen gyorsasággal forgatta fel az erőviszonyokat. A már hat éve politikai szövetségben, koalíciós kötelékben vergődő két párt vezérkara úgyszólván napokon belül vált egymás ádáz ellenfelévé. Az egészségügyi miniszter gyors lemondatása legfeljebb csak ürügy lehetett ahhoz, hogy mindkét oldalról szabadon vagdoshassanak mindenféle szemrehányásokat egymás fejébe, többnyire olyanokat, amelyeket eddig képesek voltak a nyilvánosság elől eltüntetni. A külső megfigyelőnek áprilisban legalább két hétig olyan érzése volt, mintha a felek nagy-nagy megkönnyebbüléssel beszélhettek volna ki mind a két oldalon ezer és egy olyan sérelmet, amelynek addigi titkolása számtalan frusztráció forrása lehetett. Azon is el lehetett töprengeni, hogy Magyarországon vajon hol találhatóak az alapvető politikai törésvonalak. Az ellenzék és a kormányzók között, vagy belül, a kormányzati oldalon?

E politikai hangzavar jegyében telt el az április, és azt is pontosan lehetett tudni, hogy az április 30-ával megjelölt hivatalos kilépési/szakítási dátummal sem fog véget érni ez a fura szócata. Már csak azért sem, mert nem kevesen akadtak, akik szerint az említett huza-vona – többek között - szerves része volt annak az elnökválasztási küzdelemnek is, amit az SZDSZ-ben június hetedikén fejeztek be véglegesen.

Júniusra az MSZP véglegesen és – úgy látszott, hogy – visszavonhatatlanul egyedül maradt, nyakában a kormányzati felelősség/lehetőség szabadságával és kényszerével. Ráadásul a Gyurcsány Ferenc maradásához/menesztéséhez kapcsolódó híresztelések június végére eltűntek a hazai médiumokból, s mire mindenki nyaralni ment volna, addigra magától is körvonalazódnak kezdtek az új típusú konszolidáció szerkezeti elemei. Megmutatkozott ez mindenekelőtt az április végén elkezdett nagyszabású kormányzati átalakítás személyi következményeiben, a nagy nehezen megtalált új kormányzati ideológiában („trendforduló...”- úgy látszik, hogy ez lesz a következő időszak domináns gyurcsányi jelszava...), ám abban is, hogy a szóban forgó negyedéves periódusban az ellenzék meghatározó ereje, a Fidesz is nagyszabású kormányzati felkészülési vágtazásba kezdett.

Június végére úgy tűnt, hogy leegyszerűsödtek e tavasz nagy talányai; az elemzők és a politikai főszereplők **legalább négyféle** politikai/hatalmi-szerkezeti változat bekövetkeztével számoltak március 9.-e után:

- Az ellenzék és a „látható többség” a népszavazási földcsuszamlásra tekintettel követelni fogja az *előrehozott választásokat*, arra hivatkozván, hogy radikálisan megváltoztak az országon belüli erőviszonyok.
- Ha az előrehozott választásoknak nincsenek is alkotmányos esélyei, attól még a kormány menesztése elképzelhető „konszenzusos úton” - mégpedig a két nagy tábor megállapodása nyomán megalakítandó *szakértői kormány* révén.
- Ezen a tavaszon felbomlott ugyan a koalíció, ám az SZDSZ-en belül az elnökváltás utáni viszonyok alakulhatnak még úgy, hogy – persze, megkérve ennek a megfelelő árát... - később még *újraköthető lesz az egykori koalíció*.
- S ha e fönti változatok egyike sem válik valóságossá, akkor nem marad más, mint *a kisebbségi kormányzás*. Még akkor is, ha valamennyi érintett pontosan tisztában van e konstrukció túlzottan törekeny jellegével, s a belőle fakadó kockázatokkal.

Nem kétséges, hogy a tavaszi hónapok során hol az egyik, hol a másik változat látszott inkább megvalósíthatónak, s mindegyikük mellett komoly érvek szólhattak. Valódi cselekvési lehetősége azonban egyedül a kormányzó pártnak, illetve magának a kormányfőnek volt, s így nem túl nagy meglepetés, ha azt láthatjuk, hogy az események végül is a kisebbségi kormányzás lehetőségét tették elsőszámú opcióvá. Június végére Gyurcsány Ferenc előbb a párton, majd pedig a kormányzati szerkezeten belüli helyzetét erősítette meg, s mindenki azzal a boldog tudattal mehetett el nyaralni, hogy ősszel új kormányzati programmal, új cselekvési tervekkel új korszak kezdődhet el...(Ha jól számoltam, akkor ez lesz GyF nyolcadik kormányprogramja – 2006 májusa óta...)

GyF a március 9. utáni hetekben nagyjából azzal volt elfoglalva, hogy saját elhamarkodott és át nem gondolt reakcióinak következményeit hatástalanítsa. Arra viszonylag hamar rájött, hogy „az élet megy tovább, március 9. után 10. következik” - kezdetű banalitása katasztrofális melléfogásnak bizonyult, ám azt nem tudta pontosan, hogy milyen irányba kezdje el a saját politikai túlélése érdekében megteendő lépéseket. A hónap végére kétségtelenül rátalált egyfajta megoldásra: amennyire ez lehetségesnek tűnt, érdemesnek látta az egész kudarcért a felelősség nagyobbik részét koalíciós partnerére terelni. Ez pedig több szempontból is hasznos megoldásnak tetszett:

- Részben el lehetett utólag hitetni azt, hogy a felelőtlen, átgondolatlan és a lakosság nagy részét irritáló reformokért tulajdonképpen a mindig is radikálisan reform-erőszakos és érzéketlen SZDSZ-t terheli a felelősség.
- Részben a saját pártján belül okkal/joggal erősödtek meg azok a zúgolódók, akiknek teljesen elégük lett a kisebbik partner örökös kioktató/vizsgáztató/ellenőrző szerepköréből; s GYF egy esetleges szakításkor nagyon is bízhatott eme elégedetlen hangok látványos támogató erejében.
- Részben pedig - és erről a tanácsadók GYF-et már régebben is meggyőzték – 2008 tavaszára már az SZDSZ egykori értelmisége és megmaradt választóközönségének döntő része eleve GYF-ben látta a valamikori liberális párt szellemi örökségének leghatékonyabb képviselőjét. (Ha valakinek esetleg lett volna még kétsége, akkor a március végi, Hollán Ernő utcai ellentüntetéskor elvállalt, utcai, személyes szereplésével, illetve Gerhardt Schrödert is mozgósítani képes gesztusaival végképp meggyőzhette a kétkedőket.)

Ha mindezeket számításba vesszük, akkor utólag talán nem is tűnik akkora kockázatnak mindaz, amit március 30-án GYF a SYMA-csarnokban elvállalt akkor, amikor váratlanul erőteljes támadást intézett koalíciós partnerével szemben. Akkorát, amelynek nyomán lényegében nem is hagyott más lehetőséget partnerének, mint a koalíció minél előbbi felmondását. (A korabeli szócsaták, beszédek, blog-bejegyzések közül ezen a ponton talán az sem érdektelen, amikor a miniszterelnök elszólta magát. Hogy t.i. már korábban, hetekkel előtte számított arra, hogy az SZDSZ a lehető legelső alkalommal ki fog szállni a koalícióból... Az elemzők/megfigyelők egy része éppen ilyen elszólásokra alapozva mondta/fújta sokáig azt a nótát, miszerint egész áprilisban tulajdonképpen egy előre egyeztetett, jól végiggondolt cirkusz részeseiként az orrunknál fogva vezettek minket... E sorok írója nem hisz ebben az összesküvés-elméletben. Legfőképpen azért, mert ha ezt ilyen profi módon végig tudták volna előre modellezni, akkor – ennél lényegesen egyszerűbb és termékenyebb lett volna – eredményesen kormányozni. Ahhoz jóval kevesebb konspiráció szükségeltetik.)

3.1. Átalakítási dilemmák

Áprilisban GYF nekiláthatott a kormányzati átalakításnak, hiszen a hónap utolsó napján az SZDSZ visszavonta a maga minisztereit a kormányból. Nem mondható, hogy GYF ne okozott volna némi meglepetést az április 28-án elővezetett megoldásával. Először is, harmadvonalbéli, eddig nem túl sok politikai tehetségről árulkodó embereket sikerült bársonyszékbe ültetnie. Másodszor, a megmozgatott káderek jórészt lefedték a legerősebb területi lobbikat, ezáltal GYF jelentékeny pártbéli támogatáshoz is juthatott a kormányátalakítás révén... Harmadszor, a miniszterelnöknek meglepő mélységben sikerült az egész kormányzati szerkezetet is felforgatnia.

Első ránézésre is világos volt, hogy a gazdasági minisztériumnak a Bajnai Gordon-féle fejlesztési/uniós pénzek menedzselésével történt összevonásával valami olyan kormányzati centrum jött létre, amelyben a hangsúlyok egészen másutt lesznek, mint ahol korábban voltak. Az sem vitatható, hogy e megoldás a korábbiaknál sokkal hatékonyabbnak ígérkező útnak tűnt.

Második ránézésre viszont némi fejtorésre okot adó az új közlekedési/informatikai/távközlési minisztérium léte, funkciója... Már azon túl, hogy oda egyáltalán nem politikus, hanem a kormányfő személyes „megbízottja” került miniszternek. Meg a szocialista párt egyik legerősebb, gazdasági szempontból legjelentékenyebb alakja, Puch László államtitkárnak, akiről azt írták a lapok, mintha most már el lenne zárva a pártkaszáktól... Hát, nem tudom..., nem éppen az a hely a legbiztosabb pénzforrás-elzáró rezervátum, ahol a közeljövő közlekedésfejlesztési projektjeinek ezermilliárdjairól döntenek.

S még valami: a hagyományos igazságügyi szerepkör és a volt belügyi igazgatási felelősség olyan ember kezébe került, aki az egész kormányzati elitben messze a legsokoldalúbb, legmélyebb tapasztalatokkal, kormányzati rutinnal, több évtizednyi apparátus-irányítási gyakorlattal rendelkezik (Draskovics Tiborról van szó).

A korabeli sajtóvisszhangokkal szemben e sorok írója úgy véli, hogy GYF ezzel az átalakítással mind a kormányzati, mind a pártbéli helyzetét egyértelműen megerősítette és megteremtette egy sokkal hatékonyabb, centralizáltabb végrehajtó hatalom lehetőségét – önmaga számára. Az igazi kérdés persze az, hogy mit kezd majd e megnövekedett hatalommal. Erre a választ majd a későbbiekben, legkorábban ősszel kapjuk meg.

3.2. Májusi lapítások, aktivitások

Május hónapból nem sok feljegyezni valót tudunk megemlíteni. Értelemszerűen hetekig eltart, amíg egy felében-nagyrészben felforgatott kormányzatban mindenki megtalálja a maga helyét, s ez még akár magyarázat is a nagy csöndre. Három momentumról azért mégis érdemes széljegyzeteket tennünk:

- Az új egészségügyi miniszter meglepő tapintattal és eredményességgel kezdte meg a reformok teremtette viszonyok utáni konszolidációt, s beláthatjuk, hogy egyáltalán nem volt könnyű dolga. Az első hetek csatáit sorra megnyerte – igaz, nem felejtett el tárgyalni az érintett partnerekkel sem...
- A kormány – szemben a korábbi, áprilisi deklarációival – mégiscsak neki kezdett az adóreform alapkérdéseinek egyeztetésébe. S még ha nem is fűzött nagy reményeket ehhez senki, de legalább eljutottak az ötpárti tárgyalásokig. Ez mégis haladás volt ahhoz képest, amit GYF egy hónappal korábban mondott: hogy t.i. felejtjük el az adóreformokat...
- A miniszterelnök szűkebb, ám a döntések kialakulásában kivételes szerepkörhöz szoktatott környezete /öt-nyolc fő.../ májusban mindenekelőtt azzal volt elfoglalva, hogyan állítsa meg Orbán Viktor szemmel látható megerősödését és kormányzati szerepkörökben is látványos előrenyomulását. Május második felére fel is építettek egy nagy-nagy kommunikációs ellen-offenzívát, amelynek a lényegét majd a Fideszről szóló elemzésünkben részletesebben is bemutatjuk. Ehelyütt csak annyi az érdekes, hogy a régi megszokásoknak engedve, ezúttal is a pr-rohamok előállítására helyettesítette hetekig a valóságos kormányzati koordinációs/döntés-előkészítő/visszacsatoló teendőket.

3.3. A megtalált trendfordulat

Júniusra helyreállt a nagyüzemi működés, minden új ember a maga helyére került, a pártszervek is lassan leszoktak GYF megbuktatásának különböző trükkjeiről, s GYF is belátta, hogy nem tudja megbuktatni a jelenlegi pártelitet. Nincs mese, együttműködésre ítéltettek, s ezt az egyég-kényszert, illetve szándékot június folyamán többször is deklarálták. Először június 10/11-én tartottak kétnapos összejövetelt Dobogókőn, ahol a kormánytagok, a pártvezetés legszűkebb és területileg is legbefolyásosabb csoportjaival megbeszélték az őstől

követendő politikai irányvonalat. Itt már GYF előállt azzal, amit azután egész nyáron finomítgat: reformokat ígér most is, de olyanokat, amelyeket a nép támogat.../részletekről persze nem illik tudakozódni/. Szociális stabilitást, kiegyensúlyozott növekedést ígér, s a pártelit láthatóan hálás közönség és partner ehhez a jócskán megszelídített program-vázlathoz. Néha ugyan fel-felfeslik az egyet nem értés, főleg olyan kérdésekben, amelyek valóságos konfliktusokat és kihívásokat sejtetnek: segélyezési alapelvek, munkahely-teremtési garanciák, kedvezmények megszűnése, de úgy tűnik, hogy megint teljes a bizalom. Az érintett vezetői körök mindegyike elhiszi GYF-nek, hogy trendforduló előtt áll az ország, lassan minden jobban megy majd. Lesz forrás a legszükségesebb feladatokhoz, a hiány láthatóan, csökken, a nyugati tőke jön, lesz majd pénz és fejlődés, egyszóval túl vagyunk a nehezén. GYF egyik óvatlan pillanatában még azt a mézesmadzagot is elhúzza a káderelit előtt, hogy ha minden úgy lesz, ahogy neki hagyják, akkor még a 2010-es választás is megnyerhető....

Érdekes, még erre sem szólal meg a veszélyérzetük. Egyetlen jelentékeny párt- vagy kormányzati vezető sem áll elő azzal, hogy Feri, hányszor hallottuk tőled az elmúlt négy év során mindezt..., és mi lenne a garancia arra nézve, hogy ezúttal tényleg így lesz... S legfőképpen: senki nem veti föl azt a kínos kérdést, hogy ezek az álmok és biztató szavak hogyan viszonyulnak ama realitáshoz, miszerint az egykori, 2006-os győzelmet jelentő

támogatói tábor feléneek mostanság a nyomait sem látni. Lehet, nem is idevaló kérdések lennének ezek, mert a lényeg az, hogy GYF stabilizálta a márciusi kudarc után megroppanni látszott helyzetét. A kisebbségi kormányzással járó napi kínlódások, a jövő bizonytalanságai pedig majd legfeljebb szeptembertől lesznek igazán fontos és megkerülhetetlen kérdések. Ebben maradtak a június eleji hétvégén, aztán meg is ismételték mindezt a hónap végén – még egyszer. Szintén Dobogókőn, szintén másnap, a választmány színe előtt, s GYF ezúttal már sokkal magabiztosabban mondogatta a „trendfordulást”, s lassan talán a többiek is elhitték. Neki. Az ország most még focit nézett, azután meg olimpia jön – ráérnek meggyőzni a többséget ősszel is, ha még egyáltalán kíváncsiak lesznek a legújabb programra...

3.4. Közben volt egy csöndes évforduló

Június 9-én ünnepelhette volna meg a GYF-kormány megalakulásának második évfordulóját, létezésének félidőjét. 1990 óta a hazai médiumokban egy-egy ilyen félidős dátum meglehetősen széles körű izgalmakat szokott kiváltani, az újságokban nagy terjedelmű

sorozatok, elemzések jelennek meg, szakértők tucatjait szokták nyilatkozatokra kérni, osztályzások és összehasonlítások tömege kerül elő, nem beszélve arról, hogy ilyenkor szembesíteni lehet a kormányt egykori programjának teljesítettségével is. Mindez mintha most elmaradt volna. Talán senki nem merte komolyan felvetni, hogy egyáltalán félidőben vagyunk-e. Avagy már a végjáték kezdetén?

A Népszabadságban néhány napon keresetül korrekt összegzésekkel vontak mérleget, a két gazdasági hetilap is igyekezett némi képet alkotni a félidőről, s a Századvég Alapítvány - mint az elmúlt öt év valamennyi júniusában, így most is – vastag könyvben adta elő a kormányzati teljesítmény értékelését. Nem vagyunk tehát teljesen források nélkül, de a megszokott kivételes és nagyhatású média-szembenezés ezúttal elmaradt.

A megjelent – említett - források egybecsengő üzenete szerint GYF kormánya 2008-ban meglehetősen távol van egykori, saját maga számára felállított céljainak teljesítésétől, s nem is látszik komoly remény arra, hogy a ciklus hátralévő idejében behozza a lemaradásait. Ha két év elteltével elővesszük az egykori kormányprogramot és a mai körülmények között olvassuk újra, akkor valóban felemás érzelmek közepette kezdhethetünk neki az értékelésnek. A 2006. május végén keltezett szöveg – dátuma egyébként megegyezik a később őszi beszédként elhíresült produktum keletkezési időpontjával... - nem kevés történelmi optimizmustól áthatva, a bevezető sorokban közli az olvasóval kerek-perec, hogy véget ért a kádári/paternalista állam korszaka, és az új kormány elsődleges feladata a modern, szolgáltató típusú állam megteremtése lesz. S a szöveg egésze sem hagy túl sok kétséget afelől, hogy GYF kormánya történelmi jelentőségű reformokat fog végbe vinni.

Ma már túl könnyű azon poénkodni, hogy az egykori elképzelések milyen viszonyban vannak a valóságos kormányzati teljesítménnyel, inkább azon érdemes elgondolkodni: hogyan lehetséges ilyen mértékű eltérés a kettő között.

Az okok között talán az lehet az első, hogy GYF és szűkebb környezete valószínűleg alábecsülte a költségvetés konszolidálásából, az eladósodás megállításából fakadó nehézségek természetét és hatásuk tartósságát. Valamint túlbecsülte a leendő uniós forrásoknak a hazai gazdasági folyamatokra való pozitív hatásait, illetve nemcsak túlbecsülte, de jóval előbb számolt velük, mint ahogyan azok tényleg hathatnának. E két szemléleti hiba azután olyan tágra húzott, zavaró hálót épített a kormányzati mindennapi tevékenységek köré, amelyeken

keresztül szinte minden lépés/döntés másnak látszik, mint ami. Főleg ennek segítségével érthető meg egy egészen különleges paradoxon: a GyF-kormány tényleges teljesítményének elemzése során jó néhány tárcát találhatunk, amelynek elmúlt kétéves története bizvást tartható akár sikertörténetnek is.

Csupán a tendenciákat érzékeltetve: a Gráf József-vezette agrártárca összehasonlíthatatlanul több feladattal birkózott meg, mint bármely korábbi elődje; Szekeres Imre a honvédelem élén lényegében egyetlen év alatt megoldott féltucatnyi olyan problémát, amelyeket elődei tíz éven keresztül nem. A felsőoktatásban végre elkezdődött egy olyan rendrakás, amire évtizede nem volt példa; a sokat szidott egészségügyben tucatnyi olyan kínzó, alapvető problémát lokalizáltak, amelyekkel az elődök meg sem próbálkoztak (a gyógyszerkasszától a patikaprivatizációig, a kórházi ágyszámoktól a járulékosok számáig stb.).

S mégis, az összképet szinte minden elemző tragikusnak tartja. Valószínűsíthető, hogy e kormány megítélésében az első néhány hónap túl nagy kanyarai, a végletek között történt csapódások következtében eleve kialakultak azok a szempontok, amelyek az általában vett kormányzás tehetetlenségét, az eredeti céloktól való messzire sodródást, az elemi erejű csalódásokat olyan erővel tartják folyamatosan fenn, aminek tükrében a tényleges eredményeket sem tartja senki sem annak, amik: vagyis eredményeknek. (Ezért aztán oda jutottunk, hogy 2008 áprilisában már csöndes szánalom vette körül azokat, akik egyáltalán hajlandóak annak a kínos lépésre, hogy belépnek a kormányba, és felelősséget vállalnak – GyF mellett...)

Két év elteltével annyi világosan látható: GyF elvétette amikor úgy vélte, hogy egymásfél év elegendő lesz a megbomlott egyensúly helyreállítására, 2008-tól pedig fokozatosan a fejlődés/növekedés hatásai dominálhatnak. 2008 nyarán annyi mindenesetre egyértelmű, hogy még ebben az évben is inkább a megszorítások/korrekciók következményei hatnak, s nem sok jele van a hőn áhított „kiegyensúlyozott, hosszú távon is stabil, gyors” növekedésnek. Ez az arányvétel aztán be is árnyékolja az egész kormányzati periódus megítélését.

4. Fidesz: feltámadás, váltás és elhárítás

A népszavazás utáni napokban a Fidesz és maga Orbán Viktor is hetekig feltűnően higgadtan, és a kínálkozó helyzetet egyáltalán nem kihasználó módon reagált. Feltehetően nekik is kellett egy-két hét ahhoz, hogy e nem várt méretű győzelem hatásait feldolgozzák. E magatartást valószínűleg az motiválta leginkább, hogy a Fidesz vezérkara is meglepődött a csaknem egymilliónyi, újonnan érkezett „támogató” tényén, és egyáltalán nem volt magától érthető: mit is kezdjenek a történelem e kevésbé várt ajándékával. Mi a jobb? Ha megpróbálják őket is megtartani? Vagy az, ha úgy számolnak velük, mint akiket legfeljebb ideiglenesen, a pillanatnyi erőviszonyok szeszélye sodort alkalmilag a jobboldali politika táborába? Feltehetően mind a két opciót gondos elemzés övezhette, mert a március 9. utáni időszakban jó ideig mind a két variációra igyekeztek válaszolni. Igaz, a korábbiakhoz képest meglepően higgadtan.

Legelőször a Fidesz huszadik évfordulóján tett OV kísérletet arra, hogy a lehető legradikálisabb következtetést vonja le márc. 9.-ből. Ott hangoztatta először azt, hogy ezek szerint itt lenne az ideje az előrehozott választásoknak. A szellemi holdudvar ezt már jó ideje követelte, de ez volt az a pont, amikor maga a Vezér is úgy gondolta, hogy ez lenne a népszavazási eredmény legmegfelelőbb értelmezése.

Amúgy maga „az előrehozott választások” - doktrínája még akkor is ezer sebből vérzett, ha egyébként a korabeli társadalmi közhangulat maximálisan alá is támasztotta volna. Számtalan olyan közjogi/parlamentari/alkotmányos eseménynek kellett volna hozzá bekövetkeznie, amelynek az elindításához - finoman szólva is - a kormányzati oldal egyetértő cselekedetei is szükségeltettek volna. Márpedig azon az oldalon éppen ezekben a hetekben kezdték egyre inkább belelovalni magukat a kisebbségi kormányzás-teremtette heroikus küzdelmeinek leendő szépségeibe. Az egyik oldalon tehát úgy vélték, hogy továbbra is az ő - értsd: a csonkolt lehetőségekkel megterhelt kormányzati oldal kezében van a jövő alakulása/alakítása. A másik oldal meg úgy érezte, hogy eljött a minél előbbi váltás/változtatás ideje. A két megközelítés nagyjából semlegesítette és ki is oltotta egymást májusban. Az egyik mellett szólt az alkotmányos rend, a másik mellett pedig az aktuális társadalmi közhangulat, ami viszont önmagában a legkevésbé sem alkotmányos tényező. Szociológiailag viszont nagyon is lényeges politikai/hatalmi összetevőt jelenthetett volna.

Ebben a vákuum-helyzetben Orbán Viktor radikális váltásra szánta el magát. Úgyszólván egyik hétről a másikra szakított a csaknem egy évtizede megszokott/rögzült

politikai stílusával, nyelvezetével, tematikai rendjével. A szokásos, fellengzős, politics/polity-centrikus nyelvezetet egy pillanat alatt cserélte fel policy-típusú mondandókkal. Ellenfelei eleinte nem is értették e változás lényegét, holott e váltás korántsem volt előzmények nélküli. Már a tavalyi október 23-ai beszéd is élesen különbözött a korábbi Orbán-féle nagygyűlések stílusától, mondanivalójától. S a decemberben megjelentetett új Fidesz-program körvonalai is egyértelműen jelezték a váltás irányát: váltást a szakpolitikai szint felé, mert megvívható a hatalmi harc az ágazati/szakpolitikai kompetenciák szintjén is. Egyáltalán nem volt véletlen a március 9. után megfigyelhető visszafogottság, hanem éppen annak az átalakulásnak volt a része, amelynek keretei között OV nemcsak érzékelt, hanem meg is értette, hogy egészen mást igényel tőle a megváltozott szerkezetű/összetételű hallgatóság és támogatói had.

Így fordulunk bele a májusi hatalmi versengés eseményeibe, ahol azonban – sajnos – el kell hagynom az eddig követett, távolságtartó/krónikás-szerepkört. Nem szívesen teszem, viszont az is igaz, hogy egy elemzővel legfeljebb egyszer az életben fordulhat elő az aktuális politikai/hatalmi játszmák kellős közepébe való sodródásának fölöttébb érdekes, ámbar nagyon is kellemetlen helyzete. Ezért ezen a ponton a megszokottnál kicsit részletesebb és szubjektívebb lesz a leírás.

Történt, hogy – ilyen/olyan okokból - meghívtam Orbán Viktort egy teljesen szabad és zártkörű beszélgetésre, még március végén, s a kölcsönösen megfelelő időpont végül éppen április 30. szerda estére lett. Vagyis ennek a vákuum-periódusnak a kellős közepére, amiről nekem annak idején fogalmam sem lehetett. (Zárójelben talán annyit, hogy ezek a szerdai esti beszélgetések legalább nyolc éve tartanak, több mint száz alkalommal szerveztük meg már ezeket, szinte ugyanazon tizenöt-húsz hallgató jelenlétével, s ezeken az estéken megfordult már az összes korábbi miniszterelnök, frakcióvezető, ilyen-olyan miniszter és soha, semmilyen következménye nem lett még ezeknek a zártkörű, beszélgetős estéknek.)

Orbán Viktor ezen az estén meglepően nagyvonalú, a rendszerváltás egészét átfogó képet vázolt a maga politikai felfogásáról, az aktuális folyamatokról és a következő évekről is. Nem volt ez éppen titkos este, ám az elhangzott mondandó ahhoz mégis eléggé kockázatos volt, hogy mindannyian tudjuk: a több órás beszélgetés során elhangzottak **kizárólag a jelenlévők számára** jelentettek értelmes és értelmezhető információkat. Tehát: OV külön hozzájárulása nélkül egyikünknek sincs joga ahhoz, hogy ennek az estének az ismereteit egyéb politikai célokra bármikor és bárhol felhasználhassa. Bárkinek a kedvéért. Ez egyszerűen nem illett volna bele az esték sok éve megszokott etikai rendjébe. És ezt tudta minden érintett ottlévő.

Mégsem így történt, s ma már azt hiszem, hogy megengedhetetlenül naiv voltam akkor, amikor azt hittem, hogy a háromórnyi beszélgetés megmaradhat a résztvevő kéttucatnyi ember magán-élményeként. Innét kezdve haladjunk lépésről lépésre.

- Másnap, május elseje, munkaszüneti nap volt. A délutáni telefonok alapján viszont szembesülnöm kellett azzal a ténnyel, hogy a két nappal későbbi Népszabadság, majd pedig az MTI hírt fog adni az előző esti beszélgetésnek, OV-re nézve nem éppen hízelgő mondandóiról. Később az is kiderült, hogy más orgánumok is ugrásra készen vártak erre a „nyitányra”. *A későbbiek kedvéért nagyon fontos rögzíteni: estére kiderült, hogy az előző napi közönség/résztvevők soraiból legalább hét /7!/ embert kerestek meg ezen a napon: hasonlóan azzal a szándékkal, hogy erősítsék meg az „informátor„ által szelektált, és OV-re nézve nagyon is kínos híreket...*

S még valami: a hevesen érdeklődők kizárólag mindannyian a miniszterelnök legszűkebb, személyes munkatársi/baráti köreiből kerültek ki. Azok közül, akik a pr-rohamok megtervezésében szoktak jeleskedni.

- Egy-két napnyi erőfeszítéssel, telefonok, e-mailek tömegével, meg az egész szerdai csapat utólagos riadóztatásával azt hittem, hogy sikerült elhárítanom a nyilvánossá válás és az inkorrekttség, valamint a politikai játékszerré válás veszélyeit. Legalábbis így hittem kb. tíz napig. A naivitást legfeljebb az mentheti, hogy ekkor még fogalmam sem volt a szemben álló erők méreteiről és szándékairól. Meg még az a tény, hogy az említett, kezdeményező urakkal néhány évvel ezelőtt én is meglehetősen jó, kollegiális és munkakapcsolatban voltam, ezért fel nem tételeztem róluk azt, hogy bárkit és bármilyen helyzetet gátlástalan módon felhasználjanak aktuális hatalmi/politikai játszmák keretei között.

- Május 15-20. között egészen váratlanul felgyorsultak az események. Internetes újságok segítségével két-három napon belül sikerült valóságos média-hisztériát kelteni akörül, hogy mit is mondott nálunk OV. Először az Index, majd két napra rá a Hírszerző is elkezdett sorra csöpögtetni ilyen-olyan, ám nagyon is pikáns, s az aktuális politikai küzdelmek szempontjából fontos mondatokat arról, hogy mit is gondol valójában Orbán Viktor a nyugdíjreformról, a beruházásokról, a szélsőjobbról, GYF-ről, a munkahelyteremtésről, az adórendszer reformjáról stb.

A megjelent anyagokból az is nyilvánvalóvá vált számunkra, hogy valakik nemcsak a beszélgetés szöveghű hangfelvételével rendelkeznek, hanem a szerdai csoport zártkörű email-levelezésének általunk és egymásnak írott kommentárjait is felhasználják az állítólagos „helyszíni tudósítások” szövegeinek közreadása során. Vagyis: teljesen védtelenek vagyunk és - voltunk. Természetesen a nyomtatott sajtó két napon belül vezető hírekként vette át ezeket a – senki által nem ellenőrzött és meg nem erősített – információkat. Majd pedig a rádiók és a tévék is.

- Mi még tettünk egy – meglehetősen erőtlennek bizonyult - kísérletet arra, hogy MTI-közlemény segítségével legalább utólag megvédjük ezt a szerdai estét a totális politikai manipulációs kisajátítási szándékoktól, de ez ekkor már nem érdekelt senkit sem. Ekkorra már önálló életre kelt az a szándék, hogy OV szájába adjanak olyan mondanivalókat, amelyeknek az eredete valóban a mi estéinkhez kötődött, de a média világában nem foglalkoztatott senkit sem az a TÉNY, hogy nem akadt senki sem, aki a résztvevők közül hajlandó lett volna az információk valódiságát megerősíteni. Ez azóta sem izgatott senkit sem...

A kormányzati média-gépezet ekkor már százszázalékos üzemmódban működött, reggeltől estig minden elképzelhető fórumon óvták az országot Orbán Viktor felelőtlen politikájától, a május 21-25. közötti napokban minden létező fórumon ez volt a vezető hír, nemcsak az újságok, hanem a rádiós és tévés vezető közéleti műsorok is ezzel foglalatostkodtak – és lényegében szabadon interpretálták az internetes újságok félinformációit...

Utólag azt is érdekesnek vélem, hogy a május 29/30-án megjelent hetilapok *mindegyikének* a vezércikkei csakis ezzel az állítólagosan titkos OV-beszéddel foglalatostkodtak. A Figyelőtől a HVG-ig, a 168 órától az ÉS-ig, a Heti Választól a Magyar Narancsig komoly, ámde pusztá találgatásokon alapuló elemzések tucatjai születtek meg. Én ezekben a napokban egy szerencsés körülmény folytán egy hétig Norvégiában voltam, s kikerültem abból a hihetetlen nyomásból, ami egyébként korareggeltől késő estig arra kényszerített volna, hogy ugyan erősítsem/cáfoljam mindazt, amitől a média egész nap hangos...

Június 4-én, amikor kiszálltunk a repülőgépből, azt láttam a reptéri újságos standjánál, hogy a Tallózó c. utánközlő hetilap címlapjáról is én köszöntem vissza saját magamra, s olvashattam az általam nem adott interjúk szövegét... Közben már az MSZP röplapokat is gyártott, a napilapokban fizetett felhívások jelentek meg – mind-mind olyan szövegekkel,

amelyek OV kalandorságaitól igyekeztek megóvni az ország lakosságát. Vagyis egy jól felépített és üzemszerűn lebonyolított kampányroham közepében találhattuk magunkat, persze anélkül, hogy részvételi szándékaink felől megkérdezték volna a véleményünket.

Természetesen a Fidesz-nagyüzem is viszonylag hamar felfogta a reájuk váró veszélyek mélységét, és eléggé érdekes játszmákba kezdtek. Részben azzal próbálkoztak, hogy az estéről kiszivárgott, amúgy nehezen megmagyarázható elemeket sorba megpróbálták felpuhított változatokban Orbán Viktorral itt-ott újra elmondadni. Részben pedig megpróbálták előre rohanni, s néhány olyan kérdésben, amelyek nagyon is vitatható, politikailag érzékeny témakört jelentettek, kiprovokáltak szélesebb, a szakmai közönségeket is megforgató/foglalkoztató vitákat. Így jártak el pl. a nyugdíjrendszer reformját, valamint a nagyberuházások finanszírozását illető kérdésekben. Az egész folyamatot lezárandóan pedig június 12-én az Ybl-palotában szerveztek egy meglehetősen széles fórumot, ahol Orbán Viktor szalonképesebb, fogyaszthatóbb és védhetőbb formákban elmondta mindazt, amit hat héttel korábban nálunk előadott.

A magam véleménye az egészről: a GYF környezetében lévő pr-mágusok elvették az egész akciót, előre elkeresztelték Orbán őszödi beszédének ezt a nagyon is gyanús – és azóta sem tisztázott eredetű - leletet, de ezzel legfeljebb azt érték el, hogy OV hetekig úgy jelent meg a magyar médiában, mint akinek naprakész kormányzati elképzelései vannak a legfontosabb társadalompolitikai kérdésekről. Kétségtelenül, a június végi/július elejei közvélemény-kutatási mérések szerint a beszéd kiszivárgásának következtében a Fidesz elveszített legalább félmilliónyi szavazót. Ám ezt a lelkendezést a magam részéről oly módon finomítanám, hogy ezt a veszteséget nem annyira OV beszédének, hanem a „mintaszerűen” felépített média-kampánynak, pr-manipulációnak köszönhetőék. S az eset leginkább a 23 milliónyi román vendégmunkás megérkezésével való riogató sikerének megfelelő produktum, s nagyjából az ízlésbeli és válóság béli háttere is ehhez hasonlatos. /S a hatása ugyanúgy ideiglenes jellegű lesz. /

A Fidesz szempontjából a népszavazás utáni időszak legfontosabb következménye mégis csak az, hogy a tőlük megszokott/megunt ideologikus, a saját táborban népszerű, ám mások számára nagyon is irritáló tematikai zártság helyett kikényszerítették néhány, alapvetően kulcsfontosságú, a jövőbeni kormányzást lényegi pontokon érintő gazdaságpolitikai jellegű kérdés permanens megvitatását. Ráadásul azzal a jellegzetességgel, hogy mindezeknek a megvitatásában ők voltak a kezdeményezők. Ezáltal pedig szép csöndben elvégezték Orbán Viktor radikális átpozicionálását is, amennyiben ma már úgy

lehet őt megjeleníteni, mint akinek folyamatosan vannak – és lesznek - napi/operatív kormányzati meglátásai, javaslati is.

A májusi kampány a megszokott, évtizede sikeresen bizonyult kampány sémájára épült fel: a baloldali/liberális tábor végső soron összeterelhető akkor, ha megfelelően veszélyes és riasztó ellenfélként, végső veszélyforrásként sikerül felmutatni Orbán Viktor közeledtét. A mostani mutató csak félig volt sikeres, eltántorított talán félmilliónyi potenciális választót a Fidesztől, de nem tudta őket áttéríteni a másik táborba. Ahhoz eleve hiányzott GyF kellő vonzerője, ugyanezekben a hetekben ugyanis a széteső koalíció inkább a taszító hatásával tüntetett, semmint a vonzerejével.

5. Állókép 2008. szeptember 15-éről

Több mint negyedévi szünet után a parlamentben ismét felsorakoznak a megszokott politikai/közéleti küzdő felek. Mindenki tökéletesen tisztában van saját szerepének lehetőségeivel és korlátaival, s a megelőző egy-két hét játszmái alapján már arról is meglehetősen pontos ismereteik lehetnek, hogy a vélhető szövetségesek, ellenfelek, riválisok hogyan fognak reagálni a legfontosabb belpolitikai dilemmákra és kérdésekre. A kiinduló pontot ezúttal a kisebbségi kormányzás elfogadása, elfogadtatása, avagy ennek elvetése jelenti.

Miért is ez? Mert júniusban, a hosszú politikai szünet megkezdésekor itt maradtak abba és ennél a pontnál függesztődtek föl a hatalmi játékok. A szocialista vezérkar legfőbb testületei arra adtak felhatalmazást Gyurcsány Ferencnek, hogy szeptemberig dolgozza ki a kisebbségbe került kormányzat új és támogatható programját.¹⁵ A frissen megválasztott liberális elnök számtalanszor elmondta a nyáron, hogy a leendő program ismeretében döntik el a kabinet támogatását, vagy ennek az ellenkezőjét. (S hogy ez pontosan mit is jelentene, azt igyekezett sohasem konkretizálni, ám ez a homályosság az ő helyzetében nagyon is érthető volt... A párt vitatott pozíciójának részletesebb elemzésére a későbbiekben még vissza fogunk térni.) Az ellenzék vezető ereje rutinszerűen ismételte, hogy ebben a helyzetben a kisebbségi kormányzás legfeljebb a haláltusa elhúzódására alkalmas, s ők az előrehozott választásokat tartanák a lehető legjobb megoldásnak. S mintegy második, színező mondandóként tették mindehhez hozzá, hogy ez nemcsak rajtuk múlik. A kisebbik párt – az

---

¹⁵ Előző negyedévi krónikánkban utaltunk arra, hogy a különböző szocialista grémiumok dobogókői tanácskozásain rendre azt latolgatták: GyF alkalmas lehet-e egy kisebbségi kormányzás vezetésére is? A részletekről nem sokat tudhattunk meg, de a végeredmény az lett, hogy megszavaztak neki újabb negyedévi próbaidőt, hátha eszébe jut még valami olyasmi is, amit a nyár elején még senki sem láthatott előre...

MDF – igyekezett olyan konstruktív partnernek mutatkozni, amely minden lehetséges helyzetben a tárgyalások, a kölcsönös kiútkeresés hívének mutatja őket.

A média többségi álláspontja nem volt egyértelműen kihámozható. A körültekintőbb, több szempontot is figyelembe vevő elemzések egyáltalán nem zárták ki annak esélyét, hogy e kusza helyzetből ideiglenesen valamiféle szakértői kormányzati variációval lehetne előbbre lépni, s nagy terjedelemben adtak helyet olyan elemzéseknek is, amelyek e variáció követelményeit latolgatták. Párhuzamosan pedig igyekeztek részletekbe menően számot vetni a kisebbségi kormányzás mindennapi működésének lehetőségeivel és kockázataival egyaránt. (E bizonytalankodásnak talán a legékesebb bizonyítékát a Népszabadság azzal adta, amikor egy szeptemberi, szombati Hétvége-mellékletben egyszerre közöltek hosszadalmas, alapos írást a szakértői kormányzás ellen, illetve mellette...¹⁶)

Ebbe a felkészülési folyamatba dobta be a kormányfő a maga kommunikációs füstbombáját, legújabb politikai pamfletjét. Most figyelmen kívül hagyva a terjedelmes írás érdemi elemzését, azt mindenképpen megállapíthatjuk, hogy legfontosabb funkciójának annyiban eleget tett, amennyiben hosszabb időre el tudta hitetni a támogatóival: a kisebbségi kormánynak tényleg van érdemi programja.

A felsoroltak voltak a bevezető sorokban megidézett szeptember 15-ei keretjáték peremfeltételei, s nem meglepő, hogy nyitánykor a legfontosabb szereplők is e keretek között formálták meg a maguk lehetőségeit.

A miniszterelnök napirend előtti beszédében megkísérelte összefoglalni közismertté vált dolgozata legfontosabb mondandóját. A törekvésében leginkább az volt fölöttébb tanulságos, ahogyan átértelmezte – ekkor már két hetes - dolgozatát. Részben megpróbálta kiemelni, hangsúlyozni és sulykolni az „eredményekkel való politizálás” – régen volt kongresszusi reminiscenciákat megidéző - vonulatát, s ennyiben a beszéde mintegy élőhangképes melléklete lett mindannak a pozitív kormányzati hirdetési kampánynak, amely a különböző médiumokban már hetek óta tapasztalható volt. (Mi dolgozunk, és az eredményeinkkel politizálunk...) Részben pedig többször is tett udvariassági gesztusokat az SZDSZ felé, mintegy érzékeltetve, hogy az eredményeket az egykori koalíciós partnerek még együtt érték el, és nincsen semmi ok azok utólagos megtagadására. Eme fordulatok szinte megelőlegezték azt a megbocsátó/megértő szocialista hozzáállást, ami azután a vezető szocialista politikusok megnyilvánulásainak a későbbi hetekben is meghatározó mozzanata lett. (Megértjük, hogy tavasszal kiszálltatok, de azért... végső soron... itt a helyetek,

---

¹⁶ Bayer József: Szakértetlenkedés a szakértői kormányzásról,
Lengyel László: Senkiföldjén. Mind a két írás a NSZ szept. 13-ai, szombati számában jelent meg.

mellettünk...Mintha a későbbi Charta-nagygyűlés szónoklatainak főpróbáját hallhattuk volna.)

A frakcióvezetők által produkált fogadtatás nem kevésbé volt tanulságos. Navracsics Tibor a Fidesz nevében azt hangoztatta, hogy nem arról kellene beszélni, amit itt GYF elmondott, hanem arról a kormányzati csódtömegről, amit ez a koalíció az elmúlt hat évben felhalmozott. S a későbbiekben sem mulasztotta el felhívni a figyelmet arra, hogy a kormányfő dolgozatát – amennyiben ez tényleg a kisebbségi kormány programja - itt a parlamentben kellene megvitatni. Ez utóbbi szándék nem volt éppen teljesen érthetetlen, hiszen az SZDSZ korábban – s itt, ezen a napon az ülésteremben is – többször kifejezte, hogy Gyurcsány Ferenc irrományát nem tartják arra alkalmasnak, hogy az kormányprogramként funkcionáljon. A Fidesz szerette volna a liberálisokat egyértelmű döntési helyzet elé állítani, miközben ők éppen ettől a kényszertől irtóztak a leginkább¹⁷.

Ugyanezen az ülésnapon kellett a pártoknak megbirkózniuk az MDF által felvetett javaslattal, hogy t.i. az időközben kialakult bizonytalan belpolitikai helyzetre tekintettel a parlament oszlassa fel magát, s adjon utat az előrehozott választásoknak. A liberálisok ebben a kényszerhelyzetben azt a megoldást választották, hogy amikor szavakban kellett bírálni a miniszterelnököt (pl. a napirend előtti produkciója során), akkor kemény kritikában részesítették, ám amikor a kormány sorsáról kellett döntenet, akkor megmentették a kabinetet, s persze magukat is. Az ellenzéki vezérszónokok természetesen nem hagyták szó nélkül ezeket a fejleményeket és igyekeztek kimutatni e rejtett játszmák többféle értelmezési lehetőségeit.

Az aznapi parlamenti vitába az MDF elnöknője nagy vehemenciával emelte be azt a megfigyelési/lehallgatási/titkosszolgálati botrányt is, amely számukra ezekben a napokban a lehető legfontosabb probléma volt, ám a többiek ekkor még egyáltalán nem éreztek késztetést arra, hogy ebben az ügyben bármiféle álláspontot elfoglaljanak. A későbbi fejlemények tükrében azonban úgy tűnik, hogy ez az ügy nagyon is szerves, netán az egész őszi politikai szezon alakulásának sordöntő eleme lehet - még akkor is, ha ezen a nyitányon a többiek mindezt még nem így ítélték meg.

A pillanatkép tehát roppantul tanulságos összefüggéseket fedhetett fel: *a programvita alkalmat teremtett annak bemutatására és bevallására, ahogyan a négy meghatározó párt viselkedne egy esetleges előrehozott választási szituációban. Mindenki elmondhatta a maga*

---

¹⁷ Ti., ha kormányprogramként tárgyalnak a parlamentben a Megegyezésről, és arról szavaznak is, az a magyar alkotmányos berendezkedés szerint egyben a kormányfőről való szavazást is jelenti. Aki a kormányprogramnak nevezett Megegyezést nem fogadja el, az Gyurcsány Ferencet sem miniszterelnöknek.

leendő kampányszónoklatát. Az MDF önfelosztási javaslata viszont arra teremtett lehetőséget, hogy mindegyik párt elhelyezhesse magát az aktuális hatalmi/politikai tagoltsági térképen: hol is található az ő pozíciója. E kétféle identitás-bemutató nem feltétlenül kell, hogy fedje egymást, s mint ezt ezen a szeptemberi napon láthattuk: többnyire nem is fedik egymást. Ebből még nem kell arra következtetnünk, mintha a hazai politikai palettán a fejtelenség, az összevisszaság uralkodna, de a lehetséges magyarázatok érdekében érdemes egy kissé szélesebb látószögű kép után kutakodnunk. Lehet, hogy egy-egy ülésnapon, vagy egyetlen hét eseményeinek sodrában talán a kapkodás, a meggondolatlanosság uralkodik. Ha azonban vesszük arra is a fáradságot, hogy ezeket a pozíciókat több hónapnyi fejlemények tükrében is megvizsgáljuk, akkor egészen másféle eredményre is juthatunk.

6. Állókép 2008-ból

A hazai politikai élet természetes keretét csaknem húsz éve már az általános választások jelölik ki; a négyéves nagyciklusok ezen belül kisebb-nagyobb ciklusokra töredeznek szét. Egy-egy kisebb ciklus határait viszonylag jól megragadható, időnként látványos belpolitikai események határolják körül, s ezen az időszakon belül a politikai főszereplők viselkedését az adott kis időszak kihívásai szabályozzák.

A legutolsó, viszonylag egyértelműen meghatározható kisciklus a márciusi népszavazás másnapján kezdődött el, az akkor felismert kényszerek és lehetőségek alakítják azóta mind az ellenzéki, mind a kormányzati oldalon elhelyezkedő erők lépéseit. Úgy tűnik, hogy 2008-ban ez már - a lényegét tekintve - nem is fog megváltozni. (A népszavazás után kialakult állapotokról, valamint az ebből adódó koalíciós perpatvar folyamatairól a Kritika c. folyóirat májusi számában részletesen írhattam, ezért nem térnénk ki mindezek részletezésére.¹⁸) Mind a volt koalíciós partnerek, mind az ellenzéki pártok egyidejűleg többféle politikai kimenettel, lehetséges forgatókönyvek szem előtt tartásával alkalmazkodtak az új helyzethez, s persze – egymáshoz is.

Azt már áprilistól kezdve lehetett tudni, hogy a szocialista párt elvállalja a kisebbségi kormányzással járó kihívásokat, azt viszont nem lehetett egészen biztosan látni, hogy mindezt Gyurcsány Ferencsel, avagy nélküle fogják-e tenni. A nehezen átlátható belső küzdelmek után a nyár végére az is világossá vált, hogy a kisebbségi kormányzást szintén vele kell elképzelni. Mindenesetre annyit egyértelműen sejthet a közvélemény, hogy nyomós oka lehetett a kormányfőnek az októberre kiterjedő rendkívüli pártkongresszus minden áron

---

¹⁸ Kéri László: Mi történt? Vázlatok a tavaszi kormányválság értelmezéséhez. Kritika. 2008. május

történő megtartására, főleg úgy, hogy ezen a fórumon érdemben semmiféle személyi döntést nem lehet meghozni. Az októberi összejelvetelnek az egyetlen funkciója az lehet, hogy az új körülményekre tekintettel feltétlen bizalmat szavazzanak GYF számára a további kormányzáshoz.

Április után időnként meg-megszólaltak különféle szocialista szólisták, szórványos magánakciókkal néha egy-egy napra kivívhattak maguknak némi médiafigyelmet, összességében azonban a párt egésze, s a frakció is késznek mutatkozott a kisebbségi kormányzás támogatásával járó rendkívüli nehézségek elviselésére. S ha belegondolunk, másféle lehetőségek nemigen nyíltak meg. Sem a miniszterelnök-cserére, sem a pártelnöki váltásra valló komolyabb szervezkedéseknek nem lehetett hírért venni. Mintha a szocialista formáció beletörődött volna abba, hogy későbbi sorsuk szorosan összekapcsolódik Gyurcsány Ferenc jövőbeni sikerével vagy sikertelenségével. A miniszterelnök igyekezett néhány – zártabb jellegű – pártfórumon lelket önteni az egyre csüggedtebb táborba, még azzal is bízta őket, hogy nagyon is elképzelhetőnek tartja a 2010-es választási győzelmüket. E reményhez a jelen folyamatok alapján valóban páratlanul optimistának kell lenni, és nem marad más, mint az egyszemélyes vezető politikai csodatévő képességében való bizakodás. Holott a 2008 őszén megfigyelhető gyurcsányi dinamizmus meglehetősen távol van attól, amit az előző választások előtt táborá olyannyira megszeretett benne. Pótolni, cserélni, leváltani tehát nem tudják/nem akarják, ami azt is jelenti, hogy a mindennapi kormányzati gyakorlatban aligha várhatunk jelentős változásokat. Az pedig szinte kizárt, hogy a hátra lévő másfél évben, kisebbségi háttérrel sort kerítsenek azokra a reformokra, amelyeket a koalíciós többség birtokában sem lehetett megtenni.

Az igazi problémát azonban szerintünk nem is annyira ez - az egyébként meglehetősen ellentmondásos - helyzet jelenti. Hanem az a nagyfokú képmutatás és bizalmatlanság, ami a szocialisták vezető köreiben tavasz óta eluralkodott. Nyilvános viselkedéseik során az elsőprő többség rendre leteszi GYF lábai előtt a hűségesküt, négy szemközt azonban kivétel nélkül kifejezik mélyeséges aggodalmaikat. Pontosan tudják, hogy GYF olyan mértékű politikai hitelességvesztésen ment keresztül, amelynek okán reménytelennek látják legközelebbi választási szereplésüket, mégis, a kezeiket széttárva adják meg magukat a Sorsnak: nincs más megoldás, csak a Feri... Ezt a Ferit azonban eszük ágában sincs érdemben támogatniuk, mert már ők sem hisznek neki. Ehhez hasonló kölcsönös önbecsapást az elmúlt húsz évben többször is tapasztalhattuk már, Horn Gyula megbuktatásakor ugyanúgy, mint Medgyessy, avagy Kovács László leváltása előtt. Mindenki készen áll a változtatásokra, de mindenki a Másiktól várja a legelső tördőfést.

7. Esélyek, modellek, kiutak

A márciusi népszavazás váratlan eredményei után a magyar belpolitikai élet olyan új ciklusa kezdődött el, amelynek megértésében az analógiákra építő gondolkodás nagyon kevésbé lehet a segítségünkre. A koalíciós partnerek nem túlzottan nagy előrelátásról tanúskodó, rögtönzésektől és indulatoktól sem mentes lépései nyomán már a tavasz derekára világossá vált, hogy a közeljövő lehetséges belpolitikai forgatókönyvei közül *egyidejűleg többféle esélyt kell* számba vennünk. Májusban az már kiderült, hogy az egyikkel - a koalíció újra kötésének esélyeivel – egyelőre nem érdemes mélyebben foglalatzkodni, minthogy az SZDSZ számára az új arc megtalálása minden más lehetőséget háttérbe szorító, rendkívül fontos prioritássá vált. Maradt tehát a kisebbségi kormányzás, illetve az előrehozott választások követelése. E két szélső lehetőséget némileg áthidalni, illetőleg összekötni hívatra úgyszólván hónapról hónapra került elő a „szakértői kormányzás” örök álma. Annyiban nevezhetnénk ezt vissza-visszatérő álomnak, amennyiben 1989 tavasza óta, szinte valamennyi nagyobb, belpolitikailag feszültebb időszakban menetrendszerűen került elő a szakértők iránti óhaj. S az elmúlt húsz évben nem találnánk olyan politikai erőt, amely valamikor, valamilyen fontos indokkal ne követelte volna a szakértők által megoldhatónak vélt kormányzás ideiglenes bevezetését. Már csak azért is nevetséges látni, amikor kölcsönösen lepopulistázzák egymást, hiszen egyikük sem tehet úgy, mintha ne lett volna már valamikor a „szakértői kormányzás” elkötelezett híve...

A miniszterelnök még éppen idejében állt elő legújabb pamfletjével ahhoz, hogy az ő produktuma megkerülhetetlen pont legyen ebben a szerepkeresési folyamatban. Írásának sokféle értelmezéseiből nem kell elvetendőnek tartanunk azt a szálát sem, aminek jegyében ez a „nagy ívű gondolatmenet” még egy lehetséges Szakértő imázsát is megformálhatta. Akár elvetendő javaslatként, akár tárgyalási alapként. Számítása annyiban bevált, hogy csupán a parlamenti megtárgyalhatóság technikai problémái is legalább öt-hat hétig napirenden tartották az irományát. Valószínűleg talán ennél többről is szó lehetett. Időközben a főszereplőknek is volt legalább egy negyedévi szabadságuk arra, hogy a leendő kisebbségi kormányzási periódus időszakának kilátásaihoz is

megformálják a lehetséges viszonyulási alapokat. Az őszi politikai előadás-sorozat nagyszerű főpróbáját láthatták mindazok, akik a szeptember 15-ei parlamenti nyitány rendezvényét türelemmel végig néztek. Volt itt minden: napirend előtti kormányfői szózat, frakcióvezetők által felvezetett identitás-bemutató, elvetélt felosztási kísérlet, kiszámítható és váratlan szócsata, régi és új törésvonalak kombinációja stb. A következő hetekben pedig mind a négy párt, mind a szakértők/elemezők kasztja ennek az induló helyzetnek a keretei között forgatja komolyabb és komolytalanabb érveit.

Anélkül, hogy ebben a meglehetősen tarka vitában állást foglalnánk, egyelőre csak annyit jegyeznénk meg, hogy merőben értelmetlen ezeknek a lehetséges forgatókönyveknek az egymással szembeni, kizárólagos érvényűnek gondolt hangoztatása. Akár a kisebbségi kormányzás, akár az újabb főszereplőkkel újraköthető koalíció, akár a feltételekkel történő külső támogatás, de a szakértői kormányzás vagy az előrehozott választások is mind-mind olyan politika-hatalmi technikák, megoldások, amelyeknek megvannak az előnyös és hátrányos következményei. *Egyikük sem tartható abszolútumnak, s a valós dilemma az, hogy az adott belpolitikai szituációban éppen melyik megoldásnak vannak inkább kedvező – avagy kedvezőtlen folyamányai.*

Az őszi első hónapjának elteltével nem kérdés, hogy a sokféle lehetőség közül a kisebbségi kormányzás tűnik olyan realitásnak, amit lehet szeretni és nem szeretni, de egyelőre a leginkább döntésképes tényezők ezt az alternatívát teszik elsődleges opcióvá. Nézzük meg hát közelebbről, hogy miféle előnyökkel és hátrányokkal jár ez a megoldás.

7.1. Mi szól a kisebbségi kormányzás mellett?

- Mindenekelőtt az, hogy az elmúlt egy-két évtizednyi európai gyakorlatra tekintve ez a megoldás – szemben a pillanatnyi hazai megítéléssel - egyáltalán nem tartható kivételesnek, sőt meglepően sokszor alkalmazták számos országban, s ezekben az esetekben a politikai riválisok nagyobb gondok nélkül tudtak alkalmazkodni eme – egyébként korántsem könnyű - helyzet működtetéséhez. A kisebbségi kormányzás például kifejezetten kedvez a folyamatos megegyezés-keresés kényszerének, s a folyamatos küzdelmekben edződött hatalmi tényezőket sikerrel neveli rá a kompromisszum-keresés kulturális normáira.

- Nem elsöpörhető az az érv sem, amely az alkotmányos stabilitásra hivatkozik: a négyéves ciklusokra tagolódo politikai folyamatoknak az kellene, hogy legyen az alapvető kerete, miszerint a választásokat megnyerő erő mindenképpen szolgálja ki a maga négyévnvi idejét. S ne a vesztesek – egyébként, gyakorta érthető és valóban figyelembe veendő – elégedetlensége legyen az erősebben szabályozó erő.

- Elvileg a kisebbségi kormányzás járhatna mostanában nálunk pl. azzal az előnnyel is, hogy a kabinet mögött sokkal homogénebb a politikai/pártháttér, és nem terheli meg a napi kormányzati munkát a vég nélküli koalíciós egyeztetés. A szocialista frakció meglehetősen fegyelmezett, a média kevésbé tudta felmutatni azt az – időnként elemi erejű – utálatot, amelynek jegyében oly sok szocialista meg- és átélte a liberális kisebbségi partnernek való „kiszolgáltatottságot”. Ezért azt az örömet is nehezen foghatjuk fel, amit a „magunkra maradás” miatt lehetett érzékelni.

- S van olyan érvelés is, miszerint a jelenlegi ciklusidőben a nehezebb döntéseken már amúgy is túljutottak, a hátralévő másfél évben tulajdonképpen az eddigi változtatások finomhangolása van csak hátra. Ez pedig lényegesen könnyebben oldható meg olyan háttérrel, amelyben csak egy párt/frakció egyetértését kell biztosítani.

- Közeledve az ősz napi politikai vitáinak szintjéhez, az elmúlt időkben az SZDSZ holdudvarának soraiból is mind gyakrabban hallatszanak olyan érvelések, miszerint a liberálisoknak meg kell próbálkoznia a kulcskérdésekben megköthető, alkalmi alkuk sorozatával, mert ez még mindig hasznosabb megoldás, mint a – nagyon is egyértelmű esélyekkel modellezhető – előrehozott választás. Eme javaslatok szellemében a kisebbségi kormányzás kemény alkukkal körbevett, alkalmankénti megmentése még mindig kívánatosabb, mint a Fidesz - és Orbán Viktor – gyors visszatérése.

- S végül: ma még nagyon halk az a reménykedés, miszerint nem tudni, hogy mit hozhat a jövő... De nem teljesen kizárható a koalíció valaminő újratemtése, a jövőbeni választási együttműködés, s az is lehetséges, hogy a mai helyzethez képest mindezt merőben más főszereplőkkel kell megteremteni. Vagyis, a remény is fontos tényező: nem szabad semmi olyat tenni, ami a két párt közötti viszonyokat véglegesen megrontaná.

7.2. Mi szól a kisebbségi kormányzás ellen?

Lényegében az imént ismerttetett tényezők – csak éppen mindegyiket más szemszögből kell értelmezni:

- A kisebbségi kormány folyamatosan ki van szolgáltatva egy olyan párt szeszélyeinek, amely elenyésző parlamenti létszáma ellenére ezen az őszön korábban soha nem tapasztalt mértékű zsarolási kapacitáshoz jutott. Tulajdonképpen a liberálisok bármely pillanatban megbuktathatják a kormányt, megszavazhatják a parlament önfeloszlatását – ha akarják. S az sem kétséges, hogy a Fidesz egyetlen alkalmat sem fog elmulasztani arra, hogy az Szdsz-t egyértelmű színvállásra kényszerítse.

- A Fodor-vezette párt az elmúlt negyedév tapasztalatai nyomán láthatóan megértette, hogy csak addig vannak kulcsszerepben, amíg nem döntenek egyértelműen valamelyik oldal mellett. S ezzel a kiszámíthatatlansággal a kisebbségi kormányzást a permanens lebegés állapotába taszítják.

- Az igaz, hogy a mostani kabinetnek homogén a pártháttere, de ezzel megnőtt az eddig jelentéktelen csoportosulások, egyedi túlélési mutatóanyagok belső zsarolási mozgástere, s a halovány politikai jövővel rendelkezők váratlanul fontosnak, netán sorsdöntő tényezőkné képzelhetik magukat. S a belső alkuk kényszere felmorzsolhatja a maradék kormányzati erőforrásokat. (Az örök Szanyi Tibor..., hogy mást ne is említsünk.)

- Ennyire törékeny háttérű kormányzás már nem fog semmiféle komolyabb társadalmi/politikai konfliktust vállalni, berendezkedik a napi túlélésre, még a lehetséges reformlépésekre sem kerülhet sor, fölöslegesen elvesztegetnünk újabb másfél évet. Tűzoltó kormányzás lesz, amelyik egyik nap erre, másnap pedig arra hajlítható. S a sokféle rögtönzésből nem állhat össze semmiféle következetes politika, mert egyetlen célfüggvénye a várható választási veszteség minimalizálása lesz.

Nagyjából így foglalhatjuk össze a legfontosabb pro és kontra érveket, s az őszi belpolitikai realitások ismeretében mindenki maga is eldöntheti, hogy melyik listát tartja inkább megfontolandó erejűnek. Mindenesetre, még egyszer leszögezhetjük, az ősz kezdetének realitásai azt mutatják, hogy akár tetszenek, akár nem ezek a körülmények, el kell kezdenünk megbarátkozni a kisebbségi megoldással. S azon sem kell majd csodálkoznunk, ha a kisebbségi kabinet döntései mögé megteremtendő alkufolyamat mindennapjainak a bonyodalmai olyan hosszadalmas tárgyalásokkal, kompromisszumokkal, ide-oda táncolásokkal lesznek telítve, amelyeket a hazai közvélemény az elmúlt tíz-húsz év során nem túlzottan kedvelt meg.

S még valami lesz fontos tényező: a kiélezett helyzetekben, a naponta változó erőviszonyok mentén alakuló egyensúlyi játszmákban rendkívül megnő majd a pillanatnyi

helyzetekben tanúsított személyes politikai teljesítmények jelentősége. Egy-egy elszólás, erősebb mondat, kellően meg nem gondolt gesztus néha napokig a címlapokon foglalkoztatja majd azt a magyar médiát, amely az elmúlt években amúgy is egyre erősebb hajlamot érzett a politikai élet minél szórakoztatóbb jellegű tálalására. Szinte kikerülhetetlen lesz, hogy a sajtó bele ne lásson mély értelmű jelentéseket a legapróbb eseményekbe, szenzációit keressen ott is, ahol a szokásos sakkozás zajlik, s még a legrutinosabb állampolgárnak sem lesz könnyű annak megítélése, hogy a sok-sok álesemény közül melyiket kell igazán komolyan vennie.

Olyan lesz minden, mint a kampányok finisében. Naná, hogy olyan. Hiszen *ez már maga az előkampány*, hisz' minden érintett fél a hátsó szándékaival arra is gondol, hogy a legrosszabb esetben tényleg itt lesznek a nyakunkon az előrehozott választások, s egyikük sem szeretne hátrányos pozícióból versenybe indulni. Talán az sem lehet a véletlen műve, hogy a köztereket, a napilapok hirdetési felületeit október első napjaiban olyan plakátok/üzenetek lepték el, amelyeket tényleg csak a kampányok heteiben szoktunk látni.

Más szóval: ha a kisebbségi kormányzás a következő két-három hónapban nem lesz üzemképes, akkor a többi forgatókönyv magától is életbe lép - akármit is gondolnak, hirdetnek, híresztelnek felőlük ma még minderről a főszereplők. Nagyon is tisztában vannak azzal, hogy az idei tavaszon felvillantott kiutak mindegyikével komolyan kell számolniuk. És ezt a sokesélyes küzdelmet, többféle stratégia realitását nekünk állampolgároknak is érdemes szem előtt tartanunk.

7.3. Csönd és nyugalom a paletta túlsó oldalán

Ellenzéki oldalon az elemzők természetesen a Fidesz által követett politikai manőverezésnek tulajdonítják a legnagyobb jelentőséget. A népszavazás után a jobboldal vezető ereje kettős stratégiát igyekezett követni, s az őszi kezdetekkor úgy tűnik, hogy ezen egyelőre nem is szeretne változtatni. Egyrészt megragadnak minden alkalmat annak érzékeltetésre, hogy a kormányzatot nemcsak kisebbséginek tartják, de olyannak is, amelynek sorsa nagyon is ideiglenes jellegű. Ebből következően az előrehozott választásokat gondolják a jelenlegi helyzet egyetlen valós feloldási lehetőségének. Ezt az alapállást annyival lehet színesíteni, amennyiben megpróbálják a kivételes helyzetet egyúttal és kizárólagosan az SZDSZ váratlan megérkezésével nagyon gyorsan realizálható eséllyé alakítani. (S az őszi nyitány első másfél hónapja szerint a liberálisok korántsem igyekeznek ebben a törekvésben a remélt/elvárt módon partnerré válni.) Másrészt a Fidesz vezetői többféle körben, fórumon törekednek

változtatni azon a képen, miszerint e pártnak a tagadáson túl nincsen semmiféle érdemi kormányzati elképzelés-rendszere. A májusi hónap éppenséggel Orbán Viktor egynémely, nagyon is gyakorlatias, kormányzati jellegű javaslataitól visszhangzott, s a kormányzati kommunikáció boszorkánykonyhája némely étlapkészítőjének túlbuzgalma igen sokat tett azért, hogy ezek a – sokszor ötletszerű – javaslatok a szerzőt éppen abban reklámozzák, amit eleddig leginkább tagadtak meg tőle: a kormányképességben...

Ősszel továbbra is e fönti kettősség uralja a Fidesz viselkedését, s nagyon úgy tűnik, mintha hosszabb távon is berendezkednének a megszerzett, stabilan 60 százalék körüli támogatottság minél kockázatmentesebb megtartására. Várnak, kívárnak. Ők is. Rutinszerűen kontráznak bármiféle kormányzati ötlet, javaslat, megnyilvánulás kapcsán, s ennek a gyakorlatnak ma már legalább annyira tapasztalhatóak a negatív következményei, mint ahogyan a tartós vonzereje számszerűen kimutatható. Belső vitáik meglehetősen szórványosan kerülnek napvilágra, talán ezért is okozhatott meglepetést, amikor a tábor vitathatatlanul középponti médiaereje - a Magyar Nemzet nevű napilap – heves polémiaiba bonyolódott Orbán Viktor irányvonalával az amerikai stratégia, illetőleg az oroszokkal követendő álláspontok kapcsán. A vita egy hét után nagyon gyorsan elült, de az éles szemű elemzők figyelmét nem kerülhette el, hogy milyen hevességgel csaptak egymásnak a korábban lappangó ellentétek.

A Fidesz megítélésében már-már szokásosnak mondható, évtizedes belső ellenzéki szerepkört betöltő Solymosi Frigyes professzor produkálta ezen az őszön is a leginkább figyelemre méltó belsőkritikát. Akkurátusan, pontokba szedve mutatta ki a jelenlegi Fidesz-gyakorlatban mindazokat az elemeket, amelyek következtében még a jelenlegi, kivételesen kedvezőnek mondható választási esélyeiket is eljátszhatják...¹⁹

8. Összegző - tágabb kitekintéssel

A 2008-as állókép azt mutatja, hogy valamennyi fontosabb politikai erő a népszavazás után kialakított pozícióit finomítgatja, s hangos deklarációik ellenére – vagy éppen ezért... - szép lassan berendezkednek a kisebbségi kormányzás keretei közötti politizálásra. Tanulgatják az ezzel járó fegyver, mozgástér, politikai trükkök, parlamenti eljárások részleteit – s közben fél szemmel az egyéb, esetleg ezután következő lehetőségekre is igyekeznek felkészülni. Lehet emiatt kritizálni, hibáztatni őket, de talán nem érdemes. Ennek a kivárásnak, patthelyzeteket idéző játszmáknak talán felfedhető egy olyan magyarázata is, amelyet csak

---

¹⁹ Solymosi Frigyes: Hogyan csökkentheti esélyeit a Fidesz? Népszabadság, 2008. szept. 30.

akkor kaphatunk meg, ha a 2008-as évet megkíséreljük elhelyezni a tágabb ciklusidő egészének a keretei között, a 2006- 2010 közötti négy év lehetőségeinek figyelembe vételével.

A 2006-os kampányban összehordott ígérek a lehető legkevésbé könnyítették meg a magyar állampolgárok abbéli lehetőségeit, hogy hazájuk helyzetéről, alapvető gazdasági/társadalmi folyamatairól legalább megközelítőleg helyes képet kaphassanak. A nyertes viszont meglehetősen gyorsan kénytelen volt szembenézni azzal a ténnyel, hogy az ország rohan a finanszírozhatatlanság felé. A választások után nem kellett hosszú idő ahhoz, hogy kemény döntések sorozatával kíséreljék meg menteni a menthetőt.

Gyurcsány Ferenc eredeti – 2006 júniusi – kormányprogramjában még úgy látta, hogy a leendő négyéves ciklus páratlanul termékeny, a huszonegyedik századi kihívásokhoz maximálisan alkalmazkodó reformkor lesz. Ám az is igaz, hogy másnap kénytelen volt a közbeeső könyörtelen korrekciós programot is a gazdasági élet főszereplőivel megismertetni. Ekkoriban – és még később is, talán legalább másfél évig még – úgy hitte, hogy a négy év egyrészt áll majd egy nagyon kemény és feszültségekkel terhes kiigazítási/stabilizációs időszakból, s erre elmegy 2006 hátralévő része, valamint a 2007-es év. Másrészt viszont egy olyan fellendülő, prosperáló, építkező két évből, amelynek köszönhetően a 2010-es választásokra forduló Magyarország a kicsattanó optimizmus és reformvárakozások hazája lesz.

Ma már tudjuk, hogy a folyamatok nem így alakultak, s némi leegyszerűsítéssel (valamint a 2009. évi előrejelzések minap megismert részleteinek birtokában) azt mondhatjuk, hogy ezt a négy évet nagyjából felemészti a költségvetési egyensúly helyreállításának, a kormányzati/pénzügyi hitelesség visszaszerzésének feladata. Több reform nem lesz, legfeljebb azokat lehet tovább turbósítani, amelyeket eddig elindítottak, a növekedési, prosperitási álmoknak pedig még évekre búcsút kell mondanunk.

Lehet, hogy újabb egy, lehet, hogy még három évig. Időközben radikálisan megváltoztak a számunkra olyannyira fontos külgazdasági feltételek, de alapjában véve nem ez a kudarc alapvető oka. Az eredeti kalkuláció volt túlzottan ambiciózus, ez a négy év nem bírt volna el egyébként sem három ilyen feladatot: a stabilizálást, a reformok elindítását és a látványos növekedési periódus kezdetét. Arról lehet vitatkozni – fognak is, hogy GYF személy szerint mennyiben tehető felelőssé azért, hogy ez a négy év nagyjából azzal a roppant népszerűtlen feladattal fog eltelni, amelynek megoldása ugyan kikerülhetetlen volt, ám az ára törvénytörően a nagymérvű és visszafordíthatatlannak tetsző társadalmi támogatottsági veszteségben mérhető. Arról is fognak még sokat írni, hogy vajon Orbán Viktor tudott volna-e

mást tenni, és elképzelhető-e az 1998-as szituáció megismétlődése, mikoris a Bokros-csomag áldásos következményeinek már a Fidesz-kormány lehetett a haszonélvezője...

A helyzet lényege 2008 végén így is, úgy is az, hogy az ellenzék ugyan roppantul erős, de korántsem biztos, hogy olyan erővel érdekelt a minél előbbi hatalmi váltásban, ahogyan ezt kötelezően hirdetni is szokta magáról. Hosszabb távú érdekeiket tekintve számukra is az lenne fontos, hogy GYF kisebbségi kormánya minél több olyan kellemetlen és népszerűtlen feladatot végezzen még el, amelyekkel a következő választások után nekik már nem kell bíbelődniük. GYF és a szocialisták érdeke pedig az, hogy lehetőleg minél tovább maradjanak kormányon. Hátha előbb-utóbb csak meglátszanak az uniós pénzek vállalkozásokat segítő hatásai... Hátha lesz olyan szerény növekedés, amelynek a következményeit a lakosság is érzékelheti... Hátha belátja a lakosság nagyobbik része az előző évek áldozatainak értelmét... Hátha jön még három-négy Mercedes-üzem...Hátha elkerül minket a világgazdaság beborulni látszó egének fenyegető árnyéka...Hátha meg lehet fordítani a lakosság egy részének hangulatát a folyamatos sikerpropagandával....

Az egyikük már nemigen tud kormányozni, s már csak a Másiktól való páni félelem tartja meg a helyén. A másikuk meg nem tud jönni, csak folyamatosan beszél ennek elkerülhetetlenségéről, de nem képes semmit sem tenni azért, hogy mindezt a többség tényleg akarja és szeresse is. Lengyel László – a szakértői kormány szükségessége mellett érvelve - azt írta ezen a szeptemberen: „El lehetne így menni 2010-ig? A gazdasági szereplők, a külföld szerint csak így – ők világidőkben élnek. A párpolitikusok szerint nem. Ők a saját idejükben tetszhalottak.”²⁰

Ám, az igazi rejtély talán mégis az, hogy a leendő, ötmilliónyi választó milyen időben él. Tényleg olyan múlt időben, ahogyan a koalíció a márciusi népszavazás eredményeit – elhamarkodottan – értelmezte? Tényleg olyan torz modell keretei között, ahogyan GYF a maga őszi írásában a magyar polgárt látja és értelmezte? Tényleg annak az Új Többségnek a révületében, ahogyan az ellenzék vezére szeret – mostanában - népére tekinteni?

Talán fogalmunk sincs arról, hogy ez a derékhad, a mindenről dönteni hívatott többség milyen idő szerint él. Amit a politikai osztály ezen az őszön – és ebben az évben – számukra felkínált, az a pillanatnyi idő, a vaku villanásának ideje, az esti hírek és a másnapi címlap ideje. S mert a kínálat csak ez, csak ennyi, ezért nem kell meglepődni azon, hogy a jelen politikai folyamatokat annak látják, ami: a napi politika szintjének, ami akár már holnap is más lehet. Ez lenne a kínálati oldal. Ám, ettől még nem tudhatjuk, hogy a fogyasztó valójában

---

²⁰ Lengyel László: Senki földjén, Népszabadság, 2008. szeptember 13.

mit is igényelne. Nagy a gyanúnk, hogy a következő hónapokban az eddig feltűnően csöndben lévő fogyasztók – az állampolgárok széles köre – is hallatni fogja a hangját.

Az őszi szezonindító hetek tehát a korábbról is jól ismert stratégiák jegyében kezdődtek el. E rutinszerű működésbe csapott bele az a vártalanul felpörgött, eleinte pénzügyi/amerikai válságnak tartott eseménysor, melynek következményei kb. egy hétig nagyon távoliknak és halványaknak látszottak. Október első hetének fejleményei azonban meglepő sebességgel forgatták fel a hazai várakozásokat is. Olyannyira például, hogy az okt. 11-ei szocialista pártkongresszusnak is a legutolsó napon gyökeresen megváltoztatták a tematikáját, s az előzetes tervekhez képest a küldötteknek azzal kellett foglalatzkodniuk, amit elnök/miniszterelnök vezetőjük ez ügyben egy nappal korábban kiötölt. E krónika rögzítésekor még nem lehet tudni, hogy e nemzetközivé szélesedő, a gazdaságiból láthatóan politikaivá is átformálódó válság milyen mértékben alakítja át a hazai politika megszokott kereteit.

Néhány nap után úgy tűnik, hogy nagyon. Mi az, hogy! Nagyon is!

Bp. 2008. október